

4^e Exec. (P. 324)

15^e

(d)

Inanworth. Sc. Men.

A.
S. VII.
35.

VESPERÆ VADENSES.

SIVE

Diatribæ Theologico-Philologicæ

DE

HYPERBOLIS

EX SCRIPTURA SACRA

ELIMINANDIS

QUIBUS

Varia Scripturæ S. loca *survonta* explicantur, atque
ab Hyperboles macula purgantur.

AUTHORE

DANIELE GERDESIO

*SS. Th. D. & Ecclesiaste quondam Wageningano
nunc Prof. in Acad. Duisburgensi.*

TRAJECTI AD RHENUM,

Apud GYSBARTUM a PADDENBURG,

MDCCLXXVIII.

AUGUSTIN. Lib. 1. de Trinit. c. 2. & 3.

Non pigebit me, si ubi hæsito, quærere, nec pudebit, si ubi erro, discere. Proinde quisquis hæc legit, ubi pariter certus est, pergat mecum, ubi pariter hæsitat, quærat mecum: ubi errorem suum agnoscit, redeat ad me, ubi meum, revocet me. Ita ingrediamur simul veritatis viam, tendentes ad eum, de quo dictum est; Quærite faciem ejus semper.

V I R O

Illustrissimo , atque Excellentissimo

D O M I N O

LUBBERTO ADOLPHO,

LIBERO BARONI

D E T O R C K

Ordini Equestri in Gelria adscripto ,

Domino in ROSENDAAL Hæreditario ,

In supremo Gelrorum foro , Senatori extraordinario,
Inclytæ Reipublicæ Vadenfis

P R Æ T O R I E T C O N S U L I

Judici in Nieuwenbroek &c. &c.

*Consiliario Collegii Thalassiarchatu Belgici quod
Amstelodami est , longe meritissimo.*

*Religionis Vindici , Literarum Patrono ,
Justitiæ Antistiti , Civium Amori
Mecænati ac Fautori suo summo
Vesperas has venerabundus.*

D. D. D.

D A N I E L G E R D E S.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

Illustissime Domine,

Quod PLINIUS (a) quondam, Historiæ Naturalis conditor solertissimus, de Africanis agebat :
In Africa nemo destinat aliquid, nisi præfatus Africam ; Apophtegmate illo, sive effato, significans, nemi-

(a) *Hist. Nat. L. XXVIII. c. 2.*

neminem opus aliquod suscipere inter Africanos, quia regionis istius Deos, vulgari gentium more, prius adiret, suaque ipsis offerret conamina, ac solenni ritu illos præfaretur. Id mihi, nunc, VIR PERILLUSTRIS, Diatribas hæc Vesperarum Vadenſium nomine inſignitas, in Vada TUA, amœniſſima Gelriæ urbe, in qua primitias ſacri muneris Tuo præſidio adminiſtrare mihi contigit, deſtinanti, uſu venire, neceſſe eſt; Neque enim & has deſtinare æquum quiſquam judicaverit, niſi TE Vadæ PRÆSULEM, ac, ſingulari gratia divina, TUTELAREM compellem prius, ac ſolenni more has qualeſcunque TIBI dedicem Vesperas.

Quæ TIBI, adeo, eo quoque debentur nomine quo illud, quod ſolo ſuperſtructurum eſt ædificium, ſoli ipſius cedit domino, quum, Vadæ Tuæ natæ ex ſint ac propemodum perfectæ.

Quamquam enim Divinæ placuerit Providentiæ, VIR EXCELLENTISSIME, me, nihil tale nec cogitantem nec ambientem, ante ſeſtre ferme ſpatium & quod ſuperceſt, à dilecta illa TUA Vada, meisque, dum res & hora ſinebant, Vadenſibus, abſtrahere, atque in alium quendam Terræ mittere angulum, ut Nominis ejus gloriam, virtutumque excellentiam non cœtui cuidam privato amplius, ſed Naziræis Dei, futurisque cœtuum & doctõribus & Paſtoribus poſthac annunciarem, jufferitque ita cum ſuggeſtu commutare cathedram, cum Eccleſia privata, Academiã, cum Vada deſideratiſſima, Duisburgum exoptatiſſimum.

Tamen, quum opusculum hoc non tantum in Vada deſtinatum fuerit, ſed & inchoatum, imo

perfectum fere, quum dimidium quoque prioris hujus partis, typis tum jam fuerit impressum, (veluti & altera pars ejusdem ad umbilicum perducta quidem, nondum tamen vel in suum redacta ordinem, vel ita consignata, ut typographus, antequam describatur, operam suam ei queat impendere, propediem consummanda tamen, quando nec novarum curarum turba, amplius ad alia muneris me revocabit negotia;) omnino Illustri TUO Nomini illud dicare, & honestum, & æquum, & mei judicavi officii, si vel nullis alioquin TIBI obstrictus essem Humanitatis & Benevolentiae exquisitissimæ, semper in me ac singulari cum affectione, tam liberaliter effusis, Officiis atque Beneficiis: Quæ cum accedant largissima, fane non sine Præfatione TIBI destinata, in lucem emitti debere, ipsa jubet Ratio.

Neque vero nunc, quod moris esse solet, ILLUSTRIS DOMINI, dedicationum scriptoribus; laudes TUAS, dotesve, vel Stemmatibus atque Generis perillustris, vel Dignitatum in Belgica Republica celsissimarum, vel Mentis Tuæ generosissimæ, explicare constitui, quæ TE ad tantum in Illustrissima Republica evexere fastigium, ut majus ferme excogitari nequeat, aut votis expeti; Frustra enim illa, maxima omnia, vel Vadenibus, vel Gelris nostris enarrarem, quæ per totum Belgium sunt notissima, quin & extra Belgii limites latissime dissipata, quæque præsens, uti summa cum veneratione agnoscit ætas, ita nec seculis sequentibus manebunt incognita, donec Pietati, Justitiæ, Prudentiæ, Vigilantiæ, atque indefesso pro salute publica &
Ec-

Ecclesiæ & Reipublicæ Labori, suum apud Belgas
nostros constabit pretium. Prætereaque verissimum
illud EURIPIDIS (b) agnosco

Αἰνυμένοι μὲν οἱ ἄγαθοι τροπὸν τινὰ
Μισοῦσι τὴν αἰνυντὰς, εἰάν αἰνῶσι ἄγαν.

*BONI enim cum laudantur, aliquo modo
Oderunt eos, quos laudant, si vehementer eos lau-
dent.*

Benevolo itaque potius, & eo, quo me recipere
sæpissime, quod non sine devotæ mentis gratissima
hic publice agnosco recordatione, solitus es, ani-
mo clemente atque favente, ut has recipere non
dedigneris, oro, quas ILLUSTRi TUO NOMINI
inscriptas TIBI offero vesp̄as, venerationis meæ er-
ga Te profundæ, ac Pietatis æternæ, monumen-
tum, exiguum illud quidem, atque tenue, quod-
que, si cum maximis TUIS, erga me comparetur
meritis, nullo possit haberi loco, quanquam ipsa ta-
men, quo tenuius apparet monumentum, veneratio
erga TE & profundior est, & altissime inscripta
menti:

Quod vero superest, me porro Favori TUO Exi-
mio, atque Benevolentia exquisitissimæ commen-
dare, aggredior, atque ut memoriam mei semper
conservare velis benevolam, qua possum rogo sub-
missione:

DEUS, TER OPTIMUS MAXIMUS,
TE, Illustrē Gelriæ, Totiusque Belgii fidus, diu
præstet incolumem, consilia TUA moderetur, for-
tunet-

(b) *Iphigen. in Aulid* v. 979. 980.

tunetque, omnique bonorum & spiritualium & ter-
restrium, quæ in hominem cadere possunt, adcu-
mulet cumulo, ut de Re omni, Publica, Belgica,
Sacra, & Civili, diu diuque mereri queas, perenni-
que gaudere felicitate. Scribebam Duisburgi ad Rhe-
num. IV, Iduum Januarii c l c c c x x v i i.

Oderunt eos, quos laudant, & reprehendunt eos laus
deus.

Benevolo itaque potius, & eo, quo me recipere
scilicet, quod non sine devota mentis gratissima
hic publice agnoscere recordatione, solitus es, an-
mo clemente atque favente, ut has recipere non
dedignaris, oro, quas illustri Tuo nomine
inscriptas Tui officio videras, venerationis meæ et-
ga Te profundæ, ac Pietatis æternæ, monumentum
tum, exiguum illud quidem, atque tenue, quod
que, si cum maximis tuis, erga me comparatur
meritis, nullo possit haberi loco, quandoquidem ipsa ta-
men, quo tenuis apparer monumentum, veneratione
erga Te & profundior est, & altissime inscripta
meriti:

Quod vero superest, me potius Favors TUOS
quo, atque benevolentia exquisitissime commen-
date, aggredior, atque ut memoriam mei semper
conservare velis benevolam, qua possim rogo sub-
missione:

DIUS, TER, OPTIMUS MAXIMUS,
TE, Illustris Gæsar, Tectusque Belgii situs, diu
præstet incolumem, cunctis tUA moderetur, ser-
varet.

VESPERÆ VADENSES

S I V E

DIATRIBÆ PHILOLOGICO

THEOLOGICÆ

D E

HYPERBOLIS

E X

SACRA SCRIPTURA PROFLIGANDIS.

PROOEMIUM.

acram Scripturam, tantæ esse, præ ceteris hominum scriptis, perfectionis, atque præstantiæ, ut nec in rebus, nec in verbis, vel mica imperfectionis deprehendi possit, quis facile, qui ex animo de ejus divinitate persuasus est, confitebitur; Vel enim Deum non potuisse, vel non voluisse viam salutis, & perveniendi ad beatissimam ejus communionem perfecte manifestare, qui imperfectionis scripturam arguit, fateatur, ne-

A

cessè

cesse est; Non voluisse, dici nequit, siquidem, quo perfectior causa est rei cujusdam, eo perfectius ejus sit effectum; Non potuisse, absolum plane & blasphemum foret de Ente summe perfecto pronunciare. Ut de perfectione Scripturæ sacrae dogma pendeat ex dogmate de ejus divinitate, atque Θεοπνευσίας, hæcque indissolubili nexu cohæreant.

Cum igitur Θεοπνευσίας & necessitas, & veritas abunde a Theologis nostris in Systematibus explicentur, eandem tuto nos præsupponimus, id tantum verbo attingentes Paulum in loco illo pervulgato 2 Tim. iii: 16. verbis expressis Scripturam Θεοπνευστον esse pronunciantem, plus indicare velle, quam Scripturas has Deum habere autorem, nimirum alludere procul dubio ad tertiam divinæ essentiae Hypostasin Πνευµα dictam, veluti vox πασα, quam adhibet, non tantum omnes scripturas, sed & singulas partes, non tantum quoad materiam, sed & quoad formam includit.

Sic ut Paulus cum Petro (manifesto indicio eos esse συλγῶς veritatis) consentiat, quando hic 2 Petr. i: 21. non minus emphatice ἡ γὰρ, inquit, θεληµατι ἀνθρώπων ἢνεχθῆ ποτε προφητεία, ut omne hic consilium humanum, pius quoque motus omnis, propria voluntas plane excludatur, ἀλλ' ὑπο πνεύματι ἁγίῳ φερόμενοι ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι θεοῦ ἀνθρώποι. ubi vox φερεσθαι desumpta a corporibus eorumque motu, quando impelluntur, & propelluntur, & huc vel illuc agitantur, & nervosa est & emphatica, atque ratione animæ tam validum indicat motum, seu excitationem, ad aliquid vel loquendum, vel faciendum, ut ipse fere, quod ecstaticis commune est, in potestate tua non habeas, sic, aut aliter, scribendi, loquendi, vel agendi.

Quidquid sit, ne quis, quando ipsi se Scriptores Sacri Θεοπνευστῶς vocant, eam petitionem esse principii nimis præpostere judicet, notandum est, quod & Cl. Werenfelsius observavit, duplicem Scriptorum Sacrorum in animis legentium autoritatem esse posse, aliam humanam, qua reputantur pro hominibus sanæ mentis, iisque probis, & sinceris, aliam divinam, qua reputantur pro Scriptoribus Θεοπνευστοῖς. Harum illa, cum hanc, aliquo modo præcedere possit, nihil impedit quo minus

ex illa & hæc probetur, si talem inter utramque nexum videamus, ut alteram sine altera agnoscere non possimus, ut adeo, si in Pauli scriptis & Petri & Johannis et sim. ubique inveniamus characterem viri boni & sanæ mentis, necesse sit, ut cum horum aliquis se a DEO inspiratum dicit, aut illam viri boni apud nos perdat auctoritatem, aut cum illa & hanc obtineat, siquidem vir bonus, & sanæ mentis se Θεοπνευστον nisi talis sit, nunquam diceret.

Quod si nunc divinitas Scripturæ in aprico sit, facile colligitur, & perfectionis laudem eidem denegari non posse:

Perfectum cum dicatur id cui nihil deest, adeoque quod tale est, quale esse debet, sequitur, ex scopo, intentione & fine auctoris perfectionem alicujus operis esse æstimandam.

Finis jam Scripturæ est, ut credamus, & per fidem vitam consequamur, seu revelare consilium DEI de salute peccatorum, quem finem si plenissime assecutus sit DEUS in Scriptura, sequitur, eam talem plane esse, qualis esse debet, & per consequens, ei nihil deesse, atque adeo eam esse perfectam, quæ omnia relate ad Scripturam cum demonstrare hujus non sit loci, id solum monemus, eandem illam quoque perfectionem in forma sive in revelandi modo conspici, cum & stylus sit majestati auctoris & materiæ conveniens, & verba & phrasæ congruæ, & apta totius orationis constructio.

Quæ formæ perfectio, cum inprimis in styli Sancti, phrasumque & verborum totiusque orationis consistat simplicitate simul & efficacia summa, nemini obscurum esse poterit, utramvis scripturæ adscribi debere.

Simplicitatem quidem, quæ maxima Orationis moratæ virtus est, quam Ἀπλοτης vulgo vocant, cum tota Scripturæ S. doctrina consummata quædam simplicitas, puritasque mera sit, merus dies:

Sublimitatem vero, quam Ὑψοτης vocant Oratores, quæ tanta hic, quanta in nullis hominum conspicitur scriptis, quanta omnis humanæ mentis vigor non capit atque excellentia.

Deus enim est, qui loquitur, quæ Cl. Gaussenii est observatio, nullus autem Orationis est character, qui quidem sit a-

pud homines notus, qui Deum magis deceat, quam sublimis;

Deus homines plebejos alloquitur itaque huc maxime pertinet ad popolare ingenium facta & accommodata simplicitas.

Uterque autem Orationis character, cum non tam figuras & tropos, qui singularem sæpe & efficaciam stylo conciliant, & simplicitati sæpenumero inserviunt, refugiat, quam quidem illa, quæ stylo sublimi apud Rhetores plerunque sunt communia, a simplici vero plane abhorrentia, præcipitia nimirum, fumos, & meteora, fucatamque illam humanæ facundiæ cerussam, ac veneres, quas quoties ad divina nonnulli transferunt, tantum abest ut ea exornent, ut coinquent potius atque corrumpant, sequitur, figuras quidem & tropos scripturæ posse adscribi, fumos vero neutiquam & meteora, omniaque, quæ hic exulant, præcipitia.

Ut ex dictis primum videatur colligere, quam collaudanda eorum sit industria, qui omnem in stylo quoque imperfectionis labem abstergere quantum in illis est a Scriptura S. allaborant, velut ita *de scriptura omnis dictionis vitii experte* ad ductum quorundam capitum Esaiæ dissertationem Philologicam conscripisse *Wolfg. Henr. Frid. Pertschium*, Jenæ 1719. 4. ex Cl. Wolfii Bibliotheca Hebræa didici: velut ita ab Enallagis & Anomaliis Temporum, quas Scripturæ nimium faciles adscriperant multi ceteroquin non indocti, scriptores sacros vindicavit, Reverendus, dum viveret, *Florentius de Bruine*, Ecclesiastes Gorinchemensis doctissimus, in dissertatione Epistolari *de emendandis temporum Hebrææ linguæ Anomaliis Enallagisve hætenus temere nimis admissis*. Amstel. 1703. 8. velut ita Hypallages quoque & Synchyses procul a Scriptura abesse nuper iussit libello quodam molis exiguæ *Franc. Wokenius* sub titulo *Vindiciarum Textus Originalis Vet. & N. Testamenti* Wittemberg. 1722. 8. velut ita Pleonasmis quoque Scripturæ Sacræ obicem ponere conatus est Cl. *Erdw. Herm. Polemannus* Athenæi Carolini Bremensis Rector, dissertationibus quibusdam *de Pleonasmis Scripturæ S.* Bremæ editis:

Quibus, si & nostram adjungamus hanc operam de HYPERBOLIS illis, vere ampullis verborum & sententiarum meteo-

ris EX SCRIPTURA S. PROSCRIBENDIS, & eliminandis, quis, jure quod carpat, aut alienum a nostro censeat munere, habebit? Quamvis enim levis ea videri possit controversia, parumque digna, quæ ab Ecclesiaste, cui animarum cura immortalium est demandata, pertractetur, sublimioribus jure meditationibus occupato, quamvis etiam logomachiae aliquid huic adhærere videri possit controversiæ, & a quibusdam forte recenseri inter ζήτησεις & λογομαχίας circa quas non pauci etiam των Θεολογούντων nostri temporis ægrotant; Nemini tamen accuratius rem inspicienti, Diatribasque has, cum re ipsa sanaque ratione committenti obscurum esse poterit, quam hic omnis Verbi Divini agatur causa, quamque parum a blasphemia absint, saltem injurii in Deum Scripturæ autorem, qui vel ex animi malitia, vel ex mera temeritate (quas notas, absit, ut viris Dei multis, qui non circumspecti satis hic fuerunt, inuramus, quorum ceteroquin & pietatem, & merita, & illustria veneramur nomina, nec cum iis comparari quidem, quando ab iis modestè discedimus, nedum eorum detrudere famæ quicquam volumus) Hyperbolas Scripturæ S. adscribunt, 'Οὐς δὲ ἐπισομιζεῖν vel ex lege Apostoli Tit. 1: 11. Episcopo præscripta, id est, facere *ut occlusiorem stultiloquentiam habeant*, quæ Plautina phrasis est; Quam denique & Exegeleos S. studium (& quid magis deceret Ecclesiasten, quam ἐξηγεῖσθαι τὰ λογία τῆς Θεῆς?) non parum his conatibus promoveatur, piisque mentibus multa eximantur circa varia Scripturæ loca, ἐναντιοφανῆ, & dubia, viaque omnino ad amplificandam cognitionem veritatum coelestium complanetur:

Ut igitur, cum hanc materiam paulo luculentius tractare constituerimus, cogitata nostra eo dispescamus ordinatius, primum in genere de HYPERBOLARUM NATURA AC INDOLE quædam, itemque AN EÆ SCRIPTURÆ S. TRIBUI POSSINT? prælibanda esse videntur, ut deinceps eo tutius CANONES quosdam HERMENEUTICOS DE HYPERBOLICIS LOCUTIONIBUS EX SCRIPTURA ELIMINANDIS figere queamus, quibus denique ENODATIONEM LOCORUM superstruamus, quæ vitii hujus, enormis sane, incusantur.

DIATRIBA I.

De *Natura & Indole* HYPERBOLARUM, itemque
An ea SCRIPTURÆ S. tribui possint.

Duo itaque, ut salebras omnes & anfractus in hac materia scopulosque evitemus, hoc capite agenda nobis & discutienda veniunt, primum ut de *Natura Hyperbolarum & Indole* varias variorum congeramus sententias, & deinceps, ut anquiramus an *Scripturæ S.* eæ tuto possint adtribui, Quæ duo rerum capita, totidem hujus diatribæ divisas exhibebunt sectiones.

DIATRIBA I.

SECTIO I.

DE HYPERBOLARUM *Natura & Indole.*

§. I. **Q**uo vero nativam Hyperbolarum indolem pernoscamus, ante omnia, quid *Græci* potissimum Magistri, quorum præcepta *Latini* in suos plerumque derivarunt usus de *HYPERBOLA* tanquam ipsis propria figura præceperint, perquirendum esse nobis videtur;

ARISTOTELES, quem dubito scientia rerum, an scriptorum copia, an eloquendi suavitate, an inventionum acumine, an varietate operum clariorem putem cum Quintiliano x. Instit. Orat. de *Hyperbolis*, *Rhetoric.* lib. iii. cap. xi. agens 'Εἰσι δὲ, inquit, 'Ἵπερβολαὶ ἐνδοκιμασθαὶ μεταφοραὶ . . . & paucis interjectis 'Εἰσι δὲ 'Ἵπερβολαὶ μεираκιωδεῖς. Σφοδρότητα γὰρ δηλοῖ· διὸ πρεσβυτέρῳ λεγεῖν ἀπρεπές. Sicut & ex eodem liquet, quod illo censente, iis convenient potissimum *HYPERBOLÆ*, quibus animus est commotus; Id quod exemplo Achillis illustrat, qui Agamemnoni iratus, eoque munera oblata respuens, negavit ab eo animum suum placari posse, si vel donentur quæcumque
arena

arena maris terræque occuluntur: atque idem, cum pollicerentur Oratores, Regem ipsum filiam suam daturum conjugem, negavit se eam ducturum quamvis vel forma contenderet cum Venere, atque industria & artibus cum Pallade. conf. *Voss. Instit. Orator.* lib. IV. §. VIII. qui & crebrum Hyperbolarum in conviciis, item in quibusvis amplificationibus usum explicat, & exemplis illustrat, quibus omnino addi meretur *Xenophontis* illud de *Exped. Cyri* lib. IV. p. 267. lin. 44. seqq. ex citatione *Raphelii Annot. in Numeror.* XIV: 9. ΞΕΝΟΦΩΝ ΔΕ ΕΙΠΕ ΤΟΙΣ ΣΡΑΤΙΩΤΑΙΣ: Ἄνδρες, ὅττοι εἰσιν ὅς ὁράτε, μόνοι ἐτι ἡμῖν ἐμποδῶν το μὴ ἡδὴ εἶναι ἐνθάδε πολλὰι σπενδομεν· τὰς ἡν πῶς δυνάμεθα καὶ ΩΜΟΥΣ ΔΕΙ ΚΑΤΑΦΑΓΕΙΝ. *Xenophon* hæc habuit ad milites verba: Hi quos cernitis, milites, soli nobis adhuc impedimento sunt, quo minus istic simus, quo jamdudum magno studio tendimus, Eos nobis, si quomodo possimus vel crudos devorandos arbitror. Sic & *Hist. Gr.* L. III. p. 385. l. 47. Ubicunque Spartanorum apud hos aliqua mentio fiat, neminem celare posse, quam cupide καὶ ΩΜΩΝ ΕΣΘΙΕΙΝ αὐτῶν vel crudos sint devoraturi. Quæ iram sane spirant atque vindictæ cupiditatem, quamquam vel sic, prior saltem locus, propterea quod verba ἡν πῶς δυνάμεθα lenire videantur orationem & προεπιπλησσειν τῇ ὑπερβολῇ inter Hyperbolas proprie sic dictas referri non possit:

Hyperbolen ceteroquin recentiores Aristotelis interpretes, velut *Vossius* observat, excessum vertunt, uti ἐκλειψιν defectum. Sed Latinos veteres aliter his vocibus usos esse monet *Victorius* lib. XIX. Var. Lect. c. IX. Ab auctore ad Herennium dicitur *Exsuperatio* ab eodem & Cicerone in III. de Oratore transfertur *superlatio*, qua voce & Arnobius utitur lib. I. A Fabio lib. VIII. *superjectio* vocatur.

II. Sed hæc propter viam. LONGINUS Aristoteli succedat, qui in aureo Περὶ Ὑψους libello, (quem tantopere æstimavere Veteres, ut vel in Theophylacti Epistola XVIII. Οὐ κατὰ Λογγινὸν κρίνειν veluti proverbio dicatur pro male judicare) itidem Ὑπερβολὰς, quas tam ad minuendum quam ad augendum comparatas esse judicat, quando Ἀι δὲ Ὑπερβολαὶ, dicit, καταπερ ἐπὶ το μείζον ἔτω καὶ ἐπὶ τῷ ἐλάττω· ἐπεὶ δὴ κοινὸν ἀμφοῖν ἡ ἐπιλασίς.

ἐπιλασίς inter Figuras quidem refert Orationis; quas tamen non magnopere laudat Hermogene hoc in genere solidior & præstantior.

Is igitur, postquam, procul dubio, quædam quæ injuria temporis erepta nobis sunt *Tmem.* xxxiv. de Hyperbolis dis-feruerat, & exempla quædam, velut ex uno illo, quod super-est ex Oratione *de Halonesu* depromptum, quæ Demostheni adscribitur, Hegesippo adscribenda, colligi potest, adduxerat Hyperboles ineptæ & absurdæ: διοπερ εἶδεναι χρη, addit, το μεχρι πρ παρορῖσεων ἑκάστον. *Quamobrem scire oportet, quousque in singulis sit progrediendum.* ubi vitia quædam Hyperbolarum, quæ modum excedunt, affert & exemplo *Isostratis* illustrat, qui παῖδος πρᾶγμα ἐπάθεν, ut ait noster, δια τὴν τὰ πάντα αὐξητικῶς ἐθέλειν λέγειν φιλοτιμίαν. Ceterum idem quoque *Longinus* Hyperbolarum optimas, id est, minus absurdas, esse conjicit, quæ sunt occultæ, quum nos latet Hyperbolas esse, sicuti & in maxima perturbatione animique commotione easdem usu veni-re observat, quod antea quoque ex *Vossio* observabamus.

III. AELIUS ARISTIDES, qui & de Civili & de Simplici Oratione, ipse Orator eloquentissimus commentatus est, Hyperbolen quidem laudare, & maximopere commendare vide-tur, verum ita, ut Laus ejus nobis nullatenus officere, prod-esse vero plurimum videatur, is enim ejusmodi præceptis su-um instruit Oratorem, ut facile adpareat, ideam Oratoris po-litici eidem non aliam sedere quam deceptoris.

Præterquam enim, quod *lib. i. cap. iv.* (p. m. 256. edit *Normanni*) ad ἀξιοπισίαν ejusmodi Oratoris pertinere & ma-gnopere facere, dicit Το ἐπικαταψευδεῖσθαι, Si vero, quod con-fictum sit, aspergas. facile quoque patet ex pag. 258. quam in rem Hyperbolen Oratori proficuum pronunciet; quando παρα παν-τα, inquit, ἀξιοπισίας τότε ἐπισημαινεῖσθαι τοῖς εἰσαγομένοις. Καὶ το ὕπερβολαῖς χρηθεῖσθαι quod *Normannus* vertit: Ceterum nihil æ-que ad fidem faciendam conducit, atque si iis quæ profers animad-versionem quampiam adjungas, aut hyperbolice rem proponas. Ve-luti statim Hyperboles quoddam subjungit exemplum ex De-mosth. Oratione contra *Leptinem* sive περὶ τῶν ἀτελειῶν de *Immu-nitate*,

nitatē, quam quod ὡς ἐν παροδῷ dictum velim, Dionysius Χαριεστατον appellat ἀπαντων των λογων και γραφικωτατον.

IV. HERMOGENES nunc succedat, qui anno ætatis xvii. teste Suida, in v. Ἑρμογενης Τεχνην Ῥητορικην, & anno vigesimo, de Ideis conscripsit Librum, ut inter præcoces suo jure eruditos obtineat locum, quamvis, cum anno xxv. memoria cum prorsus defecerit, dicterio Antiochi Sophistæ dederit locum, Ἑρμογενης ἐν παισι μὴ γερων, ἐν δὲ γερασὶ παις. *Inter pueros senex Hermogenes, inter senes puer.*

Hic vero, cum plane Hyperbolen inter figuras Orationis ne quidem retulerit, facile colligitur, quanti ejus ætate apud doctos eadem fuerit æstimata, sed tamen cum ex Oratione de Haloneso, idem illud exemplum, non sine laude attulerat L. i. c. vii. p. m. 294. quod & Longinus, non sine reprehensione, adduxerat, merito vapulat auctori notarum ad Dionys. Longin. l. c. Dacierio.

V. DEMETRIUS quoque, (quem Phalereum vulgo vocant, quamvis ab eo sit discernendus, uti G. J. Vossius & Isaacus Vossius & Th. Gale abunde docuerunt) in aureo περι ἑρμηνείας libello, quem nitidissime edidit doctissimus Th. Gale inter Rhetores selectos Oxon. 1676. satis abunde Hyperbolarum indolem explicat; Postquam enim aliquot Tmematibus jam περι τῶ ψυχρῶ τῶ ἀνθικειμενῶ μεγαλοπρεπεί egerat. Tmem. PKΔ. κ. τ. λ. CXXIV. CXXV. CXXVI. Μαλιστα δὲ, inquit, ἡ Ὑπερβολὴ ψυχροτατον παντων· τριττὴ δὲ ἐστὶ· ἡ γὰρ καθ' ὁμοιοτητα ἐκφερείται· ὡς το, Θεεῖν δὲ ἀνεμοισιν ὁμοιοι· ἡ καθ' ὑπεροχην· ὡς το, λευκοτερος χιονος· ἡ κατὰ τὸ ἀδυνατον· ὡς το, Ὀυρανῶ ἐσηριξε καρῆ.

Πασα μὲν ἔν Ὑπερβολῇ ἀδυνατῶ ἐστὶν· ὅτε γὰρ ἀν χιονῶ λευκοτερον γενοῖτο, ὅτ' ἀν ἀνεμῶ θεεῖν ὁμοιον· αὐτῇ μὲντοι ἡ Ὑπερβολὴ ἐξαιρετως ὀνομαζεται ἀδυνατῶ· διο δὴ και μαλιστα ψυχρα δοκει πασα ὑπερβολη, διοτι ἀδυνατῶ εἰκει.

Δια τῆτο δὲ μαλιστα και οἱ κωμωδοποιοι χρωνται αὐτῇ· ὅτι ἐκ τῶ ἀδυνατῶ ἐφελκονται τὸ γελοιον· ὡς περ ἐπὶ των Περσων τῆς ἀπληστιας ὑπερβαλλομενῶ τις ἐφη, ὅτι πεδια ἐξεχεζον ὅλα· και ὅτι βας ἐν τοις γναθοις ἐφερον. κ. τ. λ.

Inprimis autem HYPERBOLE FRIGIDISSIMUM OMNIUM. Triplex

plex autem est. Aut enim per similitudinem editur; ut illud *Θεειν δ' ἀνεμοισιν ἰμαίοι* aut per exuperantiam: ut illud *λευκολεγοι χιον* & aut per id quod effici non potest: ut illud, *Ὀυρανῶ ἐσηρίσε καρη.*

Omnis igitur HYPERBOLE IMPOSSIBILIS est: neque enim ni-
ve candidius quicquam esse potest; neque vento in cursu simile: hæc
tamen Hyperbole quæ dicta est, eximie nominatur impossibilis. Quam
potissimum ob causam maxime frigida videtur omnis Hyperbole,
quia ei quod effici non potest similis est.

Propter hoc autem maxime & Comici Poëta utuntur ipsa, quia
ex eo quod fieri non potest trahunt ridiculum, quemadmodum de
Persarum voracitate quidam dixit, rem sine modo augens, quod
campos totos reliquiis ventris implebant, & quod boves in malis ge-
stabant. &c.

Sic *Imem.* PEB. & PEG. CLXII. & CLXIII. p. 98. idem
ferme eadem repetit manifesto indicio, quam absurdæ & frigida
eidem visæ fuerint Hyperbolæ.

VI. Sed & si Latinos consulamus Rhetores, apud plerosque
Hyperbolen in vitio poni videbimus: TULLIUS in Topicis ad
C. Trebatium, Hyperbolen dici censet, quando aliquid dicitur,
quod fieri nullo modo possit, augendæ rei gratia vel minuendæ: qui
& idem epist. XXI. lib. V. ad Atticum *τὰ ὑπερβολικῶς λεγόμενα*
vere dictis opponit: *Cyprii talenta Attica ducenta*; quæ ex insu-
la (non *ὑπερβολικῶς*, sed verissime loquor) nummus nullus, me ob-
tinente, erogabatur.

QUINTILIANUS Institut lib. VIII. c. IV. ubi de Amplifica-
tionibus egisset, Scio, inquit, posse videri quibusdam speciem am-
plificationis Hyperbolen quoque, nam & hæc in utramque partem
(augendæ scil. rei & minuendæ) valet, sed quia excedit hoc
nomen, in tropos differenda est. Hujus itaque pertractationem cum
in tropos distulisset l. c. videmus cap. VI. ubi de Tropis præ-
cipit, Hyperbolen quoque ab eo pertractatam: HYPERBO-
LEN, inquit, p. m. 395. audacioris ornatus summo loco posui.
EST HÆC EMENTIENS SUPERJECTIO. Virtus ejus
ex diverso par augendi atque minuendi, & pag. seqq. postquam
varia superjectionis hujus attulisset exempla, sed hujus, addit,
rei servetur mensura quadam. Quamvis enim est omnis Hyperbo-
le

le ultra fidem, non tamen esse debet ultra modum: nec alia via magis in κακοζηλίαν itur. Piget referre plurima hinc orta vitia, cum praesertim minime sint ignota & obscura. Monere satis est, MENTIRI HYPERBOLEN; nec ita ut mendacio fallere velit. Quo magis intuendum est, quousque deceat extollere, quod nobis non creditur. Pervenit haec res frequentissime ad risum: qui, si aptus est, urbanitatis, sin aliter, stultitiae nomen assequitur. Est autem in usu vulgo quoque, & inter eruditos, & apud rusticos; videlicet quia Natura est omnibus, augendi res vel minuendi cupiditas insita, nec quisquam vero contentus est.

SENECA de Benef. l. 7. c. 23. Quoties, inquit, parum fiducia est in his quibus imperas, amplius est exigendum, quam satis est, In hoc omnis Hyperbole extenditur, ut AD VERUM MENDACIO VENIAT. Itaque qui dixit.

Qui candore nives anteirent, cursibus auras.

Quod non poterat fieri, dixit: ut crederetur quantum plurimum posset. Et qui dixit

His immobilior scopulis, violentior amne.

Nemini quidem hos se persuasurum putavit, aliquem tam immobilem esse quam scopulum. Nunquam tantum sperat Hyperbola, quantum audet, sed incredibilia affirmat, ut ad credibilia perveniat.

Sic & JULIUS RUFINIANUS, de figuris sententiarum, quem Pithœus edidit inter Antiq. Rhet. Latin. Paris 1599. 4. p. 30. Hyperbole, inquit, aliis schema, aliis tropus videtur. Ceterum fit, cum excedit veritatem sententia. Apud Virgilium. Qui candore nives &c.

Et in eadem collectione BEDA de Tropis S. Scripturae p. 352. „ Ὑπερβολή est dictio fidem excedens augendi minuendive „ causa. Augendi, ut nive candidior, minuendi ut tardior „ testudine. Tale est illud. Aquilis coeli velociores, leonibus „ fortiores, & Minuendi, Terrebit te sonitus folii volantis. „ Et, Nigrata super carbonem facies eorum.

ISIDORUS quoque lib. I. Eymol. c. xxxvi. Hyperbole est excelsitas fidem excedens, ultra quam credendum est, ut sidera verberat unda. Glossa Ὑπερβολή. Superlatio. Eminentia. Nimietyas. Auctor ad Herennium lib. IV. c. xxxiii. Superlatio est

oratio superans veritatem, alicujus augendi minuendive causa.

VII. Sed ohe satis est testimoniorum! quorum si nunc summam contrahere velimus, HYPERBOLÆ nobis *Tropi, vel troporum monstra* erunt, aut, si mavis, *figura Rhetoricæ, quas excogitavit vel levitas, vel vafrities humana, ut aliquid, quod fieri nullo modo possit, præter rei vel naturam, vel morem, vel consuetudinem, & experientiam, augendæ rei gratia, aut minuendæ proferant, vocesque insolentius ac audacius a nativa significatione in aliam traducant.*

Quanquam latius quoque Hyperbolarum se extendat notio, omnesque narrationes comprehendat, quæ mendaciis scatent tam apertis, fidemque excedentibus, ut vel manibus eadem palpare quis possit, & levissimo diffilare halitu.

VIII. Sed agedum exempla quædam, sine ullo tamen ordine, & quasi per saturam, quod dici solet, Hyperbolicarum vel narrationum, vel locutionum, congeramus, incipientes ab Orientalibus, qui in his, præ ceteris fere populis omnibus emnuisse antiquitus, atque eminere adhucdum, censendi sunt;

Quis progidiosam illam, quam de Arabum Lingua ex traditione Orientalium Chardinus refert *Voyag. en Perse* Vol. iv. ap. Maillon. *Hist. Crit. de la Rep. des lettres* T. iv. p. 128. non adstupet Hyperbolam, eam scilicet constare vocibus 120350042. veluti Regem quendam Arabum, Lexicon Linguae suæ possedisse referunt, tantæ molis, ut vel sexaginta Cameli illud devecrare nequiverint.

Quis non Moslemiticorum Scriptorum miratur impudentiam, qui non de suis tantummodo rebus, incredibilia narrant, tanquam verissima, sed &, de aliorum, vel Judæorum, vel Christianorum rebus *ὑπερβολικῶς* mentiuntur! Exemplo sint illa, quæ Maraccius adtulit in *Prodrom. ad refut. Alcorani* cap. ix. p. 54--59. quæ ut aperta mendacia, referre piget.

Quis non totius Alcorani, libri ineptissimis & absurdissimis Hyperbolis referti, indignatur compilationem: In quo quot *Sectiones*, tot Hyperbolica reperiuntur mendacia, ut tremendum sane Dei Judicium elucescat, quo tanta hominum multitudo penitus excoecata, in his plusquam Cimmeriis detinetur tenebris.

Ut

operæ pretium non sit, sicuti nec Græcorum nunc Hyperbolas vacat enarrare, quanquam & eorum garrulitas sæpissime Hyperbolis scateat, ut cum levitatem rei cujusdam indicare volentes dicaculi illi, κηφολερον illud dicunt εἶναι φελλος σκιάς. *Suberis umbra levius esse*, timiditatem cujusdam indigitantes, δεινολερον illum dicunt λαγω φρυγ. *Phrygio lepore timidiorē*, fundi cujusdam parvitatem insinuantes, ἐλαττω inquiunt γην *ἐχειν τον ἀγρον ἐπιστολῆς λακωνικῆς fundum epistola Laconica minorem* et sim. cujusmodi phrases vel Srrabo *Geograph. lib. i. p. m. 63. ed. ult.* refert inter Ὑπερβολὰς ἐπὶ ὑπερβολαῖς Hyperbolarum Hyperbolas, ad quem locum notatu digna & Xylandri & Casauboni sunt observata.

Latinorum nunc quoque, & recentiorum scriptorum, si quæ reperiuntur Hyperbolas recensere omittimus, cum satis ex iis, quæ dicta sunt, Hyperbolarum indoles patefcat, nec ejusmodi recensiones, hanc, quam tractare constituimus, illustrent admodum materiam.

DIATRIBA I.

SECTIO II.

*Qua anquiritur; AN HYPERBOLÆ SCRIPTURÆ
S. TUTO POSSINT ADTRIBUI?*

§. I. **E**x quibus omnibus jam colligere procul dubio abunde possumus, quid de Hyperbola sit statuendum, ut nunc ad alteram hujus diatribæ partem, *An Scripturæ S. ea possint adscribi?* pronum sit, descendere.

Quam quidem si per viam authoritatis explicare liceret quaestionem, causa nostra statim excideremus, cum longe plures hactenus pro, pauci quidem contra Hyperbolen disputaverint; Sic Augustinus, Glassius, Flacius, Episcopus, Launæus, Hackspanius, Tossanus, Grotius, Clericus, Spinosa, Tolandus, majorque

Auctorum numerus, junctæque umbone phalanges

Hyper.

Hyperbolen Scripturæ debere adsignari, statuerunt, Contra vero, quod sciam, præter Celeb. LAMPNUM, qui aliquoties in Comm. ad Ps. XLV. & ad Johannem hanc ejicit figuram & PAREUM, Theologum quondam Heidelbergensem famigeratissimum passim in Operibus, & BALTHAS. MEISNERUM Decad. I. *Avθρωπ.* disp. v. q. III. §. v. nemo ex professo hanc proscribendam censuit, præterquam Cl. LOESCHERUS in Schediasmate quodam, inserto Libro Wittenbergæ ante biennium edito, cui Titulum fecit: VAL. ERN. LOESCHERI *Stromateus S. Dissertationes sacri & Literarii argumenti* &c. &c. qui & nobis, quod diffiteri nolumus, viam velut indicavit, ut eo facilius in hoc stadio progredi potuerimus, observationesque has erudito orbi communicare, quanquam ipse Lector utrumque qui contendere velit laborem, facile quid mea distent ipsius advertet.

II. Neque tamen dissimulandum quoque est, dissimili plane studio, prout vel amatores essent rerum cœlestium, vel à via veritatis deflexissent, vel proculcatores penitus essent sanctuarii, & profanatores rerum sacrarum, id prae se sumsisse, Hyperbolen Scripturariam ut defenderent, eruditos:

Sic alio certe scopo, Magnus ille Scripturae Interpres, & Patriæ meæ decus immortale COCCEJUS; doctissimus nuper Franekeranæ Academiae Theologus & seculi sui Lumen, VITRINGA; &, qui maximam doctrinæ suo quoque tempore laudem consecutus erat LAUNÆUS, PISCATOR item, POLANUS, MARLORATUS, PELLICANUS, CAPELLUS, BUXTORFIUS, GLASSIUS, FLACIUS ILLYRICUS, HACKSPANIUS, alique: alio plane neque dissimili Photiniani recentiores SMALKALDUS, OSTORODUS, SOCINUS, itemque EPISCOPIUS, GROTIUS, CLERICUS, sectæ Arminianæ viri doctissimi, alio iterum, SPINOSA, AUTHOR libri, cui tit. *sentiments de quelques Theologiens de Hollande* & TOLANDUS, idem hoc stabilire conati sunt.

III. AUGUSTINUS (ut hujus generis pauca, antequam ipsam causam perorem, velut prælibem) pene antesignanus est eorum, qui Hyperbolis scatere Scripturam profitentur: Ita autem ille *de Civ. D.* lib. XVI. cap. XXI. fermocinatur: „ Et faciam semen tuum tanquam arenam terræ, quod ea locutio-

„ ne

„ ne dictum est, quam Græci dicunt Hyperbolen, quæ utique
 „ tropica est, non propria, quo tamen modo, ut ceteris tropis
 „ uti solere Scripturam, nullus qui eam didicit, ambigit.
 „ Iste autem tropus, id est, modus loquendi fit, quando id
 „ quod dicitur, longe est amplius, quam quod eo dicto signi-
 „ ficatur; Quis enim non videt, quam sit comparabiliter (le-
 „ gendum fortassis: *incomparabiliter*) amplior arenæ numerus,
 „ quam potest esse omnium hominum, ab ipso Adam usque ad
 „ terminum seculi. „ Sic & in Epist. LIX. *ad Paullinum* locum
 ex Ps. 68: 22. *ὑπερβολικῶς* exponit, idem & *ad Genes.* Tom. III.
 p. 97. Hyperbolen judicat sermonem eorum, qui turrim exstrue-
 re Babylonicam satagebant: Sed, quod mirere, idem ille Au-
 gustinus quando *contra Julianum Pelagianum* strinxit calamum
 (ferme illorum in modum, qui, cum lubet, atque ut hypothe-
 si inserviant, aliquid gnaviter arripiunt, idem vero illud pla-
 ne, si contra adversarium tela sint jacienda, detestantur; cujus
 imbecillitatis humanæ plena sunt doctorum scripta, & acta,
 & judicia, ut satius sit, ea filere, quam palam proferendo in-
 vidiam sibi conciliare) lib. v. p. m. 1067. ita de loco illo Pau-
 lino, *Tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant, quæ non
 conveniunt*, loquitur: „ Hoc enim voluisti videri Hyperboli-
 „ cum dictum, quod fit cum ad permovendos animos, fidem
 „ rerum, qui sermocinatur, excedit: Ubi ergo Apostolus fe-
 „ cerit, non graveris ostendere: „ Quibus certe ultimis ver-
 bis is pernegare videtur hunc Apostolo esse morem hyperboli-
 ce rem aggravare &c.

HIERONYMUS ad Es. v: 25. Augustini ferme coævus, Nos
 „ hyperbolice, *inquit*, hoc dictum putamus, quod pro magnitu-
 „ dine malorum imminentium, etiam montes commoveantur,
 „ & cadaveribus mortuorum repleantur omnes plateæ ur-
 „ bium. „

SALOMON GLASSIUS, ut viæ compendium faciam, illosque
 qui ex professo Hyperbolam Biblicam defenderunt, modo tan-
 gam, in elimatissimo Philologiæ S. opere Hyperbolarum causam
 agit, totum in hoc rerum genere caput impendens Lib. v. Tract.
 I. cap. XIX. duplicemque dari Hyperbolen Rhetoricam & Lo-
 gicam

gicam contendit, quarum illa, quae propria ejus sunt verba, vorum ipsarum insolentior audaciorque translatio est, haec vero, audacior, atque a veritate simplici alienior comparatio, verbis propriis concepta & expressa, sicuti idem & duplicem deinceps Hyperboles speciem constitui posse adfirmat (quod supra quoque ex Tullio observabamus) *Ἀυξησις & Μεϊωσις*. Cujus utriusque exempla, tam quæ ad Logicam, quam quæ ad Rhetoricam adtinere censet Hyperbolen, magno ibidem congestit numero.

Glassium TARNOVIVS sequitur, diligens alias Scripturarum Interpres, qui lib. I. *Exercit. Biblicar.* Class. IV. n. 5. p. 475. vel perstringendam censet illorum timiditatem, qui omnem Hyperbolam ex Scriptura conantur eliminare, cum eam Christo, ejusque verbo tribuere velle, minus pium videatur. „ Est „ enim Hyperbole, *pergit*, in Scriptura satis frequens, quia „ est in communi loquendi consuetudine (quam Scriptura, ut „ tanto facilius ab hominibus intelligatur, in plerisque imita- „ tur) sine peccato, quia in Hyperbole non id verba dicentis „ præ se ferunt, quod alias proprie significant, sed aliud phrasi „ illa usitata notatum, in qua non est falsitas si recte accipias, „ & sensu eo, quo usurpatur, &c. Exempla in Scriptura vi- „ de, quæ alias neque intelligere recte, neque explicare potes „ commodè. „

HACKSPANIVS eandem lib. 2. *Miscellan.* cap. 4. agit causam, caput illud rubro isto insigniens: *de Hyperbolicis S. S. locutionibus*, variosque adducit auctores ex quibusvis sectis paria secum facientes, tandemque caput suum ita claudit: „ Quin etiam „ Hyperbolicis locutionibus tum fere locus concedendus est, si „ de Prophetia agatur, quæ obscure plerunque proponi solet, „ vel de laude, qua res ornatur, & in coelos, quod ajunt, „ effertur, aut vero de exhortationibus, quibus supra modum „ & legem res amplificari propemodum debet. „

FLACIVS ILLYRICVS in Clave Scripturæ his fere præiverat: qui, ubi P. II. Cap. 4. de Tropis & Schematibus S. Literarum agit, Hyperbolen quoque huc refert, *Tale*, dicens, *propemodum est totum 13. caput ad Corinthios, ubi Charitas præ omnibus aliis*

virtutibus amplificatur &c. Nam & deinceps p. 374. idem ille latius totum hunc tropi excessum explicat, usque ad p. 390. ubi inter alia, post exemplorum quorundam farraginem, *Usitatum est, inquit, Hebraeis, ut alias quidem aliquid nimium & quasi Hyperbolice dicant, quod cum quadam lenitione ac moderatione accipiendum est, alias vero contra aliquid tenuiter dicant, & minus quam sensus aut res postulat, quod cum quadam intentione accipiendum est: Idem Tract. 11. de ratione cognoscendi Literas S. ut suam justificet Hyperbolen, Salva, inquit, rerum fide plerunque verba excedere videntur fidem, quod non fit, quando aliquid, quod erat obscurum, vel dubium, causa & ratione addita exponitur, sed, quando id, quod apertum est, vel augetur, vel extenuatur, nec tamen a tramite significandæ veritatis erratur. Quoniam sic verba rem, quæ indicatur excedunt, ut voluntas loquentis nec fallentis appareat, qui novit quousque credatur; a quo, ultra quam credendum est, vel minuitur loquendo aliquid vel augetur. Hæc ille.*

Sed EPISCOPIUS Arminianorum Doctor Clarissimus, mirum hic in modum est liberalis, quando in Læctionib. Sacr. ad 1 Joh. 111:14. p. m. 329. hunc Hermeneuticum nobis vellet ostendere Canonem: „ Quotiescunque in scriptura reperitur propositio, in qua uni alicui habitui aut virtuti attribuitur vitæ æternæ promissio, per figuram aut tropum, sive improprie illud fieri credendum est, videlicet vel per Synecdochen &c. vel per Hyperbolen, qua supra modum extollitur & effertur res aliqua, ad indicandam ejus excellentiam, & præstantiam, Hyperbole enim aliud nihil est, quam veritatis excessus. Et in Hyperbolis mendacio pervenitur ad verum, ut ait Seneca. „ Id quod diligenter notandum esse censet, ut intelligi possint omnia ea loca, in quibus præmium beatitudinis æternæ addicitur variis ac diversis hominum ordinibus, in quibus hæc aut illa virtus reperitur uti Matth. v. & similibus in locis. Idem in Apocal. 111:1. p. 515. Statuendum est, ait, Scripturam Hyperbolicis locutionibus plenam esse & metaphoricis, quas si quis premere velit mordicus & urgere, nunquam finis controversiarum erit: Tot erit absurditatibus plena, quot verbis ferme.

CLERICUM hic, qui vel *ἀκυρολογίαις* scripturam, & præsertim

tim Pauli scripta scatere asserit Art. Crit. P. II. S. I. C. XI. §. 10. &c. ne commemorem, quamvis non dubitem eum esse Authorem Epistolæ illius IX. insertæ libro gallico sub Tit. *sentimens de quelque Theologiens de Hollande*: ubi, cum de divisione librorum sacrorum quædam protulisset, hanc de prophetarum stylo, egregiam scilicet! addit observationem: p. 194. „ J’ou-
 „ bliois de vous faire part d’une remarque, qu’un de nos Amis
 „ fit sur le style des Prophetes, & qui me paroît de grande im-
 „ portance, pour entendre leurs Ecrits. C’est, que leur style
 „ est extraordinairement Hyperbolique, en sorte que pour ex-
 „ primer quelque chose d’assez ordinaire, ils se servent souvent
 „ des expressions les plus emphatiques que l’on puisse imaginer.
 „ Lorsqu’il s’agit de la ruine de quelque ville, quoiqu’elle ne
 „ doive pas arriver d’une maniere violente, ils nous disent, que
 „ la terre sera ébranlée, que les Etoiles perdront leur lumiere,
 „ que le Soleil s’obscurera, & que la Lune ne éclairera plus. &c.
 „ & p. 196. Ceux qui sans savoir cette coutume des Prophe-
 „ tes se sont mis à lire l’Apocalypse, n’ont rien du tout com-
 „ pris dans le sens de ce Livre Prophetique, parce qu’ils ont
 „ pris trop à lettre, des choses que l’on doit non seulement en-
 „ tendre figurement, mais qui sont encore extrêmement Hy-
 „ perboliques. &c. „

Maledictam nunc SPINOSÆ excutere non vacat sententiam, aut TOLANDI non tolerandam in Christiano orbe blasphemiam adversus Scripturam unicam Religionis, fidei, vitæque regulam: siquidem illius imposturæ toties jam à Theologis nostris atque Philosophis sint resectæ, hujus vero conatus impios vel doctissimus FAYUS represserit Ecclesiastes Trajectinus, nosterque amicus honoratissimus, in cultissimo libello Traj. ad Rh. edito sub Tit. *Defensio Religionis* &c.

IV. Sed nimis jam recitatione authorum fortassis molesti sumus, inprimis cum autoritatibus pugnare constitutum non sit, planeque recedamus ab illorum omnium sententia, qui Hyperbolas Spiritui S. Scripturarum authori adsignare non verentur, quidquid etiam pro emollienda eadem adferre sustineant; rationibus inducti, ut quidem videtur, satis prægnantibus, iisque

vel ab ipsa Hyperbolarum indole, vel à Scripturæ S. Natura ejusque Argumento petitis, quæ nunc, prius, brevissime tamen, in medium proferre, & deinceps, adversæ partis argumenta, vel objectiones excutere juvabit.

V. HYPERBOLAS dicimus Scripturæ S. nequaquam debere adscribi, propterea quod ipsa Hyperbolarum indoles cum indole Scripturæ collata, id nequaquam patiat, quod ut demonstremus ne longo quidem opus est verborum circuitu, cum definitio Diatr. 1. S. 11. §. 7. data, atque ex ipsis Rhetorum fontibus elicita, id abunde comprobet. Annon Ciceroni *ὑπερβολικῶς λεγόμενα* opponuntur *veredictis*? Annon *mendacio per Hyperbolen* pervenitur *ad veritatem*? Annon ipsis passim Hyperbolicis Interpretibus ita definiuntur Hyperbolæ, ut mendacii & falsitatis aliquid secum habere videantur? Saltem nemo negaverit, ad Hyperboles indolem pertinere, ut veritatem, si non ipsam, veritatis tamen limites excedat: Jam vero quis verbo veritatis eam adfricaverit maculam, quis veracissimo Numini adfinxerit falsitatem **לא אִישׁ אֵל וְיָכֹחַ** Numer. xxi11: 19. Sicuti autem veritas rei dicitur id quod vere est in re, veritas cognitionis, cogitationum convenientia cum rebus, veritas sermonis denique conformitas ejusdem cum recto & vero de rebus judicio, atque adeo cum rebus ipsis; Ita quicquid non vere est in re, falsum esse nemo dubitat, quicquid porro de re cogitatur, quod in re non continetur, falsum est in conceptu mentis, & quicquid denique ultra rei veritatem dicitur, falsum est in dictis. Sed hæc sunt notissima:

Quid vero dicam de *imprudenti loquentis impetu*, *consilii defectu*, *summaque animi levitate*, quæ regnant in Hyperbolis vel communi peritorum judicio, unde & Juvenibus, censente Aristotele, eas potissimum convenire iisque, quibus animus est commotus, seni vero indecoras esse supra vidimus, cum Aristide judice & vafriciei inservire easdem præmonebamus: Jam vero quis quæro Summæ ac consummatæ verborum divinorum sapientiæ vel umbram levitatis attribuerit? aut sine stolidâ arrogantia, commoti animi signa Spiritui, omnis commotionis omniumque pravorum ac imprudentium affectuum, quorum mater

ter est intemperantia experti, adscripserit? ut vel inde, quam Hyperbola omnis à Scriptura debeat exulare, luce meridiana clarius patefcat: quamque egregia Basilii magni sint verba. Ἀργὸν ῥῆμα ἐν γραφῇ λεγεῖν, βλασφημία δεινή.

Nam & offendiculo bonis animis Hyperbolas esse, jam observavit Loescherus, ut vel falsam inde sententiam hauriant, vel ad judicia præpostera, de Sanctitate & perfectione loquentis DEI velut funiculis pertrahantur: Quis autem ignorat Deum offensionem justam nemini dare, neque in sacris revelationibus causam occasionemque errandi vel peccandi ullam subministrare?

Sed cum in genere ex hujusmodi ratiociniis colligi id quod volumus, satis queat, specialius tamen videndum, quam nulli Scripturæ S. parti convenient Hyperbolæ, adeo ut si nec in promissionibus divinis, nec in prophetiis, nec in doctrinis, nec in Historiis, nec in præceptis moralibus Hyperbolas regnare posse ostenderimus, satis nostro nos defunctos officio censi possimus.

Promissiones autem divinas, cum & vigor earum in ipsa Supremi Numinis veracitate ac fidelitate fundetur, & fides hominum in easdem, ut certas ac veras, stabiliatur, & spes eorundem in iisdem recumbat omnis, satis patet Hyperbolen pati non posse, cum vel sic incertæ eadem redderentur & lubricæ, nec amplius de veracitate ac fidelitate beatissimi Numinis, eadem præbere possent documentum, cum fides tunc omnis in easdem vacillaret, spesque hiantes deluderet, ut sine enormi crimine promissionibus divinis Hyperbolæ præfracte tribui non possint:

Prophetiarum quoque δεινότης, βεβαιότης, ἀληθειαν omnem respuere Hyperbolam atque superjectionem eminentem, quivis qui reverentia verbi Prophetici tangitur, confiteatur necesse est; ut Cl. Perizonius hic & Clericus à linea aberrent, stylo Prophetico Hyperbolas adfuentes, uti §. 3. jam visum, & infra Diatr. II. Can. VI. pervidebimus: Nam & omnem verbi DEI & cultus in illo præscripti ἀξιοπισίαν tollunt, qui Prophetias transformant in Hyperbolas, Messiae veri Characteres eradicant, Ecclesiæ veræ falsæque κριτήρια confundunt, fidelium ani-

mos à Pietate, Alacritate, & Perseverentia abducunt, & demunt denique parrhesiam fidelium precibus, quando sacris Oraculis verboque prophetico innixi orare DEUM foederatum suum *κατα το θελημα αὐτου*, contendunt, ad hos enim fines verbum Propheticum potissimum communicatum esse hominibus palam est.

Verum *dogmata* fortassis non renuent Hyperbolicum dicendi genus? Tantum abest sane ut hoc dici queat, ut potius omnis fidei everteretur analogia, omnis dogmatum veritas & ad conscientiam demonstratio, omnis denique porta cuius ita operiretur hæresi, concessa semel hac hypothesi, Hyperbolas in dogmaticis veritatibus reperiri: „ Egregie hoc urgit argumentum „ Cl. Loescherus l. c. p. 12. Cum multum intersit Ecclesiæ „ universæ, ut certa habeamus veritatum divinarum stabilita „ menta, in quibus Orthodoxiæ pondus innitatur, & consistat, „ contra omnes vitiligatorum impetus artesque adversantium; „ & experientia dudum docuerit, solere illos præstantissima „ scripturæ testimonia & sedes doctrinæ ipsas sic pervertere, „ ut earundem vim, quasi in fulmen ex pelvi Hyperbolicum „ convertant, in propatulo est, huic fraudi ipsique adeo incertitudini rerum theologicarum, occurrendum esse, & sic quidem, ut Hyperbolæ, quam fieri possit, arctissime constringantur. „ Nec sane Hyperbola in dogmaticis semel admissa, qua ratione Sociniani in multis sint retundendi, videmus, qui loca Joh. x: 34. Ps. LVIII: 4. Ps. LI. Gen. vi. et sim. ne Originale peccatum agnoscere debeant, in Hyperbolicas permutant locutiones, quum alii phrasas illas emphaticas, quod DEUS (justo scil. judicio) induret corda hominum, quod vim erroris immittat, quod occæcet mentes et sim. ibidem, ne omnimodam creaturæ à creatore dependentiam, nullamque liberi arbitrii post lapsum vim agnoscere cogantur, Hyperbolice explicent.

Historicas quod attinet narrationes, nec illis Hyperbolas posse adscribi, nemo diffitebitur, qui & simplicitatem styli, & veritatem rei gestæ in iis regnare debere novit, cum simplicitas tamen & veritas quam longissime absint ab Hyperbola, ut vel

repre.

reprehendendus sit quivis historicus narrationibus suis Hyperbolas interspergens, Hyperboliceque res gestas vel extollens pro affectu vel minuens pro lubitu, cum characteri boni Historici id repugnaret, neque adeo Spiritui S. Historicos sacros dirigenti & in omnem veritatem ducenti, sine insigni contumelia possint assignari, Hyperbolicæ illæ vel ἀυξησεις vel μειώσεις; Sed Ill. Phil. Mornæus in doctiss. de *Veritate Relig. Christianæ* opere hanc pro nobis aget causam: Is Cap. xxvi. p. m. 564. „ In Bibliis, „ inquit, habemus historias. In historia quid maxime laudamus? „ Veritatem. Est enim historiæ essentia veritas: Veritatem „ vero quid magis indicat quam simplicitas? Stylum porro, „ qui præterita revocet & quasi rediviva ob oculos reponat. „ Hujusce rei quodnam argumentum majus, quam si eosdem „ nos affectus legendo, quam illi, de quibus agitur, agendo „ sentiamus. Accedant jam, seu durissima corda, seu fasti- „ diosissima palata, ad illas nostras veteris Testamenti histo- „ rias: Ut Isaac sacrificandus ducitur, ut Joseph à fratribus „ agnoscitur, ut Jephthe filia occursum turbatur, ut David exi- „ tio Absolomi cruciatur; tum certe si fateri lubet, eam toto „ corpore fornicationem, eam cordis commotionem, eos ani- „ mi motus, uno momento experientur & præsentient, quæ „ non Oratorum Atheniensium Romanorumve actio, motus, „ gestus, non contentio laterum, non verborum ulla vis, si „ eandem historiam tractent, vel diebus integris, aut elicere, „ aut inducere possint. Quod si vero easdem narrationes apud „ Josephum legas, cui ob historiæ elegantiam, Titus Impe- „ rator statuam instituit, postquam omnia pigmenta, omnia „ Rhetorices ornamenta adhibuit, gelidiorem te, quam susce- „ perit, dimittet. Nimirum, non vult vera pulchritudo fu- „ cari, & quo magis nuda est, eo vehementius trahit; & quod „ aurifices dicere solent, quo gemma elegantior est, eo & au- „ ro & opere indiget minus: ut qui nostras scripturas sublimi- „ bus & grandibus verbis imponere velit, perinde faciat, ac si „ hominem, quadratum, bene habitum, & apta partium „ compositione decorum, grallis incedentem inducat, quæ pro- „ ceritati nihil addunt, naturali proportioni demunt plurimum. „

In

In præceptis denique *Moralibus*, omnique *Moralium* tradendi ratione si quis Hyperbolen regnare adfirmaverit, quis non videt, quam procul is à justo & æquo omnique moralium aberret principio, latamque portam aperiat omni nequitiei, & scepticismo morali, cum si ipse Legislator normam justī vel natura congeniti vel præceptis positivis à se constituti, in ipsa præcipiendi ratione excedat, certe nemo quousque in officiorum observatione procedendum sit, hariolari poterit; Ut sane qui, quod Episcopius tamen & Flacius uti §. 3. vidimus & ad Diatr. I I. Can. v. monebimus, non verentur, Hyperbolas in Doctrina Scripturæ S. Morali occurrere tradunt, per imprudentiam Morali Doctrinæ ejusmodi substernant fundamenta lubrica utique & vacillantia, ut quod iis inædificatur non possit non aut nutare, aut collabascere penitus:

VI. Ne tamen accuratum nostræ sententiæ examen refuge-
re videamus, age videamus, quid Hyperbolarum patroni pro
sua, nobis objicere consueverint, sententia:

- I. Flacius in Clave Script. Sacræ P. II. Tr. IV. p. 298. ipsum
suæ sententiæ favere *Paulum Apostolum* censet, quando I Cor.
XII: 31. Ζηλᾶτε, inquit, τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα, καὶ ἐτι καθ'
ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δεικνύμι. Ad hunc enim Hyperbolicum lo-
quendi morem respicere, perhibet, Apostolum, quando se il-
lis monstraturum viam per Hyperbolen dicit, id est sermone extre-
mo, usum utilitatemque Charitatis, in ædificatione Ecclesiæ
exaggerante, quia nimirum in initio capitis sequentis Paulus,
statuente Flacio, Hyperbolicis quibusdam locutionibus viam
illam explicat: Sed hæc ratio וְאַתָּה הָרֹאֶה בְּנוֹת עַל אֲבֵן בָּהוּ ut
Hebræi loqui amant, fundata est super lapide inanitatis. Quis enim
non perspicit, verba illa καθ' ὑπερβολὴν, sane longe melius ad ὁδὸν
referri quam ad δεικνύμι, præterquam quod nulla hic Hyperbo-
les, quatenus figura ea est Rhetorica, & huic vel illi tribui pot-
est sermoni, fiat mentio, verbaque illa καθ' ὑπερβολὴν, si vel ad
δεικνύμι referantur, nihil aliud designent, quam καθ' ἑξοχὴν, ut Pau-
lus adfirmet, se nunc καθ' ἑξοχὴν & secundum excellentiam illis
monstraturum &c. Verum, ut dixi, longe melius & concinnius
ad ὁδὸν retuleris illud καθ' ὑπερβολὴν ut Paulus indicet, se excellen-
tiores

tio*rem adhuc viam* ὁδὸν καθ' ὑπερβολὴν Corinthiis ostendere velle, propterea quod charitatem, de qua dicturus est capite sequenti, in calce illius fide quoque ac spe maiorem esse dicit: Nisi & cum Cel. Coccejo ad h. l. per ὁδὸν καθ' ὑπερβολὴν intelligas (ferme uti Phil. 111: 14. κατὰ σκοπὸν διώκω pro: qua itur ad scopum tendo; prosecutio mea fertur recta ad scopum.) viam noscendi, præcellentiam nempe χαρισμάτων, cum Apostolus in seqq. non tantum de charitate loquatur, sed alia etiam charismata inter se comparet, velut γλωσσας, ἑρμηνείαν, προφητείαν etsim. Ut Apostolus dicat: Etiam, quum vobis ostendero διαίρεσεις χαρισμάτων, hoc agam insuper, ut & ὑπερβολὴν eorum, & præcellentiam unius supra aliud cognoscatis certa via, methodo & ratione; Quidquid sit, quam parum subsidii in h. l. Hyperbolici inveniant Interpretes luculenter apparet:

Sed Tropum, ajunt, Hyperbolen esse, ac tropi analogon, at- 2
que adeo, nisi omnem eliminare ex scripturis tropum velimus, neque Hyperbolen ejici posse, inprimis cum hic, sicut & alibi in tropis non ad τὸ ῥῆλον, sed ad τὴν διανοίαν respiciendum sit; Ita enim Glassius suam defendere causam adgreditur cap. XIX. p. 1937. Sed præterquam quod & in troporum fictione modum sæpissime excedant multi, statimque pro tropis habeant, quæ vel captum superant, vel proprie accepta parum placent, præterquam, quod Hyperbolæ non tam tropi sint, quam troporum excessus & monstra, nullaue certe, ut ex enodatione locorum liquebit, necessitate ad easdem agnoscendas constringamur; Cur, quæso, figurate loquimur? saltem non, ut simus obscuri; Sed procul dubio, ut dicamus significantius, ut intelligamur rectius, ut rem dicendam auditoribus vel lectoribus vividius præsentemus: Quæ omnia non quadrant in Hyperbolas, quæ rem sæpissime obscurant, eleganti sermoni vim adimunt, mentem dicentis involvunt, rem dicendam auditoribus vel lectoribus non præsentem sistunt, sed auditores potius atque lectores à rei dicendæ natura atque indole ad alia quævis abstrahunt. Ut vel exinde pronum sit colligere, quam non bene conveniant Hyperbole & Scriptura Sacra.

Verum instat Glassius, arcem causæ suæ propugnans, 3
D quod

quod *nullum insit fallendi propositum*, nec dicendi falsum voluntas in veracissimo verbi coelestis authore, ex quo sequeretur, vulgi hunc esse sermonem consuetum, quo DEUS cum hominibus consilia sua conferens utitur, *juxta humanum loquendi morem*, quem in modum doctissimum quoque Abramum in Pharo V. T. videas sermocinantem p. 460. & 462. ea ratione Hyperbolicas cum Anthropopathicis locutionibus commiscentem, cum vehementer tamen eas distare certum sit, conf. Diatr. I I. Can. XII. Sed quanquam negari plane non possit, Deum, ut infirmitati carnis succurreret, sæpe obvium mortalium sermonem usurpasse, (quod tamen etiam dextre accipiendum est, & בגרגר המלה five *cum grano salis*, ne scripturam ad captum & errores vulgi sese attemperare facile adfirmemus) nunquam tamen vitia hominum manifesta in suos derivasse usus censendus est, quod injurium fane esset & blasphemum in supremam DEI majestatem & sapientiam vel cogitare, ne dicam, statuere.

Ex quo etiam patet, quod per transfennam veluti nunc modo adtingimus, quam longe illorum sententia, doctissimorum ceteroquin virorum Clerici & similium, à veritate sit disjuncta, qui idololatrias formulas maximæ hominum parti familiares in stylo Biblico quærunt, & inveniri existimant, cum potius sollicitè cavisse DEUM, foret asserendum, ne spurcitiis hisce sua inquinarentur verba, hominibusque ansa porrigeretur ad cultum idololatricum, quod nunc latius demonstrare supersedemus.

- 4 Dicunt denique, Hyperbolas, non tam mendaciis esse adnumerandas (eo quod, velut Glassius instat, non sit difformitas mentis & dictionis vel sermonis, quod ad mendacium proferendum requirebatur) quam quidem *vehementiori animi affectui*, quo plerumque aguntur homines, iis utentes, quique ita eorum occupat mentes, ut ferme non aliter existiment rem se habere, per excessum affectus, quam verbis perhibent, utque rem, quam evehunt nimis, tantam plerunque judicent, quantam appellare solent; Sic Amesius sane videtur ratiocinari, quando *Norunt, inquit, Remonstrantes, Hyperbolen esse tantum excessum tropicæ locutionis, qui orationem non falsam, sed vehementem tantum*

tum reddit: & istiusmodi formas loquendi in S. literis non infrequentes esse, ita ut sine blasphemia non possit falsum aut mendacium ex Hyperbola inferri.

Sed quis non videt, quod uti mendacium, ita imprudentis quoque animi affectus DEO summe perfecto Enti adtribui non possit? quod omne pravum hic exulet iudicium, quod nimis DEUM affectibus affici, sine summa dici nequeat injuria, cui si qui tribuuntur in Scriptura affectus per ἀνθρωποπαθειαν, in iis explicandis procul dubio ita sit incedendum, ut remota omni imperfectione eisdem uti analogia fidei & idea entis perfectissimi requirit, interpretemur; ut tantum sane absit Deum Hyperbolis suam explicavisse mentem, ut potius longissime eadem à Scriptura, quæ verba salutis profert, salutique hominum maximopere infervit, abesse sint statuendæ.

Ultimum quo Hyperbolarum patroni pugnare solent, palpabile maxime est argumentum, ab ipsis innumeris fere exemplis S. Sacræ depromptum, quæ aliter quidem, uti censent, commode explicari non possunt, nec nisi Hyperbolæ vocentur in auxilium, dignum satis fundere sensum. Nec sane diffidendum est, quin nonnulla in Scriptura S. reperiantur loca, quæ talia appareant, tametsi re vera non sint, quanquam οἱ ἀμφὶ τὰς λόγους aliter quoque eadem expedire norint, quod ad Diatribam tertiam transituri, ipsamque Locorum enodationem pro virili suscepturi, clarius videbimus, si Diatriba secunda prius Canones quosdam ad totum hoc negotium pertinentes breviter explicaverimus.

DIATRIBA II.

*Canones exhibens HERMENEUTICOS, quibus HYPERBOLÆ
ex SCRIPTURA S. proscribuntur.*

Quum igitur superiori Diatriba & aliorum & nostram de HYPERBOLIS satis dilucide exposuerimus sententiam; & quam procul easdem à Scriptura S. abesse credamus, ostenderimus, nunc ad Canones quosdam, qui omnem Hyperbolis

viam præscindant, Hermeneuticos tradendos progredimur, ut feliciori deinceps successu, ipsos quoque Hyperbolicos Scripturæ S. interpretes, & Interpretationem illorum ut minus solidam, reprimere queamus. Sit igitur

PRIMUS CANON.

Cum stylus populorum Orientis vehementer distet à nostro loquendi more, facile patet, multas loquendi formas, quæ videntur, non esse Hyperbolicas.

Nemo sane diffiteri auferit, universum populorum Orientis, Judæisque vicinorum stylum, Arabum, Syrorum, Chaldæorum, Persarum et sim. toto coelo differre à Græcorum stylo atque Latinorum, quem à pueritia nos imbibimus, ingentemque adeo linguarum ac idiomatum dissimilitudinem, inter Orientalium Occidentaliumque populorum sermones intercedere, ut mirum plane non sit, insolita multa videri nobis atque Hyperbolica, quæ revera non sunt, Asiatico stylo tantum distante ab Europæo, quantum ab Hyperboreis regionibus distat India. Unde sua sponte evincitur, utpote huic veritati connexum plane, & maximi faciendam esse Rabbinorum parallelissimi phrasæ Hebrææ evolutionem, ita tamen, ut in his multum sit discriminis, feliciorque multo Kimchii sit simplicitas, quam aut Jarchii Talmudica, aut Aben Ezræ Philosophica, aut Abarbanelis superstitionem gentis ubique defensuri matæologica subtilitas & præjudicium; & illorum, qui in Idiotismis Hebrææ Linguae investigandis, & perrimandis, inter recentiores versati sunt diligenter, laudibus evehendam esse industriam: Inter quos eminent quidem, *Glassius*, in Philol. S. *Cellarius* in Canonibus quibusdam de Linguae sanctæ proprietatibus Jen. 1679. 4. *Dantzins* in Interprete Hebræo. *Hackspernius* in Locutionibus sacris, de quibus ad Canon IV. observabuntur quædam, ne de *Rob. Stephani* aut *Abd. Prætorii* libellis de Phrasibus Ebræis, dicamus, quos exiguae molis esse, & primordia Magni operis solum complecti quivis videt; Ut totum illud de מנהג הלשון
sive Idio.

sive Idiotismis Linguae Hebraeae negotium, inter ea, quae desiderantur adhuc, referri debeat, quae enim Marinus Brixienſis & Hieron. Avienus de phraſibus Ebraeis polliciti fuerant, prodiſſe non conſtat, ut vovendum ſane ſit Cl. *Loeſcherum*, qui ſe opere integro phraſes Ebraeas interpretari velle promiſit, ea quae obſervavit, erudito orbi non invidere amplius velle.

Ut tamen & quibusdam hunc Canonem illuſtremus exemplis, quorum uberior pertractatio in ipſa locorum S. Script. fiet enodatione, ſciendum eſt ad Idiotiſmum & genium Linguae, nequaquam vero ad Hyperbolen referendum eſſe, quod *pulchritudinem* v. gr. comparent *capreis* Orientales, non tantum eo fortassis, quod ſit animal *ὄξυδερκής* adeo ut *Plin.* l. 28. c. 11. narret hoc animal nunquam lippire, ſed & quod ſit animal celerrimum, celeritas vero ea in officiis ſuis vigorem designet emblematicae; quid? quod & colore ſaepe & odoris praestantia omnem excedat caprea pulchritudinem, nam & de excrementis caprearum obſervat *Alexander Aphrod.* Prob. l. 1. ὅτι ἡ τῶν δερκῶν κοπρὴ ἀρωματίζει, quod caprearum ſtercus aromata redolet. conf. *Thyſ. Exerc. Miſc.* Exerc. vii. Lux ex hac obſerv. adſpergi poſſet locis Cant. 11. 7. & 111. 5. *Adjuro vos per CAPREAS, cervosque camporum.* Quanquam enim *Dilherus* farrag. rit. ſacr. & ſecular. l. 1v. c. xi. id locutionis ex eo provenire cenſet, quod Canticum hoc ſpiritualis quaedam ſit Ecloga ſive carmen bucolicum, & paſtoribus nihil gratius ſit ſuis capreolis, & quae ſaepe cicuratae ceteris gregibus ſociantur, cervis, & hinnulis: tamen, neſcio quomodo majeſtas figurarum, quam obſervamus à bucolico dicendi genere abhorret: „Simplicitas paſtorum, liceat hoc verbis *Nonni* mei in *Diſp. Inaug.* p. 158. explicare, „ignorat aurum, ebur, purpuram, non vagantur cum gregibus „circum hortos praestantioris indolis, myrrheta, baſameta „c. 1v. Scena dein duplex, quae c. 111. & v. intra „moenia urbis concipitur. *Pompa* regia qua rex lectica vectus „ſplenduit. *Satellitium* regis lx. virorum gladiis armatorum „c. 111. 9. ſq. *Sponſae* inceſſus magnificentia c. vii. Cur- „rus bellici c. vi: 11. omnia repugnant: ut potius ex hac obſervatione locus ſit illuſtrandus. Veluti & ultima Cantici verba non

parum ex hac nota illustrantur, si modo **תורה** ex Arabismo ver-
tatur, per *Appare*; *Appare dilecte mi*, & *assimilator Dorcadi*, &c.

- 2 Huc porro referendum, quod *superbiam* comparent *Aquis*,
quibus & *superbiam* tribuere solitos Orientales Clariss. *Schultens*
observat ad Job xxxviii: 11. quod ipsum velut propter viam
quoque indigitaverat ad *Geneseos* xlix: 4. ubi & *emphasin* ver-
bi **עָזָה עֲרִיצָה**, ex eadem illa observatione, apud Græcos eruit.

- 3 Huc pertinet, quod phrasis illa *ab utero matris*, non solum ab
ipsa designet *nativitate*, sed a *pueritia* quoque, imo quod & de
primis gentis cujusdam initiis usurpetur Jes. xlvii: 3. & Jes.
xlviii: 8. quanquam *Grotius* ad Genes. viii: 21. hyperboli-
cam eam censeat locutionem, citatis locis Ps. lvi: 4. lxxi:
6. Job xxxi: 18.

- 4 Huc, quod *fluctus in cælum ascendere* dicantur, phrasi Orien-
talibus perquam familiari, Ps. cvii. 26. quæ tamen & Locu-
tio Poëtica dici possit, tam Latinis quippe, quam Græcis Scri-
ptoribus familiaris, ne dicam, & maxime propriam naturæque
rei convenientem hanc esse phrasin, quod demonstrare nunc
non vacat.

- 5 Huc referri debere censuerim, quod verbum apud He-
bræos plerumque cum suo Infinitivo constructum occurrat,
quod R. Elias in ספר הכבוד p. 23. fieri dicit **להורות על**
חוק הפעולה ad exaggerandam significationem verbi: ut *visitan-*
do visitabit Deus, *moriendo morieris*, *discerpando discerptus est Jo-*
seph, *non redimendo redimet fratrem quisque* &c. pro certissime
visitabit DEUS, *certissime morieris*, *certissime discerptus est Joseph*
nequaquam redimet, vel **לא יוכל לפדות** plane non potest redimere
fratrem quisque, exponente Kimchio.

- 6 Huc etiam, quod Flacius ceteroquin & Glassius ad Hyper-
bolen referunt, referendum est, quod verba affirmantia pro
contrariis negantibus, & vice versa, sæpe ponantur, velut ita
Lea exosa erat i. e. minus amata, quam Rachel. Gen. xxix: 31.
Deus insontem non habebit, id est, gravissime puniet Exod. xx. 7.
non praeceperat, i. e. graviter prohibuerat Lev. x. 1.

- 7 Huc quod verbum simplex, sine ulla certe Hyperboles suspicio-
ne, cum composita verba non habeat Lingua Ebræa, sæpissime si-
gnificet

gnificet compositum, veluti quod עשה *facere* ex vera & intima vocis significatione designet *perficere*, expolire, pulcrum facere, speciem ei & ornatum addere, quod stylo N. T. καταρτιζειν dicitur, quæ notio exacte respondet voci עשה in locis 1 Thess. 111. 10. Hebr. x111. 21. 1 Pet. v. 10. & sim. Inde est, quod verbum קרא *vocare*, sæpissime fit *invocare* קים *stare*, usurpetur pro *restare*, *superesse* veluti Jos. 11. 11. Amos vii. 2. עמד *stare* pro *obstare* 1 Chron. xxi. 1. & in Hiphil, quæ Cl. Cellarii est oblectatio, pro *opponere* Dan. xi. 13. Quanquam Judæi tamen, ex eo, quod regulam hanc excedant, ita etiam ברית חדשה Jerem. xxxi. 31. interpretari vellent, ac si esset foedus renovatum, non novum vid. *Menass. ben Israel* in Concil. p. 196. in quo plane aberrant, cum vox in primis Adjectiva חדש nunquam eo veniat sensu, quod vel patet ex Exod. i. 8. ubi מלך חדש sane est, ut recte Lxx. βασιλεὺς ἕτερος. & Ezech. xxxvi. 26 ubi *cor novum* est cor aliud ac diversum, abolito & remoto (quæ verbi הסיר est *emphasis*) corde lapideo.

Ad idioma Linguae, nequaquam vero ad Hyperbolen retulerim, quod verba quæ fieri, esse aut agere quid significant, interdum non tam actum & essentiam, quam simplicem rei notificationem insinuant ac declarationem, sicut verba appellandi & notificandi rem ipsam designant. sic Genes. xxxv. 12. *Ter- ram quam נתתי dedi* i. e. daturum me promisi, (nondum enim dederat Deus, ἡ δὲ ἐδωκεν αὐτῷ expresse dicitur Actor. vii. 5. κληρονομίαν ἐν αὐτῇ, ἡ δὲ βήμα ποδῶ) *Abrahamo & Isaaco, tibi dabo*. Sic Levit. x111. 3. וטמא & *impurabit leprosum sacerdos* scil. ut Aben Ezra interpretatur, ברבור שיאמר שהוא טמא *sermone, quod dicat esse immundum*. Sic Genes. xxx. 14. אשרוני *beatificabunt* i. e. beatam me prædicabunt filiae: Sic הצדיק *Justificavit* i. e. Justum pronuntiavit Deuter. xxv. 1. qui sensus plane est Theologicus, atque a Theologis nostris latius explicatur, nec dubito, quin ita mandatum illud divinum in visione prophetica vati datum fiet accipiendum, משמן crassum fac cor populi istius, & aures ejus הכבד aggrava i. e. prædicator tale fore, vel esse: Sic Jerem. 111. 17. *Tempore illo יקראו* *vocabunt*

bunt Hierosolymam thronum Jehovæ, scilicet in rei veritate, & sic ut illic sit revera thronus DEI, quod & Schmidius ad h. l. observavit.

- 9 Sed & verbum apud Hebræos præter usitatam suam significationem, aliquem effectum, qualitatem, adjunctum, aut conditionem simul involvere observant Philologi; Glassius, Cellarius, Buxtorfius, Flacius, Heupelius & sim. Sic **ראה** *videre*, est cum delectatione aspicere sexcentis in locis v. Mich. vii. 9. Ps. cxii. 8. i Reg. i. 15. sic **נשא** *portare*, idem est ac patienter ferre Jerem. x. 19. sic **ידע** sæpe non simplicem *notitiam*, sed cum affectu contritionis & poenitentia conjunctam significat Jerem. xiv. 20. et sim.

- 10 Ne dicam, quod verba effectus hinc de solo sæpe habitu ex genio Linguae veniant intelligenda e. gr. Ps. xxii. 18. **אספר** *numerabo ossa mea*, i. e. uti Kimchi ad h. l. **אוכל לספיר** *præ macie possem ossa mea numerare* Levit. xi. 3. omnis **מפרסת** *dividens ungulam* i. e. bifidam ungulam habens.

- 11 Sic enim & verba notitiæ de affectu sæpe apud Hebræos intelligenda esse nemo ignorat, quo sensu verbum **ידע** occurrit Job. xix. 25. pro firmissime credere, pro fiduciam ponere in aliquo, quo sensu Esa. xlix. 14. Ecclesia conqueritur, *Dominum sui esse oblitum*; indigitans Deum non tam notitiam, quam curam sui abjecisse:

Sed nolo Phraseologiam Ebraicam contexere, cum ex dictis Canon noster sua satis luce radiet, si id modo unicum addiderimus, Scriptores N. T. ut plurimum vocabulis eundem tribuere sensum, ac scriptores V. T. atque Idioma Hebrææ Linguae, velut jus & normam loquendi potissimum sequi, quod si neglexerimus observare, sæpius hyperbolica, saltem insolita (quis v. gr. exacte teneret, quid **θανατο**, **σαρξ και πνευμα**, **υι**, **αιων**, **ξυλον**, similiaque innumera designent, quid **αισει** **τω θεω**, quid **κλασαι τον αιρον**. nisi Hebræorum **עץ**, **עולם**, **בן**, **רוח**, **בשר**, **דבר**, **כשר ורוח**, **יפה לאלהים**, **פרוס הלחם** essent cognita) nobis videri posset hæc illave phrasis, quæ revera ex indole nativa sermonis Hebræi, omnem respueret Hyperbolem, quæ res cum sit notissima, multa non accumulamus exempla.

CANON

CANON SECUNDUS.

Locutiones proverbiales usu consuetæ, & omnibus, in ea saltem gente, in qua vivunt Scriptores, usu receptæ numerum Hyperbolarum adaugere nequeunt.

Ratio hujus Canonis in promptu est, siquidem verba valent usu, & ex compacto rerum sunt signa, ab hominibus ad mutuam societatem instituta, quibus alterius interna cogitatio in alterius animum velut transfunditur: Adeo ut si totus quidam v. gr. inter se conspiraverit populus, atque convenerit certis quibusdam verbis, quæ tamen aliis extra illam societatem constitutis hyperbolica viderentur, certum adsignare sensum, ut eo dilucidius animi sententiam invicem explicent, facile pateat, ejusmodi verba ad hyperbolas referri non debere:

Jam vero Adagia uniuscujusque Gentis & Proverbia in hunc censum esse numeranda, nemo diffitebitur. Sunt vero illa, vel phrasæ tantum, vel integræ enunciationes, quod cum contra J. G. Vossium, qui in iv. Commentar. Rhetoricor. c. xi. n. vi. pag. 213. Erasmus reprehenderat, & Hadr. Junium, quod inter Proverbia seu Adagia etiam talia numerarunt, qualia hæc sunt, Asiatica fides, Punica fides, Croesi divitiæ, Iri paupertas, Cyclopica vita, jam demonstraverit Jo. Vorstius de Adagiis N. T. cap. 1. eo letorem remittimus, id solummodo monentes, quod & cap. 11. observavit Vorstius, omnes comparationes a certa persona, gente, aut alia quadam re petitas, quas lingua quædam peculiares, aut cum paucis communes habet, in ejusdem linguæ Adagiis seu proverbiiis habendas esse: Adeo ut omnia *ex loco similium* deprompta ad hunc Canonem pertineant proverbialia.

Veluti cum homo strenuus ac bellator dicitur כַּנְמֶרֶד **ו**
 הוּא צִיד גְּבוּרָה לִפְנֵי יְהוָה *Ut Nimrod potens venatione coram Fe-*
 E hova

hova, quod teste Spiritu Sancto Genes. x. 9. in proverbium abiit:

- 2 Veluti cum Hemorrhæi proceritate conferuntur *cedris*, viribus *quercubus* Amos 11. 9. quæ Hyperbolice dicta censet Maimon. in מורה נבוכים p. 325. & Clericus ad Numeror. xiiii. 34. nemo ambigit, quin proverbialis ea sit locutio, atque adeo ad hyperbolem nequaquam referenda, quod & ad locum ipsum latius adstruemus:
- 3 Sic proverbialiter *tempus Hominis* dicitur Ps. xxxix. 6. כאין *velut nihilum coram DEO* quod nemo sanus Hyperbolice dici adfirmaverit, qui vel proportionem, quæ finitum inter & infinitum intercedit, nullam esse novit.
- 4 Huc pertinent solennia illa Hebræorum proverbia, quibus ingentem quendam numerum designaturi, dicunt כחול הים *ut arena maris*, five enim magnus exercitus, five magna vis frumenti, five magna sapientia, five magnus dolor, five aliud quippiam in suo genere magnum designandum esset, ipsa illa formula loquendi usi fuerunt, ut & altera illa, quæ huic sæpissime est conjuncta, כוכבי השמים *ut stella cæli*: quod in ipsa locorum enodatione latius videbitur.
- 5 Porro & in illis aliquid adagii est locutionibus, quando 2 Sam. 1. 23. Saul & Jonathan *aquilis leviores, leonibus robustiores* dicuntur, quando 2 Sam. 11. 18. Asael *celer* dicitur, *velut caprea*, quando Ruben Genes. xlix. 4. *superbus* dicitur, *instar aquarum* & sim. Joel 11. 3.
- 6 Quamvis tamen & alia similia dari concesserim in Scriptura, quæ quidem ad genus proverbiorum referenda non sunt, nec tamen etiam ad Hyperbolas, quamvis id aliter visum sit multis, veluti cum Lament. 1. 23. גדול כים שכרך *magna est sicut mare fractura tua* dicitur, aut, cum in N. T. sæpissime per particulam *ὡς* veritates quædam enunciantur, ut v. gr. Math. v. 24. *estote perfecti ὡς ὁ Πατήρ*. 1 Joh. 1: 7. *ὡς καὶ αὐτός ἐστιν ἐν τῷ φωτί*. Apoc. 11: 27, 28. 111: 21. *ὡς καὶ γω*. Philipp. 1: 7. Rom. v: 12. Actor. viii: 32. Gal. iv: 7. Ebr. 111: 2. aut cum per ὅμοι & sim. ut Ebr. 11: 17. iv: 15. res vel personæ secum invicem conferuntur,

feruntur, quæ omnia doctissimus quidem Guffetus in Lexic. sub lit. **Δ** per Hyperbolen explicanda esse judicat, quam ea quidem in re nos minime habeat consentientes.

Sicut & ab altera parte, non quidem ex loco similibus, **7** in sacris occurrunt proverbia, quæ, cum excedere videantur mensuram rei, cui adaptantur, in Hyperbolarum numerum imprudenter a plerisque referuntur, Hyperbolis minime accensenda: veluti cum Abrahamus dicit Genes. xiv: 23. Se nihil omnino a Sodomæorum rege accepturum, **מחוט ועד שרוך נעל** à filo usque ad calcei corrigiam, cum David 1 Sam. v: 34. se nihil omnino, ait, de omnibus, quæ possidebat Nabal, relicturum fuisse, ne quidem **משתין בקיר** mingentem ad parietem: Aut cum Christus insignem illam ac ferme insuperabilem difficultatem, quam dives devorare debebat, qui regni cœlorum vellet reddi particeps, facilius esse dicit Matth. xix: 24. **καμηλον δια τευπηματ & ραφιδ & διελθειν**, quam ut dives intret in regnum cœlorum. quanquam Maldonatus, Jansenius, Piscator quoque, & alii Hyperbolicam hanc vocent comparisonem.

Plenos ejusmodi flosculorum Salomonis libros esse nemo **8** diffitebitur, quos nemo tamen eapropter Hyperbolicos appellaverit, sic *Nubes absque pluvia*, ut elegantiores quosdam inde cum Drusio Animadv. lib. ii. cap. xlii. excerpam, Proverb. xxv: 13. de eo, usurpatur, qui promittit, nec præstat. *Saxum in purpura*, ubi quis stulto tribuit honorem Prov. xxvi: 8. *Fumus in oculis* Prov. x: 26. de re quavis molesta, noxiave. *Ad frustum panis* Prov. vi: 27. redactus ille dicitur, qui ad extremam redactus est pauperiem, ad incitatus, ut loquuntur. *Leo foris est*, in eos, qui semper causas quærunt, ut sint in otio, juxta illud Græcorum apud Theocrit. Eclog.

Ἀργοις αἰὲν ἑορτα.

Ignavis semper feria.

& sexcenta ejusmodi alia.

Aut quis Dominum Hyperbolice locutum fuisse dixerit, **9** quum phrasen illas usurpat proverbiales, **ἐμβαλεῖν τὴν δοκὸν ἐκ**

τὴν ὀφθαλμὸν αὐτὸν *eximere trabem ex oculo suo* & ἐκβαλεῖν τὸ
καρφὸν ἐκ τῆς ὀφθαλμὸν τῆς πελάς. *eximere festucam ex oculo al-*
terius. aut Paulum cum Actor. xxvii: 34. ἰδὲν ὑμῶν θρίξ,
inquit, ἐκ τῆς κεφαλῆς πεσεῖται. *Nullius vestrum pilus ex capi-*
te cadet. Cum Hyperbole sane gravitati ac Σεμνοτητι Oratio-
nis Domini plane adversetur, nec Paulus in summis rerum
angustiis cum sociis constitutus, per Hyperbolen animum
sibi & illis addere voluisse sit censendus.

CANON TERTIUS.

Si qui in ritibus occurrant in S. Scriptura à nostris
plane moribus aliena, ea Hyperbolice explicari
nequaquam debent, atque adeo phrases a ritibus
illis depromptæ, & ad illos alludentes ab Hyper-
bolis plane sunt immunes.

Quis enim nescit, quam rituum potissimum ceremoni-
alium in V. T. non recte acceptorum expositio, ridi-
culis sæpissime figmentorum monstris ansam præbuerit?
1 Quis nescit πολυθρύσητον illud, Ὀνολατρειᾶς crimen Judæis
imputatum, quod tam feliciter, tantaque cum eruditione ex
ipso interiori templi sacrario eruit, Judæosque ab eo immu-
nes sistit Celeb. mihiq. Amicissimus TH. HASÆUS patriæ
meæ ornamentum? Quis ineptas denique illas nescit & me-
moratu indignas plerarumque gentium, de ritibus Judæorum
quàm plurimis, rebusque cogitationes, quæ etiamnum ex
scriptis Justinii, v. gr. Juvenalis, Appionis apud Josephum,
Diodori Siculi apud Photium, Taciti, Plutarchi, Athe-
næi, Diogenis Laërtii, Strabonis & sim. elici possunt.

2 Cujusmodi est, quod Tacitus, quem Tertullianus gravis-
simus Scriptor in Apologetico mendaciorum ea propter lo-
quacissimum vocat, quem & Justinus & Plutarchus non si-
ne dedecore sui nominis, imitantur, de Baccho Hebræis cul-
to comminiscitur, quum ex Scenopegis eorum, ex Tuba-

rum

tum clangore¹, Sabbathi celebritate, Pontificis ornatu, aliisque cerimoniis, quandam cum Orgiis Liberi Patris similitudinem inepte colligeret; Velut ex mandato divino decanis suillæ fuga quoque profluxit, quod idem ille Tacitus & alii conjiciant, honoris ergo Judæos à porcorum esu abstinere, quippe, qui suem venerentur, ut arationis magistram. Conf. THYS. Exercit. Miscell. c. ix. HASÆUS l. c. SELDEN. de Diis Syris Syntagm. ii. c. 17. & L. 2. de J. N. & G. c. i. Voss. l. 3. de Idol. Gentil. c. 75. J. J. SCHUDT Compend. Hist. Jud. Lib. i. c. xxii. & al.

Sed & quis ignorat quam *circumcisio*, & genitalium mutilatio, Judæis ex mandato divino consueta, *πράγμα* fuerit *γελαμμενον παρὰ πολλοῖς* ut Philo Judæus loquitur, *res multis risui & ludibrio habita*; sicut *sordidus ille mos & absurdus* Gentilibus, a Deo ejusque sacris alienis, cum Tacito videbatur Lib. v. Hist. c. 6. Unde Rutilius Claudius L. i. Itinerar. Judæos *obscænam gentem* ob circumcisionem, vituperat, *Quæ genitale caput propudiosa metit*. Ut innumera alia non commemorem:

Augustinus ipse, quod hunc Canonem neglexerat, Tom. iv. Opp. Quæst. xvii. super Deuteron. *Quid est*, inquit, *quod præcepit Moses commendans verba Domini*, & ait, *Scribetis ea super limina domorum vestrarum & januarum vestrarum, cum hoc secundum proprietatem nemo fecisse Isrælitaram commemoretur vel legatur, quia nec quisquam potest, nisi forte dividat ea per multas partes domus suæ? An Hyperbolica commendatio est, sicut multa dicuntur?*

Sic alii ab Hyperbola alienam non censebunt recensionem ritus illius, Deuteron. xvi: 18, 19. quo Rex Exemplum Legis (משנה תורה) per quod alii duo exempla intelligunt) describere jussus est, & perpetuo illud secum ferre, ut suos & subditorum mores juxta id componeret, aut, quo ipse Rex, quanquam id totidem verbis scriptura non tradat, argumenta tamen, ex quibus id conficiatur, suppeditans, exacto primo die Festi Tabernaculorum, ineunte novo Septennio heptæteridos Sabbathicæ Legem prælegere jubebatur, quem

ritum Clariss. J. H. HOTTINGERUS Heidelbergensis nunc Theologus, singulari disputatione illustravit, *de Praelectione Legis quovis septennio repetita*, Marb. MDCXCVII. sicut priorem J. B. CARPZOVIVS latius illustravit, in dissert. *de Jure decidendi Controversias Theologicas*. Lips. MDCXCV. qui literæ strictim inhæret, & verba Deuteron. XVII: 18. de legis scriptione regia manu perficienda interpretatur, tum quod de convenientia cum prototypo Sacerdotum exemplari sibi peculiariter hic commendata sic certiores fieri DEUS voluerit, tum quod contenta libri, dum chartæ inscribit ipse, simul animo inscribere credatur. conf. eund. ad Schikhard. *de Jure Reg. Hebr.* qui & Maimon. pro hac sententia laudat, sicut Carpzovius ibid. ex Philone de *Creatione Principis* egregium excerpfit locum. Sed hæc ὡς ἐν Παροῶ.

- 7 Interim ad Canonem nostrum illustrandum ut quædam adferamus exempla, quæ Hyperbolice dicta videri possent, cum ex ritu & consuetudine Judæorum exponenda sint, sciendum est, huc referri debere phrasin illam, quæ Deuteron. XII. XIV. & XV. occurrit, ubi dicitur *maculosa & sim. comedenda* כֶּצְבִי וְכֹאִיל *ceu capream aut cervum*, manifesto indicio, alludi ad distinctionem illam inter animalia munda & immunda non solum, sed inter munda quoque & munda, quorum alia quidem ad vescendum erant licita, sacrificiis vero inepta, sicut & pecora maculosa, alia vero Domino omnino poterant offerri. Unde ad verba illa Deuteron. XII: 15. שְׂאִינוּ קָרֵב עָלָיָהּ כֶּצְבִי וְכֹאִיל Aben Ezra annotat, קָרֵב עָלָיָהּ eo quod in sacrificium offerri nec caprea poterat nec cervus, munda ceteroquin animalia.

- 8 Huc quoque retulerim, sicque ab Hyperbola vindicaverim locum 1 Sam. VII: 6. *Et congregati sunt (filii Israël) & hauserunt aquam* וַיִּשְׁפְּכוּ לִפְנֵי יְהוָה & effuderunt coram Domino: quem Glassius aliique hyperbolicam fletus descriptionem censent, q. d. eos lacrymarum rivos ex intimo fonte cordis haustos, oculis coram Domino profudisse, Chaldaicum secuti interpretem, cum tamen ritus effundendi lympham in sacris receptus, manifesto subinnuatur, quod ad ipsum locum per-

pervidebimus. Ad quem eundem ritum alia quoque alludunt loca velut, 1 Sam. 1: 15. ubi Hanna **אשפך את נפשי** *Effudi*, inquit, *animam meam coram Jehova* quamvis hic tamen potius ad ritum effundendi sanguinem (qui animæ in sacris tessera erat ac symbolum) alludi censeam; Job xxx: 16. *Et jam in me* **תשהפך נפשי** *seipsam effundit anima mea*. Psal. XLII: 5. *Hæc recordabor*, **ואשפכה**, *effundam apud me* i. e. tacite & intra me ipsum, *animam meam* Ps. LXII: 8. & sim.

Sic ex ritu apud Judæos usitato omnino inconsueta illa 9 ceteroquin loquendi ratio Luc. XXIII: 54. **καὶ σάββατον ἐπέφωσκε**, illustranda venit, *Sabbathum illucescebat*: siquidem Sabbathum a vespera initum **ἐπιφωσκεῖν** dici non possit, nisi ritu Judaico accensis lampadibus. Quod fieri ipsa vespera Sabbathi censente Cl. Relando Ant. Hebr. P. IV. c. 8. §. IX. **בערב השבת**, id est, die sexto, sabbathum antecedente, debebat; Ipsis enim Sabbathis Judæos non accendere lucernas, ipsum non ignorasse Senecam ep. 95. idem observavit l. c. quanquam id ex Senecæ quidem verbis non tam clare eruitur, ex quibus contrarium potius eliceretur, Judæos nimirum Sabbathis lucernam accendere solitos, quod Seneca tamen improbat: *Quomodo*, inquit, *sint Dii colendi, solet præcipi. Accendere aliquem lucernam Sabbathis prohibemus: quoniam nec lumine dii egent, & ne homines quidem delectantur fuligine*. Licet ex Judæorum præceptis qui **το** *Accendere* inter **תולדות מלאכות** Sabbatho prohibitas referunt, confici possit.

Sic Paroemiaſtes Prov. xx: 26. procul dubio consuetudinem 10 Agricolæ respicit; quando *Rex sapiens*, inquit, *ventilat improbos* **וישב עליהם אופן** & *reducit super eos rotam*. Locutione, quæ Hyperbolica alias videri posset, desumpta a ritu veterum, quos peculiaris constat habuisse plaustra latis instructa rotis, quæque munitæ clavis erant ferreis, ut premere possint frumenta: de quo uberius ad ipsum locum.

Ne jam dicam, de vocabulis Hebræorum & verbis ritualibus, id est talibus, quæ nisi præcognito ritu quodam, ad quem

- quem respiciunt satis intelligi nequeunt, in quorum contemplatione velut egregie observavit Cl. LOESCHERUS in Libro de *causis Ling. Ebr.* Lib. II. c. x. §. IV. p. 428. non ultima pars interioris Ebraismi versatur, quale est v. gr. quod & ex ipso excerpimus, verbum **שבע** a **שבע** *septem*, quod in Niphal solum, & Hiphil occurrit, *Jurandique* notionem obtinet, cum respiciat illud ad ritum humani generis antiquissimum, quando asseverationes fortissimæ ipsumque adeo jusjurandum fiebat septem adductis testibus, quo referendum ille censet, quod Abraham, hominum testimonio destitutus, septem agnos in medium ponit Gen. XXI: 28. Hinc **נשבע** passivum, est poni inter septem testes asseverandi jurandique causa. Tale quoque verbum est **ברך** *benedicere*, proprie enim notat *genua flectere*, eo quod antiquitus, qui honorem alteri habebant, incurvatione tali uterentur, unde factum est ut receptissima locutione vox ista de salutantibus, Deum honorantibus, imo etiam de iis, qui absentibus honorem habebant, usurparetur. Huc pertinent plurimæ, quæ cum voce **ברית** *fædus* efformantur phrasæ, **בא ברית**, **הפיר ברית** *Ire in fædus, dispergere fædus* & sim, siquidem cæsa victima, & in partes scissa, per partes transire soliti erant contrahentes, siquidem partes cæsæ victimæ & totus pangendi fœderis apparatus disjiceretur, fœdere irritato. conf. Bibliand. de *ratione disc. Ebr.* p. 21. & Loesch. l. c. Huc verbum **השתחוה** *adorare* recenseri debet, quod proprie est procidere in faciem, demittere se in terram, totum corpus humi prosternere, sicut Orientales populi & Persæ imprimis eo gestu suorum Regum venerari solebant majestatem, ut vel ex Suetonio in *Vitell.* cap. 2. evincitur & Æliano V. H. Lib. I. c. XXI. & Plutarcho in *Vita Themistoclis* p. 125. ubi Artabanus Themistocli homini Græco, Persarum morem hunc explicans, ita suam claudit orationem: βασιλεῖ γὰρ ὁ πατριὸν ἀνδρὶ ἀκροαοῦναι μὴ προσκυνῆσαντι. *Regi enim solemne non est ullum audire, qui eum non ADORET.* Conf. Briss. de *Reg. Persar. princip.* Lib. I. p. 11. & seqq. καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα.

CANON QUARTUS.

Vocabula Universalitatem (*velut omnis, totus, nullus, nemo, &c.*) indicantia, per Hyperbolen nequaquam explicari debent.

I. **U**t sensus hujus Canonis fiat dilucidior, sciendum est, nullam ferme difficiliorem in Sacra Scriptura, quam *universalium Locutionum* dari evolutionem, quod tamen nunc instituti ratio non permittit, ut suscipiamus, nisi in quantum Universales illæ Locutiones Hyperbolis favere videri possint: Sic enim permulti Interpretes, si quis ex universalis quadam Locutione nodus sese offerat, statim ad Hyperbolen confugere consueverunt, secantes ita nodum, nequaquam solventes, seque alii non minus difficili irretientes nodo. Ne de contortoribus nunc S. Scripturæ dicam, qui in angustiam redacti propter hypotheseos absurditatem, claræque Scripturæ enunciationem, si non datur ultra, ad Hyperbolam, velut sacram quandam confugiunt anchoram.

Sic BELLARMINUS lib. v. de A. G. & St. P. c. 111. quod *cogitationes omnes dicuntur malæ, sine dubio, inquit, Hyperbole est, scripturis familiaris.* Sic SMALC. contra Franz. p. 456. ad locum Jacob 111: 2. hoc modo responder: *Omnes in multis labi, Hyperbolice à Jacobo dictum est, quomodo etiam alibi dicitur, ne unum quidem esse, qui a DEO non declinaverit Ps. xiv: 3.*

Sic quando *fames invaluisse dicitur super omnem terram,* quando *ex omni carne & omni animante paria in arcam intro-misisse dicitur Noachus,* quando *aque diluvii ita dicuntur crevisse, ut altissimi montium sub toto cælo operirentur,* statim ab iis, qui universalitatem diluvii impugnant, hyperbolice exponi videas.

Et quis non hyperbolen esse judicaret, quando Luc. xxiii: 29. dicitur *ἐἵσθηκεισαν πάντες οἱ γυνῶσι χεῖρας μακροθεν, stabant omnes propinqui vel noti ejus procul?* aut quando Act. 11: 5.

præsentes fuisse dicuntur Judæi, ἀπο παντὸς ἱθὺς τὰν ὑπὲρ
 τὸν ἕρπον. ERASMUS sane hoc titubantem docebit, quando
 ad h. l. *Lubens*, inquit, rogarem istos, qui non recipiunt hyper-
 bolen in Sacris voluminibus, an in hoc conventu fuerint etiam
Angli vel Scoti. Lubentes tibi respondemus, Erasme, quod
 non adfuisse credamus, sed & quod verba textus id minime
 inferant, ut ad h. l. demonstrabimus.

3 Sic omnia illa loca Prophetica, quibus Regnum Messiae su-
 per totam terram extendendum esse dicitur Ps. viii: 10. Ps.
 lxxii. 8, 11, 17, 19. Ps. xcvi: 3, 4. Jes. xii: 5.
 Zach. xiv: 9. facillimo negotio per Hyperbolicam ejusmodi
 explicationem enervantur, quod passim fieri ab Interpreti-
 bus videas.

4 Non possum non serio hic reprehendere KIMCHIUM, qui
 in Schorasschim ad vocem כל. Est dictio, inquit, compre-
 hendens individua singula. Interdum etiam על דרך הפלגה
 הרבוי in usu hyperbolico de multitudine effertur: & citat
 eam in rem loca Genes. xli: 56. & xxiv: 10. & 2 Reg.
 viii: 9. teste GUSSETO in Comm. L. Ebr. voc. כל p. 388. b.
 qui addi jubet exempla Gen. xxxix. 6. & 8. 2 Sam. xvi:
 22. & xvii: 11, 14.

Et quam vellem doctis. GUSSETUM l. c. p. 389. loca Ge-
 nes. xli: 57. & 1 Reg. x: 24. quorum altero dicitur, omnem
 terram ivisse in Aegyptum ad emendum, altero, omnem terram
 quævisse faciem Salomonis, non per Hyperbolen explicavisse:
 quando Hic igitur, inquit, locum Hyperbole legitima invenit

II. Sed summa tantum tangimus rerum capita. Ut igitur
 veritas hujus Canonis constet:

x Notandum est primo, Indolem vocis כל non ex Græca
 Latinave, aut quavis alia Lingua Europæa, esse eruendam,
 nec emphasin ejusdem, cum emphasi vocum πᾶς omnis,
 totus, &c. esse componendam, cum δις διὰ πᾶσιν distent,
 adeo, ut si vel maxime darentur exempla, nobis omnes Lin-
 guæ S. Thesauros non penetrantibus, quibus commoda non
 posset adplicari solutio, ea tamen Hyperbolarum numerum
 adaugere non essent censenda:

Sed

Sed & porro, ut ad loca illa, quæ modo Hyperboles videbamus incusata, in antecessum quædam moneamus, uberior enim præcipuorum explicatio deinceps à nobis suscipietur, in horum nullo, hyperbolem locum obtinere dicimus:

Pontificiorum, Photinianorum recentium, Arminianorum hic ulcera quidem tangere non est animus, siquidem sententia illorum, de naturæ viribus integris, diruta, & collapsa, omnis quoque de locis Ps. xiv. Rom. iii. Jac. iii. Genes. vi. abstergetur Hyperboles macula, nec quisquam amplius Hyperbolem iis in locis regnare asseverabit: Interim ad Genes. vi. 5. pauca quædam hujus generis monebuntur:

Quod *fames invaluisse dicitur super omnem terram* Genes. xli. 57. & *quod omnis terra, velut additur, ea propter iverit in Ægyptum ad emendum*: sane hyperbolice accipi nequit, saltem non debet, cum prius absolute verum esse potuerit, famem illam plane fuisse universalem, posterius vero, ita ut **כל הארץ** hic dicatur pro **מכל הארץ**, ut indicetur omnis generis nationes, confluisse ad Josephum, velut communem Ægypti & Universi Patrem, eadem ferme ratione, uti Gen. ii. 16. legitur **מכל עץ הגן** *ex omni arbore horti comedes*, quasi dictum sit, ex quacunque arbore volueris:

Quod in historia diluvii, itidem universales occurrunt locutiones, mirum sane non est, cum tantum absit, ut eas in hyperbolicas transmutare liceat, ut potius inde universalitas diluvii Achilleo argumento evincatur.

Quantum ad Luc. xxiii. 47. manifestum sane est, illud *omnes*, ibi debere restringi, & juxta subjectam materiam intelligi, nimirum, quotquot ibi erant ex notis ejus, illi stabant, non prope crucem, velut milites, qui Christum custodiebant, & cætera Judæorum turba, quæ convitia in eum jactabat, sed procul: nec enim universe intelligi potest, ut bene observavit Hackspan. Syll. disput. ii. p. 84. cum omnes fere discipuli, qui maxime ei noti erant, diffugissent.

Ad Actor ii. 5. vid. quæ annotabimus:

- 6 Properamus enim ad loca Prophetica, quibus vel *tota terra* convertenda dicitur, illustranda cognitione Jehovæ, velut aquis mare operientibus, implenda Spiritu, vel *omnes gentes* terræ Jehovæ servituri dicuntur, nomen ejus adoraturi, & in ipso gloriaturi: Nec enim quisquam diffitebitur, quod quando de *omnibus gentibus* sermo fit, id de omnibus gentium generibus sit intelligendum, præterea, quando *totius terræ* meminit verbum Propheticum, præcise totam illam terram designari, quæ, & quousque, consilio DEI, Messia in regnum destinata est. Uti sic *tota terra* Dan. iv. 1. omnes regiones dicuntur, quæ parebant Regi Babylonix: Præterquam, quod procul dubio ea phrasis ad Canaanem alludat, quatenus ea typus fuit Ecclesiæ N. T. quæ sæpissime *Terra* dicebatur secundum excellentiam, unde Judæi ad ארץ in Sacris literis lectum, sæpe numero notant ארץ ישראל vid. Echa Rabbati fol. 54. col. 1. conf. Ruth. i. 1. Jerem. xxii. 29. Jerem. L: 34. sicut omnes tribus Israelis, *Terra tota* dicebantur 1 Sam. xiv: 25. quod & manifestissime colligitur ex collatione locorum. Jacob. v: 17. Luc. iv: 25. & 1 Reg. xvii: 7. quod enim Jac. v: 17. legitur de temporibus Eliæ ἔκ ἐβρεξεν ἐπὶ τῆς γῆς ἐνιαυτὸς τρεῖς καὶ μῆνας ἕξ. *non pluit super terram per tres annos & sex menses*, id Luc. iv: 25. ubi eadem historia narratur, dicitur ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. 1 Reg. xvii: 7. legitur לא היה גשם בארץ. conf. R. LAND. Palæst. Lib. 1: c. v. LAMP. in Ps. xlv: 17, 18. p. 598, 599. qui &, idem cogitandum, merito censet, quoties fines vel *extremities terræ* in Scriptura pro terminis regni Messia ponuntur, ut 1 Sam. ii: 10. Ps. ii: 8. xxii: 28. xcvi: 3. Jes. xlv: 22. Alludi enim illic ad fines terræ Canaanis, quatenus à Davide & Salomone est possessa, & regni Messia typus fuit, idem loco cit. demonstrat ex Deuteron. xxi: 17. Ps. lxxii: 8. ubi tamen & notandum *extremities terræ*, phrasi Ebræa, adpellari loca quævis maritima, ad quæ gloriosissimum Messia regnum extensum iri prædicitur: Aliam, quæ ex hac locorum Prophetorum expositione, nasci posset, quæstionem, si nimirum liceat totam
- ter-

terrām in hos cancellos coarctare, an ergo credibile sit, grandi aliquo præ elapsis temporibus emolumento, Ecclesiam temporibus ultimis, ad quæ in primis loca hæc referuntur, gavisuram esse, præcipue cum conversio gentium, quæ in primordiis Christianismi visa est, phrasibus æque generalibus describi videatur? evolutam videmus à Cel. LAMPPIO Exerc. cit. p. 599. 600. hic otia nobis faciente.

Loca, quæ KIMCHIUS & GUSSETUS adducunt, pro Hyperbole in universalibus istiusmodi locutionibus demonstranda, intricatiora paulisper videntur, in primis cum stylus Historicus mere, aliam ac stylus quidem Propheticus, efflagitet expositionem; Sed regnare hic, vel ipso Gusseto iudice, quandam *repræsentationem* omnino censemus, ita ut ea multitudinis pars, quæ in sensu enuntiationis comprehenditur, repræsentet quodammodo eam partem, quæ extra relinquitur: Quando ex gr. Genes. xli: 56. *Iosephus* dicitur omnia aperuisse promptuaria, in quibus commeatus erat: procul dubio non tantum innuitur, quod plurima revera aperuerit, sed &, quod, licet non pauca occlusa mansisse verosimile sit, his, quæ aperiebantur, innueret Iosephus, cetera quoque omnia parata esse, ut universali succurratur fami, Ægyptusque ita totius orbis horreum demonstraretur. Idem Genes. xxiv: 10. ubi *Servus Abrahami* sumit decem camelos, כָּל וְ omne bonum domini ejus erat in ipsius manu, obtinet: repræsentative enim ultimum illud addi, Gussetus quoque censet, quia sumsit ferenda ea, quæ satis docerent, quantæ essent domino suo opes, & quantæ opes à domino ad ejus nurum venturæ erant. Sicut idem ille Gussetus 2 Reg. viii: 9. eadem ferme ratione explicat, quod ad locum ipsum pervidebimus. Nec detrectat locus Genes. xxxix: 6. & 8. huiusmodi expositionem, ubi omnia Potipharis in manu Iosephi fuisse tradita dicuntur; sicut & 2 Sam. xvi: 22. & xvi: 11. & 14. ejusmodi repræsentationes locum inveniunt, ne jam ad locum 1 Reg. x: 24. plura commentemur, ubi dicitur omnem terram quasi visse faciem Salomonis, ita nimirum, ut qui veniebant actu, repræsentarent ceteros omnes, quod

nempe indigerent doceri à Salomone, ut ei longe inferiores sapientia.

Sed progredimur ad

CANONEM QUINTUM.

Per Hyperbolen dici non concesserim, illud quod non fieri vel fieri posse dicitur, quod rarissime & non sine summa difficultate fit.

1 **F**LACIUS quidem ILLYRICUS in *Clave Scripturae S.* exempla fere omnia, quæ huc referenda essent, ad Hyperbolem refert, & ipsum hoc genus Hyperboles inprimis usitatum censet in præceptis, & adhortationibus, ubi cum homines sunt nimium proni, ac præcipites in aliquod genus vitiorum, aut in aliquod extremum, monitores non contenti mediocritatis præcepto, alterum extremum eis proponunt, ut sic eos ad mediocritatem retrahant, allatis exemplis ex Math. vi. Luc. xiv. Joh. xii. Proverb. vi. Rom. ix. Dan. iv. & vel sic, quam non ferenda sit Hyperbolica hæc explicatio, invitus ipse demonstrat. Quid enim? an Spiritus sacer censendus esset, propter hominum malignitatem, justi & æqui normam excedentium, & ipse Justi & æqui semel à se positi, normam immutabilem excedere vel transcendere? Τι γαρ; ut Paullinum hoc huic negotio applicem, εἰ ἡπίσησαν τινες; μη ἡ ἀπίστια αὐτῶν τὴν πίσιν τῶ θεῷ καταργήσει; Μη γενοίτο. Γινεῖθω δὲ ὁ Θεὸς ἀληθὴς πᾶς δὲ ἀνθρώπου ψευδής.

2 Scio quidem & alium magni nominis Theologum, & cujus nomini, quod veneror, parco, in eadem quoque hærente sententia, quando in innumeris, dicit, SS. literarum locis (quæ ignorare non potest nisi in illarum lectione plane holpes) ὑπερβολὴν dari, qua illud non fieri vel fieri posse dicitur, quod rarissime, & non sine summa difficultate fit, qua simpliciter videtur negari, quod κατὰ τι tantum negari potest, sicuti ad Hyperbolam demonstrandam loca potissimum

num Gen. 1. 28. ix: 2. Ps. viii: 7, 8, 9. Jac. iiii: 7. adducit; quæ tamen omnia, uti sub hac regula comprehendine quidem possunt, ita ab Hyperbole libera plane sunt, atque immunia:

Quod enim ad Genes. 1: 28. adtinet, quænam, fides, 3 ratio nos obstringeret, quo minus universale hoc Adami primi in statu integritatis dominium fuisse statuamus? Objici certe nequit, dominium illud in omnia individua, quæ ne cognita quidem esse potuerint Adamo, se non extendisse, atque adeo concessionem hanc divinam hyperbolice capiendam esse, siquidem certum sit, dominium illud, non quidem, ut vellent Sociniani, in nuda facultate creaturas sibi subjiciendi, sed tamen in Jure & Potestate subjiciendi sibi creaturas fuisse situm, ad usum hominis legitimum, gratiarum actionem, & glorificationem Dei, ut ipsum dominium ab usu ejus atque exercitio sollicite sit distinguendum. Quis vero neget, quin, cum Deus ipse supremus rerum arbiter ac Dominus, jus hoc homini tam solenniter tribuerit, potestatemque concesserit, homo etiam revera Juris istius atque potestatis fuerit capax: & annon Impositio Nominum animalibus ab Adamo facta, luculentum universalis hujus domini atque irrefragabile præbet documentum? Quod vero infra Paradisi limites ejus subsisteret dominium, neque adeo ad totam terram nisi hyperbolice adplicandum, id est quod pernegamus; collocabatur quidem recens conditus homo in *horto Edenis*, *ad colendum eum & ad custodiendum eum*. c. 11: 15. sed quis inde legitime concluderet, ergo nullum ei Jus fuit in cætera omnia, quæ extra Paradisum reperiiebantur? quis non potius, ex eo, quod amenissimum terræ tractum, statim concederet homini Deus, colligeret, quod præceptum illud jam in usum deducendi, terramque sibi subjiciendi, ansam homini præberet largissimam? in primis, si & sacramenti instar se habuisse Paradisum, cum Theologis quibusdam non infimi nominis statuamus.

Non diffiteor tamen locum Genes. ix: 2. ubi Jus hoc 4 atque dominium postliminio Noacho & ejus posteris videmus

mus indultum, verbis: *Terror vester ac timor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres cæli, cum universis, quæ moventur super terram, omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt*; sua non carere difficultate, cum eventus promissis respondere non videatur, nec cuncta animalia hominis dominio subjiciantur, saltem nonnulla hominibus ipsis infestissima, eos adorianur, & crudeliter dilacerent, nedum ut paveant ad hominum conspectum.

Ad eum igitur locum primo dicimus, dari omnino differentiam in dominio maximam, ante & post lapsum, nec homini plenum illud & perfectum dominium in omnia competere animantia, quod Adamus habuit ante peccatum; sed & hoc Scriptura in hoc loco non obscure subinnuit, quando quod ante lapsum per verbum *dominandi* exprimebatur, nunc *Timoris & Pavoris & Tremoris* nomine proponitur, manifesto indicio, ante peccatum subjectionem animalium ita fuisse perfectam, & nulla cum difficultate hujus, vel cum repugnantia illorum, conjunctam, nunc vero, alia evenire omnia: Quidquid tamen sit? id certum est, promissionis divinæ verba esse verissima, certum enim est, & experientia comprobatum, ordinarie inditum esse omnibus animalibus hominis metum, & aliquam reverentiam, quam vix excutunt etiam sævæ bestię, ut egregie loquitur RIVETUS ad h. l. nisi vel laceffitæ, vel fame compulsæ, aut aliqua alia perturbatione adaectæ: adeo ut omnes bestię, ab homine ingenio & manu ad id instructa, capi possint & domari, si non cicurari: Quo AUGUSTINI illud lib. ix. sup. Gen. ad lit. c. 14. spectat; *Homini donavit Deus, ut etiam carnem peccati portans, possit non solum pecora & jumenta suis usibus subdita, nec tantum domesticas aves, sed quaslibet etiam sævas ferarum & capere, & mansuetas facere, & eis mirabiliter imperare potentia rationis & libera voluntatis, non corporis: cum earum appetitus & dolores captans, paulatimque illectando, premendo, laxandoque moderans, agresti eas exuit consuetudine, & tanquam humanis moribus induit.* Neque tamen idcirco animalia quandoque in homines invasisse, negamus, sed id factum

factum extra ordinem dicimus, & tum, cum DEUS per ea judicia sua vellet exercere vid. 2 Reg. xvi: 25. 2 Reg. ii: 14. 1 Reg. xiii: 24. Ut ex dictis pronum quoque sit colligere, locum Jacob. i: 7. *πασα γαρ φυσις θηριων τε και πετεινων, ερπετων τε και εναντων δαμαζεται και δεδαμασαι τη φυσει τη ανθρωπινη*: itidem esse *Ανυπερβολον*, quod sane a Jacobo dici poterat, vel proprie, & cum respectu ad hæc animalium genera: In *feris* enim quomodo vincantur Leones, etiam furentes & irruentes, docet PLINIUS l. viii. c. 16, 17. Indos Regi suo offerre cicures Tigrides, Pardos mansuetos & Oryges quadricornes narrat ÆLIANUS l. xv. de animal. cap. xiv. Rhinocerotes cicuratos Domitiano Romam advectos, scribit SÆTONIUS. De Elephantum docilitate LIPSIVS quædam adfert Cent. i. Ep. 50. In *volucris*, de corvis lepida quædam annotarunt MACROB. l. 2. Saturn. c. 10. de picis, sturno, & cumprimis de Luscinii Cæsarum PLIN. l. x. c. 42. GESNERUS, ALDROVANDUS, NEANDER, FRANZIUS, CYPRIANUS. De perdice, PLUTARCHUS in Sympos. De Psittacis res passim clara est. In *Serpentibus* egregia iterum annotat PLINIUS, de Dracone l. viii. c. 7. de Aspide l. x. c. 74. de Delphino l. ix: c. 8. Crocodilos mansuescere, tradit ÆLIANUS l. viii: c. 4. conf. omnino J. RAV. TEXTOR in Officina. WALTHERUS in Spongia Mosaica, & ad h. l. commentatores. Dici tamen etiam simul potuit de gentibus infidelibus extra Ecclesiam, quod nunc non demonstramus, id solum monentes Ps. viii. 6, 7, 8, 9. ex Theologia Emblematica non vero Hyperbolica illustrari debere. Sed, ut unde nos seduxerat Viri illius, *ενδοξοτατε* ceteroquin, observatio, redeamus. Ad Canonem scilicet nostrum, & exempla, quæ sub eo referri possunt, ab Hyperbola vindicanda, mirifice nobis placet observatio Caroli le Cene, in *consultatione de nova translatione Biblica* p. 534. seqq. uti is citatur à Cl. LOESCHERO in Lib. iii. de *Causis Ling. Ebr.* Cap. x. §. v. p. 429. qui *Ανοnymον* hanc figuram esse, dicit, Ebræorum, quando nimirum res duæ, quarum una nimium quantum excedit alteram, sibi invi-

cem opponuntur, sicque fit, ut, quod minus est inter loquendum, plane non veniat in censum h. e. ita de eo instituat sermo, ac si omnino non existeret, quamvis non plane negetur, verum longe inferius majori isto, hoc saltem pacto ἐμφατικωτάτως declaretur. v. gr. si dicatur: *Non locutus sum cum patribus vestris de holocausto, sed hoc precepi eis, obedite voci meæ.* Qua super re uberius dispiciendum iudicat LOESCHERUS.

CANON SEXTUS.

Si quæ in Prophetiis supra captum vulgi, vel, supra consuetum dicendi modum adsurgant, ea non tam per hyperbolam sunt explicanda, quam quidem per accuratam emblematicarum locutionum, quæ illic maximopere regnant, expositionem.

¹ **E**x hoc Canone, (qui Hermeneuticus est toti scripturæ conveniens) neglecto, Origenes perpetuus alioqui allegoriarum sectator, velut erudita, *de Allegoriis Origenis*, dissertatione Celeb. ostendit BUDDÆUS, in locis Matth. v: 29, 30. xviii: 8, 9. Marc. ix: 43. 48. Matth. xix: 12. literæ mæ inhæsit, cum Valesiis, priscis hæreticis, quorum meminit AUGUSTINUS *de Hæresib. ad Quodvult Deum* n. 37. qui & se ipsos castrabant, & hospites suos, hoc modo existimantes Deo se debere servire.

² Sic malitiam Juliani Apostatæ, prudentissimi alioquin Principis, Christianis illusisse novimus, sensu literæ Matth. v: 3. quando Christianos facultatibus suis exuebat, ἵν' εἰς τὴν βασιλείαν τῶν ὀράων ἐνοδωτέρον πορευθῶσι.

³ De Anthropomorphitis res est notissima: nomine eorum inde deducto, quod sub humana forma Deum conceperunt, cum alias & Audæani dicerentur, hæresi eorum fere medio sæcul'o iv. vigente, ab Audæo quodam Syro è Mesopotamia oriundo, qui docuit Deum humanam formam, & membra

bra habere, juxta ea Scripturæ dicta, quæ de Deo humano more loquuntur, quæ ille contendebat proprie esse accipienda, imperite sane, cum eodem jure volucris similis esset DEUS, quia eidem alæ in Scriptura adsignantur; Et annon DEUS Ignis vocatur, Leo, Arx, Clypeus, Rupes et sim, & quis tamen ita insanus erit, qui ejusmodi rebus DEI naturam exprimi asserere ausit?

Quid? quod ejusdem Canonis neglectus in profanas sæpe & execrandas te conjiciet nugas, Hugonis Grotii & Beverlandi procacitate non ferenda, hujus rei præbente testimonium, qua Sanctissima Cantici mysteria & vaticinia, ad impura rapuerunt Fescennina.

Et quis nisi absonus plane, quando propheta Amos v. gr. 5 ix: 13. *Montes dicit mustum stillaturos* Hyperbolice id exponeret, quasi vero de montibus proprie dictis vaticinaretur Propheta, cum ubertas sermonis lætitiæ emblematicè indicetur lætificantis animum in omni parte mundi, & spiritualium donorum in Christi ecclesia abundantia, ut qui ante animo steriles & ad fructum faciendum inutiles videbantur, jam copiosissimum in Ecclesia Dei fructum ferant &c. quæ MERCERI, qui tamen & ad Hyperbolas, quod mirum cuiquam videri posset, hunc refert locum, est observatio.

Quis, quando *Nubes* DEO in *vehiculum* tribuuntur, aliter quam emblematicè acciperet, Deuteron. xxxiii: 16. Ps. xviii: 11, 12. civ. 3. Jes. xix: 1. Apoc. xiv: 14, 15. Scilicet de *Nube testium* Hebr. xii: 1. procul omni dubio, quæ vento Spiritus acta, pluvias cælestium veritatum per Evangelii prædicationem largiter demittit.

Quis, quando *rota currus turbini* comparantur Jes. lxvi. 7 15. v: 28. non statim celerrimam atque irresistibilem verbi veritatis vim subodoratur innui.

Sed cum proluxa hujus materiæ sit pertractatio, nos exstantiora quædam solummodo hinc inde ex scriptura decerpemus exempla, officio nostro nos censentes defunctos, quando ad hæc deinde cætera omnia facillimo negotio poterunt referri.

8 Ne quis igitur Jes. LXV: 25. quando Ecclesia ingenti pace gavifura prædicitur, verbis: *Lupus & Agnus pascent una, & leo ut bos comedet fœnum, & serpentis cibus erit pulvis*: hic DEUM cum Socinianis, spem suorum hyperbolice inflare, asserat, Theologia hic efficiet emblematica, sub emblemate *Lupi* nobis sistens Homines, qui veluti per naturæ malignæ quandam ἀντιπαθεῖαν ardente instinctu visi fuerant parati, ad vorandum gregem Christi, sub emblemate *agni* nobis exhibens, simplicia & tenella de grege Christi membra, sub *Leonis* figura, feroces, & imperiosos Ecclesiæ hostes, sub *Bovis* imagine nobis repræsentans, uti doctores, sæpius laborantes in verbo: vid. 1 Cor. IX: 9. 1 Tim. V: 18. ita hic potissimum, ubi grex à pastoribus, (quod ex loco parallelo Jesai. XI: 6. & lqq. conficimus) videtur distingui debere, Viros spectabiles, & eximios, in omni doctrina & Virtutis ac bonorum operum studio confirmatos, certo incedentes pede, immobiles, & laboris patientes: Adeo, ut priori effato *Lupus & Agnus pascent una*, indigitetur Spirituales lupos lupinam indolem exuturos, hoc est, sævitiam suam deposituros, calliditatem, rapacitatem & in innocuos sæviendi, iisque insidiandi affectum, & eodem posthac cum Agnis spiritualibus spirituali cibo usuros, ex iisdem bibituros fontibus salutis & sim. Sicque posteriori effato subinnueretur itidem Leones & Boves spirituales pariter gavisuros esse uno eodemque pastu spirituali, sic ut Leo bestia carnivora, jam exuta ferocia sua, contenta esset pabulo, quo nutriuntur, qui in Ecclesia stabulantur. Quomodo vero corollarium illud huic vaticinio velut additum, de *serpente pulverem comesturo* accipiendum sit, docte pro more suo & solide explicat magnus ille seculi nostri, dum viveret, Scripturæ Interpres, Camp. VITRINGA Pater ad h. l. qui & idem hujus generis multa ad Jes. XI: 6. & seq. quæ nobis usu venerunt, egregie adfert: conf. & quæ erudite admodum ad Jes. l. c. in hæc emblemata Cel. annotavit ENSIUS, Trajectinæ Academiae Professor.

Ne quis porro, locum Propheticum Ps. LXVIII: 8. ubi
terra

terra tremuisse, cœli stillasse, montes defluxisse coll. Judic. v: 4, 5. dicuntur, cum Glassio inter hyperbolicas divinæ majestatis sese manifestantis descriptiones recenseat, recta Emblematum sacrorum evolutio efficiet: vid. Commentatores ad hunc Ps.

Ne quis etiam loca Math. xxiv. & Apocal. vi. ubi *stella de cœlo in terram casura* prædicuntur, cum Flacio in Clave Script. S. connumeret inter Hyperbolas, emblematica nostra præcavebit Theologia, docens per stellas vel principes & proceres esse intelligendos, vel Doctores publicos, Mundum, qui in tenebris, est illustrantes, ut prædicetur, & Proceres illius Reipublicæ & Ecclesiastici ordinis homines, qui hactenus magna tulserant in convexo illius Cœli dignitate, è statione sua cum dedecore & ignominia deturbandos esse.

Præterquam quod Cl. OLEARIUS in Math. p. 700. observet, *stellas lapsuras* ex Hebraismi indole nihil aliud significare, quam stellas splendore suo excidentes: sicuti ita vocem נפל de splendore amisso accipi debere, ex Job. xxix: 14. אור פני לא יפילו *lucem faciei meæ non faciebant cadere*, evincit, ut eo censente salvator nihil aliud intendat in stellis expectandum, nisi quod Soli & Lunæ eventurum dixerat, commutata tantummodo dicendi usus ratione. Qua de observatione judicium sit penes lectorem.

Ne quis denique loca innumera ex. gr. Jes. v: 25. & xiii: 13. xix: 5. xxix: 5. & sim. Hyperbolice accipiat, diligens & sedula emblematum S. pertractatio efficiet, nam & absurdum sine emblematum adjumento locus Propheticus Apoc. xxi: 1. fundet sensum, & *Oceanus non aderat*, nisi quis, videlicet, intelligat, non superesse amplius populum, qui, prout oceani figura efflagitat, se à regno Dei separet, in quo non fiat sementis verbi, & fructus ædificationis proveniant, omnibus populis Ecclesiæ servituris.

Egregia sunt AUG. VARENI Theologi Rostochiensis ad illustrandum hunc nostrum Canonem verba, quæ in Comm. ejus ad Jes. xxxv: p. m. 487. reperiuntur. „ In regno „ Christi sine Hyperbole Rhetorica non saltem miraculose,

„ & quoad corporalem quoque restitutionem in integrum
 „ cæcis aperiuntur oculi Math. ix: 27. xi: 5. xii: 22. xx:
 „ 30. xxi: 14. Joh. ix: 6. *Surdis patefiunt aures* Math. xi:
 „ 5. Marc. vii: 32. *Saliunt claudi velut cervi* Math. ix: 2.
 „ xi: 5. xv: 30. xxi: 14. Joh. v: 8, 9. Act. iiii: 2. viii:
 „ 7. 14. & *cantat lingua muti* Math. ix: 32. xii: 22. xv:
 „ 30. sed & *spiritualiter mortui* in peccato, *illuminantur* &
 „ *vivificantur* per Messiam, vid. Eph. v: 14. *Neque DEO*
 „ *Promissori inprimis bonorum cœlestium Eva gelicorum*, qui-
 „ *bus nihil datur eminentius, competit Hyperbola, per quam aurei*
 „ *montes promittantur, & plumbei dentur.*

Quibus sane verbis claudere hunc possemus Canonem satis jam illustratum, sed lubet, bona cum Lectoris venia, unum alterumve eidem annectere corollarium:

13 Nimirum, primo, Cl. *Perizonium* Literatorem alias doctissimum, in Addendis ad *Orig. Babyl.* p. 364, 365. nimis liberaliter pronuntiare statuimus, quando denunciationes propheticas, sæpissime aliquid, ait, hyperbolici habere, quod non ita ad minimam literam semper sit exigendum, quodque ideo turbare non debeat viros doctos: velut hoc liquere asserit, non tantum in Tyro ita se habere Ezech. xxvi-xxviii. sed & in Ægypto Ezech. xxx. & Babylone Jerem. l: li. ubi æque gravia Babyloni denunciantur, ac ab Ezechiele Tyro ac Ægypto, utpote in quibus omnibus sudarent viri docti, si ad literam probare deberent, Babylonem à Medis & Persis v. gr. captam, subversam esse, prout subversa est Sodoma & Gomorra, non habitaturum deinceps in ea quenquam hominis filium, nec jumentum; redigendam in acervos, in latibulum draconum, &c. vid. Jerem. l: 13, 26, 39, 40. & li. 29, 37, 43, 62. conf. quæ ad præcipua horum locorum deinceps annotabuntur, cum nunc nodum, quem Cl. *Perizonius* nexuerat, indicasse sit satis.

14 Alterum quod huic Canoni adsutum vellemus corollarium, quodque vehementer ad illum illustrandum facere videtur, Celeb. nobis suppeditat LAMPUS noster in *Spicileg. ad Pl.* xix. inserto *Bibl. Brem. Class. ii. Falcic. v. p. 845.* his ut maxi-

maxime verbis. „ Ita consuevit scriptura, tum in typis ex
 „ historia sacra, tum in allegoriis ex historia naturali peti-
 „ tis, quamvis certa sint subjecta, à quibus quasdam phra-
 „ ses mutuuntur; cum tamen ea non sufficiant ad vivam
 „ mysterii reconditi repræsentationem, pro lubitu alia & di-
 „ versa sæpe immiscere symbola, quæ simul juncta plene re-
 „ conditum sensum exprimere possunt. Exemplar evidens
 „ hujus moris est in illis Psalmis, in quibus variæ phrasæ
 „ occurrunt, quæ ad Regnum Davidis aut Salomonis allu-
 „ dunt, quia hi Israël Reges illustris Messiaæ typus fuere;
 „ sed multæ tamen aliæ expressiones immiscentur; quæ ni-
 „ mis excellentes sunt, quam ut de meris Regibus terre-
 „ nis explicari queant, adeoque ad Messiam ipsum spe-
 „ ctant.

CANON SEPTIMUS.

Multæ ex versionibus finguntur Hyperbolæ, quæ
 revera non sunt.

Ad Canonem primum jam observabamus, quam Hebrææ
 Linguae genius diffideat à genio linguarum, quæ nobis
 sunt vernaculæ, vel &, quæ usu inter nos sunt receptæ, ex
 qua consideratione velut consequitur, complures scripturæ
 locos, qui prout in vernaculis leguntur, aridi, duri nec vici-
 nis locis cohærentes, addo & hyperbolici videntur, diver-
 sa prorsus specie apparituros, si modo omnes vocum & lo-
 cutionum significationes intelligeremus, quæ iis tempori-
 bus erant cognitæ, cum floreret Hebræorum Respublica,
 Librique sacri exararentur. Id quod egregio ex Anglica
 Lingua, velut sibi vernacula, exemplo illustrat *Rob. BOYLE*, in
 libello cultissimo, de Stylo S. Scripturæ.

Nunc idem inculcantes addimus, non solum ex neglecto
 Linguae genio, nativæque ejusdem indole insuper habita,
 sed & ex oscitantia translatorum, genuinam verborum nota-
 tionem non attendentium aut ignorantium, sæpissime fieri,
 ut

ut locutio quædam videatur hyperbolica, quæ si textum sacrum inspiciamus, plane est Ἀνυπερβολος.

1. Quis v. gr. ut uno tantum alterove exemplo, rem, quæ per se tamen clara satis esset atque perspicua, illustremus; quis non judicaret, GLASSIUM, TOSSANUM, CODURCUM & alios acutum cernere, quando Hyperbolicam jactitant enuntiationem esse, quæ Job XL. 18. de Behemoth occurrit, saltem juxta versionem Lutheri: siehe er schluckt in sich den Strohm/ vnd achtets nicht groß/ lasset sich düncken/ er wolle den Jordan mit seinem Munde ausschöpfen. Quasi Jordanem ore possit absorbere, fluviumque, qualis est Euphrates, quem Dru- sius à quibusdam intelligi dicit, cum is κατ' ἐξοχην sæpe יַרְדֵּן i. e. flumen adpelletur, *exsiccare*? cum tamen, si fontem inspiciamus, quævis alia hic dici comperiemus, uti ad h. l. annotabimus.

2. Quis porro, quando in Belgica nostra versione 1 Reg. I. 40. legit, præ voce populi novo Regi Salomoni adplauden- tis, ruptam esse terram ac diffissam: so dat de aarde van haar geluit spleet: non plusquam hyperbolicum judicaret? inprimis si Tremellium videat itidem vertisse: adeo, ut *finderetur terra præ voce eorum*, codicemque Vaticanum των Ὁ, cum iis consen- tire, quanquam Complutensis dissentiat, qui loco ἐρράγη ha- bet ἤχησεν, quo cum Lutherus egregie consentit, das die Erde von ihrem Geschrey erschall. Cum revera si verbum כָּקַע recte explicetur, omnis evanescat hyperbole, ut ad locum pervidebimus.

3. Quis vero etiam, quando Belgicam nostram Jerem. IV. 29. inspicit versionem, van 't geroep der Ruypsteren ende Boog- schutters vluchten alle de Steden/ sy gaan in de wolken &c. non censeret recte hunc locum in hyperbolæ exemplum ci- tari à Glassio aliisque, cum tamen עֲנִים, proprie omnem densitatem opportunam ad se abscondendum significet, re- cteque adeo à LXX. Int. per σπηλαια & αἶλην vertatur, sicut & Chaldæus opportune verba illa באו בעֲנִים transfert, עלו למערק כַּחֲרֵשִׁיא *ausugerunt in sylvas in sylvestria*, quæ propter densitatem suam tutum ipsis præbere possent refu-
gium.

gium, cujus translationem Tremellius, Lutherus, Grotius, alii, calculo suo approbant, ad dissipandam, qua Hyperbolici interpretes Scripturam obduxerant, nebulam.

Quis denique, quando Vulgatum Interpretem cum Pagnino Jerem. xx: 7. verbum פתיתי vertisse videt, SEDUXISTI *me, domine, & seductus sum*: non judicaret, ὑπερβολικῶς hæc esse accipienda, cum tamen longe commodius reddi possit: cum Celeb. Coccejo: SUASISTI *mihi domine, & persuasus sum* &c. Eam quippe verbi פתה notionem esse, dudum docuerunt Lexicographi, ita tamen, ut non simpliciter suaderi designet, & suadere, sed pellici potius, & pellicere, saltem ejusmodi persuasionem insinuet, quæ fit artibus placentibus, verbis amicis & suavitate conditis, gestibus blandis, donis additis, proposito objecto affectibus nostris consentaneo, & haud dubie eos moturo ad se. vid. Gusset ad h. v.

Alia in ipsa locorum enodatione huc pertinentia extricare conabimur.

CANON OCTAVUS.

Si quædam in Parabolis (uti Christus ipse pro consueto Judæis more multa ἐν παραβολαῖς prolocutus est) occurrant, quæ emineant supra captum, ea nequaquam in censum Hyperbolicarum locutionum referri possunt vel debent.

Christum Dominum per parabolas multa docuisse, quod & ad clementiam ejus pertinuit, & ad ubertatem docendi, manifestum est, quatenus nimirum, & pluribus modis etiam refractarios instituit, & diutius illos sollicitavit, & tempus lucratus est, ad perdocendas oves suas, & ad se manifestandum non perfunctorie, sed ut in omne tempus verba & facta ipsius ad plenissimam institutionem & consolationem redundarent, velut has causas in compendio exhibet Magnus Coccejus in Math. xiii. 5. 1.

1 Est vero Parabola, ut varias hujus vocabuli notationes apud quosvis obvias prætereamus, nobis Sermo, quo narratur aliquid evenisse, evenire vel eventurum esse, non, ut indicetur, revera ita evenisse, evenire, eventurum esse, sed ut significetur, aliud quid majoris momenti spirituale evenisse, evenire vel eventurum esse, quod casui vel ficto vel facto perquam sit simile: quæ egregie ex Ezech. xxxiii: 7. illustrantur, ubi parabola de vigile homines commonefaciente, de adventante hoste, non proponitur, ac si revera ejusmodi speculator electus fuerit, & a populo constitutus, sed, velut vs. 7. 10. applicatur parabola ad prophetam, qui a DEO constitutus erat speculator pro domo Israel, ut indicaretur, quodnam esset officium omnium, qui habent inspectionem & curam aliorum, nimirum verbum DEI iis annunciare, excitare eosdem, ipsorum saluti consulere, non tacere si DEUS ad improbum dicat, eum moriturum, sed libere potius pronunciare, ut à sanguine pereuntium reddantur immunes, qui secus facientibus omnino imputabitur.

2 Sensus vero Canonis ex nostra jam descriptione satis patet, liquidoque ejus ratio potest colligi, siquidem scopus in parabolis ferme unicus est Illustrare, sive jam id fiat per rei gestæ narrationem, sive per fictionem rei, quæ vulgo fieri consuevit, quod dicere amant Cel. VITRINGA & VAN TILL, Glassii definitionem ex eo fonte nimis generalem censentes, perinde erit, quamquam velut per transennam solummodo monendum sit, restrictionem illam Virorum Celeberrimorum, quod parabolæ non omnis generis rerum, sed vulgarium tantum contineant comparationes, non quadrare in omnes parabolas, quis v. gr. Parabolam Jothami Judic ix. exhibitam, de arboribus Judicem eligentibus dicet, id vulgo fieri consuevisse, quis Luc. xvi: 19. Parabolam de Divite & Lazaro examinans asseverabit, eam partem, qua dives in inferno, & Lazarus in gremio Abrahami repræsentantur, rem continere vulgarem, & quæ inter homines fieri assolet? Quis parabolam de Spina Libani ad Cedrum mittente 2 Reg. xiv: 7. rem fictam pronuntiabit, quæ fieri tamen possit?

cum

cum tantum in imaginatione ut possibilis fingatur.

Quænam interea in parabolarum explicatione legitima-
que sensus spiritualis & mystici indagatione sint observanda,
tam luculenter à Viris doctissimis, hoc & superiori ævo
scripturam explicantibus, tradita sunt, ut si in eundem de-
scendere campum vellemus, vulgare illud merito, *Iliada*
post Homerum, nobis occineretur.

Neque tamen unicum illud, quod non tam crebro ab
iisdem est observatum, præterire possum, nimirum Regu-
lam illam, quam Calvinus, Musculus alique Viri Magni
tradunt, quamque recentiores plerique ambabus arripiunt,
multa dari in parabolis uti in picturis, quæ vel ad commen-
dationem tantum aliorum faciunt, vel ideo duntaxat appin-
guntur, quia consueta sunt inter homines, quæque adeo
non oporteat vexare, & anxie ἐξονυχίζειν, velut SPANHEMIUS
ait, Dub. Ev. PII. Dub. 64, 65. cum id sit non tantum vo-
mere velle terram proscindere, sed & stiva ac temone; non
tantum in cithara nervos pulsare, sed & compagem instru-
menti Musici; non acie gladii vel cultro duntaxat secare
velle, sed & manubrio & parte obtusa; plane non sine mul-
tiplici observatione pro Canone esse agnoscendam.

Primo enim omnino censuerim, tum demum in exposi-
tione plurimarum parabolarum, rem Acu nos tetigisse, cum
omnia ita conspirare videmus in Mysterio, veluti in Litera,
cum partes Literalis & Mystici Systematis se invicem fue-
rint amplexæ.

Simile vero illud de picturis & pictoribus, quamvis ele-
ganter ad Parabolas nostras adplicetur, non omni tamen ex
parte quadrare quivis facile videt, quid? quod licet picto-
ribus audendi quidlibet sæpe concedatur, id tamen eousque
non extendi debere, ut nulla hic locum obtineat restrictio,
vel ex ipso liqueat Horatio

*Sed non, ut placidis coeant immitia, non ut
Serpentes avibus gementur, tigribus agni,*

Præterea quis quæso ornatus, quæ sermonis gratia, (dicitur enim ornatus ergo sæpissime quædam intertexi, quæ nihil significant,) est, illa inserere, quæ nihil ad rem faciunt, quæque consultius fuisset plane omittere, quæ præter scopum dicuntur?

5 Ut exemplo rem collustrem, Cl. BUXTORFIUS in *Catalectis Theol. Philol. observ. cxxxv. p. 161.* in parabola de filio prodigo Luc. xv. quando inducitur filius major natus, ægre ferens fratrem perditum cum patre in gratiam rediisse, quando porro Pater inducitur eum blande compellans, neque tamen ob invidiam reprehendens, censet, *hoc non pertinere ad scopum Christi, neque nisi velimus arguari, occurrere, quo possit trahi.* Quid enim? an hoc, nisi spirituales præse ferret significationem, ad scopum parabolæ censebitur pertinere? an vero ornatui inservire? an non satius tum fuisset, plane omittere eam circumstantiam? quæ certe frustra à Sapientissimo doctore dici nequit addita: Fateor tamen, non invidiam Judæorum ea re notari adversus Christianos e gentibus, quæ plerisque sedet sententia, idque vel ideo, quod tunc parabolæ ratio non satis constet, cum pater inducatur fovens & amplectens filium invidum, quæ non quadrant in Judæos à domino rejectos: Adeo ut ultimam Judæorum conversionem, cujus mysterium in tota hac parabola docetur, potius censerem indigitari conversis gentibus ita præter expectationem eventuram, tantoque cum fulgore eorum oculos perstricturam, ut illi obmurmurantes paulisper & ζήλῶντες veluti sint concipiendi principio, non quod converterentur ad dominum Judæi, quod ipsi dudum anhelaverant, sed quod tanto hoc fieret cum splendore, quodque tam liberaliter à domino exciperentur, tantisque exornarentur gratiæ ac Spiritus donis, sed deinceps tamen & ipsi comiter à Domino de viis ejus instructi, in æterna recipiendi tabernacula: Conf. interim Vener. CREYGTONI Explicat. vernacul. hujus Parabolæ:

6 Sed addere juvabit aliud ex Parab. Math. xx: 1--16. exemplum: Nam & hæc de Operariis in vinea elegantissima certe

certe Parabola eandem cum priori sortem subiit, quod censerent nimirum plerique sane, qui hactenus in ea explicanda fuerunt versati, quædam ornatus gratia solum interseri, quæ tanquam emblemata solum & filamenta censeri debeant, quibus futuræ parabolæ ipsarum, qua parte hiant & male cohærent, connectuntur & copulantur, cum alioquin, quæ EPISCOPII verba sunt ad h. l. opp. T. I. p. 127. ad principalem scopum nihil prorsus faciant: quo cum consentit GOMARUS in Opp. T. I. p. 72. Hucque referendum censet (1) Quod cum operariis primis certo pretio sit pactus, cum reliquis nullo certo pretio (2) Quod operarii vineæ in foro se sistant desiderantes & expectantes vocationem. (3) Quod & arrogantia & murmuratio & invidia tribuantur primis vocatis. (3) Quod præter primos & ultimos etiam alii recensentur, qui inchoato die gradatim, quadrante die inter se distantes (puta hora tertia, sexta, nona) sunt advocati; addit Episcopus: *Hæc enim & similia nihil aliud, quam emblemata sunt, quæ ad persequendum & adornandum parabolam ipsam adhibita sunt, & proinde in redditione parabolæ perperam à quibusdam magna cum anxietate & cura applicari solent. Quis enim ignorat murmur nullum futurum in futura vita inter eos, qui æterna felicitate donabuntur? quis nescit oculum malum ibi deſitutum; & invidiam omnem procul inde futuram esse?*

Sed quis non videt, quam hæc omnia hypothefi tantum interserviant, quamque scopo aberrant plurimi Interpretes, 1. quod per *denarium* intelligant æternam felicitatem. 2. quod per *operarios* in vinea, doctores solum Ecclesiæ exhiberi censeant. 3. quod per *primos vocatos* Judæos V. T. Prophetas Sacerdotes & sim. sibi repræsentent. 4. quod *primorum & ultimorum* tantummodo rationem velint haberi. 5. denique quod per *vesperam συντελειαν τῆς αἰῶνος* & concipiant.

Cum ex his præsuppositis omnes illæ oriantur difficultates, & quos sibi fingunt, parabolæ hiatus: Adeo ut si quis per *denarium* nobiscum oblationem Christi, omniumque ejus bonorum per prædicationem Evangelii intelligat, per *operarios* Ecclesiæ membra, ἐργατὰς dictos, quorum est το

ΕΡΓΟΝ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ, καὶ ὁ ΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ καὶ ἡ ΥΠΟΜΟ-
 ΝΗ ΤΗΣ ΕΛΠΙΔΟΣ 1 Thess. 1: 3. per *diem*, certum quoddam
 annorum systema sibi invicem subsequendum, & initium
 cum initio N. T. capientium; per *mane*, initium N. T.
 (uti sic initium prædicationis Evangelii, per horam matuti-
 nam designatur 2 Sam. xxiii. 4. Jes. xxi: 11, 12. Mal. iv. 2.)
 per *horas*, breviores quasdam periodos hoc mane insecutas;
 per *vesperam*, tempus illud, quod cum vespera reipublicæ
 Judaicæ & vitæ Apostolorum fere coincidit, tum difficulta-
 tes illæ facillime evanescent. Veluti porro per eos qui ἀμα
 πρωι conducebantur, illos intellectos velim, qui cum primum
 albescere dies N. T. inciperet per ministerium Johan-
 nis B. in communionem Ecclesiæ externam recipiebantur:
 Atque, ut paucis, hac data occasione, quid de hac parabola
 sentiam, explicem, per eos, qui hora tertia velut ἀργοι stan-
 tes ἐν ἀγορᾷ, vocabantur, illos subindicari censerem ex Ju-
 dæis, qui per Christum ipsum & ejus Apostolos ante passio-
 nes Christi vocabantur, vel quod hi nondum essent cum prio-
 ribus vocati, vel quod vocationi per prædicationem Johan-
 nis factæ non attendissent, quibus ὁ ἐὰν ἡ δικαιοσύνη se datu-
 rum promittit dominus, implicite eundem indigitans de-
 narium, Christum nimirum & ejus salutem, ad quam ipse ut
 Justus Dominus invitaturus eosdem prædicebatur Zephan.
 iii: 5. Jes. xlii: 1. Dan. ix: 24. Ps. xxii: & xl. Quo
 pacto per se jam liquebit, tertiam & quartam vocationem,
 cum circa sextam & nonam ejusdem die exivisset dominus,
 eas esse intelligendas, quæ statim factæ sunt post ascensionem
 Christi in cœlum, & duplici quidem temporis intervallo,
 cum prius iterum vocarentur Judæi, ex præscripto Salvato-
 ris Act. 1: 9. tum Samaritani, quorum vocatio apertissime
 in Actis Apostolorum à vocatione Judæorum discernitur,
 cum hæc inde à cap. ii. ad vii. enarretur, illa vero a cap.
 viii: 5. & seqq. Quas duas quidem à se invicem disjunctas
 vocationes brevissime tantum in parabola videmus comme-
 moratas, forte, ut indicaretur, quod earum causa proprie
 Parabolæ hæc non proponeretur, sicuti junctim easdem pro-
 poni

poni videmus, quod forte nec magnum intercederet temporis spatium inter hanc illamve, nec Samaritani protinus à Judæis essent alieni, sed semi-Judæorum instar considerandi: Nam ultima, quæ circa Horam undecimam fieret vocatio, Vocationem gentium exhibebit, quas pro benignitate inexhausta DEUS quanquam totum jam diem hunc otiose transigissent, post propriam miseriæ & calamitatis confessionem vocabat, iisdemque eandem pollicetur mercedem, quam & iis qui hora tertia erant vocati: Quam ultimam vocationem à ceteris plane esse distinctam, & de novo velut factam à domino per Apostolos, ex Actis iterum colligere abunde possumus. Vid. Actor. xi: 18. & sq.

Si quis nunc ita rem instituat, facile cognoscet, omnes illas disparituras esse difficultates, omniaque verba Salvatoris, omnesque circumstantias totius parabolæ spirituali non carere expositione, nec inutilem, quam quis in iis perrimandis & exacte discutiendis impendit, operam esse aut curiositatem, quod volebat Calvinus ad h. l. cum nec distributio denarii, nec *γογγυσμῶ* prius vocatorum, nec reprehensio illorum per dominum facta, nec rejectio denique eorundem plenaria, quos prius tamen etiam denarium accepisse legimus, nodum hic amplius neectere possint insolubilem.

Sed, ut quo nos brevissima sententiæ nostræ circa hanc parabolam expositio abripuerat, redeamus; Censem tamen & ipsi non semper omnes Parabolarum partes spirituales admittere sensum, quod in iis præsertim observandum est parabolis, quarum scopus est per argumentum oppositum rem illustrare ac demonstrare, in quibus sæpissime quædam, quæ rei spirituali adaptari nequeant, occurrent, sicut & in iis idem usu venire poterit parabolis, quæ non spirituales complectuntur, sed casum alium literalem illi consimilem, qui in Parabola proponitur: Quis ex gr. *Furis & Perfossionis nocturna* simile à Salvatore adhibitum, non videt intra comparationis tertium esse retrahendum, utpote adhibitum saltem, ut tanto vividius & efficacius exprimeretur inopinatus Christi

sti adventus, noxiisque iis quammaxime, qui essent imparati, Quis quando Hof. v: 12. Deus dicit, Ego ero sicut *tinea* Ephraïmo & sicut *caries* domui Judæ, non perspicit, Deum id tantum indicare, velle, se regnum Israëliticum & Judaicum *lentis judiciis* & *occulta maledictione* esse absumturum, quomodo à tinea vestes cæco morfu absumi solent, ut summus monet BOCHARTUS Hieroz. p. 11. p. 617. Quis *Nathanis parabolam Davidi ad adulterium ejus perstringendum* propositam, 2 Sam. xii: 12. &c. non advertit nullum plane mysticum sensum admittere, cum aliud adumbretur literale factum, huic Narrationi perquam simile, quæ tamen similitudo ad omnes usque minutias hic ut investigetur, & in comparationem veniat, necesse non est:

CANON NONUS.

Nomina DEI non sunt cognomina omnis rei magnæ & admirandæ, atque adeo Hyperbolis nequaquam inserviunt.

Hujus Canonis veritas cum potissimum ab exemplis, quæ ab adversæ partis affectis adduci solent, pendeat, nosque constituerimus ad finem harum diatribarum, appendicis loco per inductionem exemplorum, eorumque vindicationem, cum demonstrare, eo benevolum lectorem remittimus.

CANON DECIMUS.

Si quæ Prophetia, quæ in scena sua Prophetica ad ulteriora N. T. vel ad ultima N. T. tempora pertinet, referatur in N. T. ad priora tempora, in quibus tamen eadem, juxta omnem emphasin adimpleta dici nequit, id per Hyperbolen nequaquam explicandum est. *Et vice versa.* Si quæ
Pro-

Prophetia, quæ juxta omnes circumstantias, ad ceteriora N. T. vel ad prima N. T. tempora referri deberet, referatur à Scriptoribus N. T. ad ulteriora, vel ad ultima N. T. tempora, id per Hyperbolem ab ipsis fieri dicendum non est.

Dari utriusque generis casus, nemo diffitebitur, nec tamen quisquam, qui vel verbi Prophetiæ, vel Scriptorum Θεεπνευστων N. T. sartam tectamque cupit auctoritatem, Hyperbolem hic inveniet, quæ si ullibi, hic sane quam maxime exulat.

Quod vero Scriptores N. T. sæpe de novissimo v. gr. & ultimo Christi adventu loquentes; adferant ejusmodi loca, quæ seriem orationis Propheticæ inspicienti, ad priora tempora debere referri, videri possunt, liquet non modo ex 2 Pet. 111: 22. &c. loco illo tantopere ab Anglis quibusdam Theologis vexato & exagitato, sed a Celeb. VITRINGA in Obs. S. L. IV. c. XVI. vindicato, ubi Petrus locum Jes. LXV: 17 adfert, ubi DEUS Ecclesiæ promittit *cælos novos & terram novam*, quod procul dubio de conditione quadam Ecclesiæ capiendum est, prout vaticinii cohærentia exigit, in his terris in aliam meliorem mutanda, cum Petrus id adplicet ad statum illum temporis novissimum, quando tota rerum compage soluta, & dissoluta, non amplius vanitati ulli subjecta erit creatura, sed tota transformata in melius natura rerum, cunctos per artus DEI sui sentiet præsentiam, & prompta jussis parebit:

Sed idem quoque patet ex Apoc. 1: 7. Ἰδὲ, ἔρχεται μετὰ τῶν νεφελῶν, καὶ ὄψεται αὐτὸν πᾶς ὁφθαλμὸς, καὶ οἱ τίνες αὐτὸν ἐξεκέντησαν, καὶ κοψονται ἐπ' αὐτὸν πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς ubi Johannes de ultimo & novissimo Christi adventu videtur loqui, quo omnes improbi miserrimæ fortis infelicitatem deplorabunt, Christum Jesum contuentes Judicem & scelerum suorum vindicem, quem injuriis & blasphemis, uti sic Vitringa ad h. l. per vitam prosciderant, & crucis

supplicio necarant, aut necatum probarant, & imitari tamen iisdem verbis Zachariam videtur, qui Cap. xii: 11, 12. *de planctu Judaeorum novissimi temporis, ad aspectum Christi a se confossi*, vaticinatur.

Quaquam uterque tamen, & Petrus & Johannes, verissime loquantur, & loca illa Prophetica non sine spiritali iudicio in rem praesentem adferant, nimirum promissa haec prophetica in *τελειώσει* sua considerantes, atque ad *ἀποτέλεσμα* five complementum suum referentes, ad cuius principia a Jesaia & Zacharia, saltem ad casus ipsum *Ἀποτέλεσμα* praecessuros, proprie respiciebatur: conf. Vitr. in Apocal. l. c. p. 18, 19. & in Obs. S. L. iv. c. xvi. p. 1131. 1132.

Veruntamen & altera parte videbimus saepissime Scriptores N. T. adductione locorum quorundam prophetarum rem praesentem illustrare, cum tamen, si nexus vaticinii indagetur, eadem ad ulteriora potius referenda essent, quantum ad eorum implementum pertinet, tempora.

- 3 Atque ut eodem, quod modo praemanibus erat, exemplo, id collustrem, sic Johann. xix: 37. allegatur idem ille ex Zacharia locus c. xii: 10. atque ad confossionem lateris Christi per lanceam militis adplicatur, ad indicandum videlicet, tum jam ipsam vaticinii literam verificari, quoad confossionem nimirum & transfixionem lateris Christi, sicut vel ipsa recutitorum turba, hoc vaticinium ad Messiam Josephi filium referens, nequit diffiteri, quaquam tamen exinde minime sequatur, nec Johannes id inde colligi velit, quod etiam visio illa vel intuitio Jehovae confossi, five oculis fidei & confugii sinceri, (quae propria verbi *הבית* cum praepos. *מן* constructi notio esse videtur) five ita, ut malo suo inviti experturi sint, quam severam ille, severus iudex & iustissimus, sceleris eorum vindictam sit sumpturus, quo Apoc. i: 7. collineabat, jam implementum suum plene in hac historia acceperit.

Plura quidem ad hunc Canonem illustrandum coacervare facillime possemus exempla, a Parallelorum Scriptoris vel observata vel neglecta, nisi res tam nota esset, ut fere non opus sit *παλιμολογείν*. CA-

CANON UNDECIMUS.

Si quæ ab hominibus meris prolata referunt Scriptores sacri, ea nec scriptoribus, nec Spiritui eos inspiranti, sed hominibus illis tribuenda esse nemo diffitebitur, atque adeo, quod exinde consequitur, si jam homines illi, quorum dicta recensentur, Hyperbolice loquantur, vel locuti fuerint, id nequaquam Scripturæ potest imputari.

Longè enim aliter hic fieri censendum est, ac in Legum I
humanarum Pandectis solet, ubi omnia sunt Legislatoris populum alloquentis, Cum Sacer Codex variorum & varia tractantium Scriptorum fasciculum exhibeat; quibus & dogmata traduntur, & res ordine gestæ, & vaticinia, & moralis scientiæ præcepta quamplurima: adeo ut in Historicis præsertim narrationibus multa occurrere, necesse sit, aliorum & effata & dicta, quæ ipsius Scriptoris aut non sunt, aut saltem alterius personam sustinentis.

Veluti nunc, quod Ill. BOYLE in libello de Scripturæ stylo clare satis demonstravit, iniquum esset eloquentiæ defectum, qui non in ipsius Scriptoris, sed aliorum verbis animadvertitur in Scripturam S. referre; ita sane iniquum est Hyperboles accusare Scripturam, quando hyperbolice quosdam, quorum vel dicta vel facta commemorantur, reperimus locutos. Exemplorum farragine res in solis disco posita non indiget. Ut mirum sit, in hunc tamen scopulum, viros doctos, nec judicio ceteroquin destitutos impingere. Nec crediderim, si ad hunc Canonem utilissimum 2
sane, respexissent Glassius, Tossanus, alii, eos tam liberaliter ad Genes. xi: 4. fuisse pronunciaturus, manifestam hic Hyperbolam Biblicam inveniri: aut ad Numer. xiiii: 33. ubi exploratores dicunt, se fuisse in oculis *נפילים* *τῶν* *instar cicadarum*, per Hyperbolicam id fieri *μειωσιν*, quæque adeo Scripturæ sit imputanda: Neque etiam in Hyperbolarum

Biblicarum numerum recensuissent, aut verba cognati Machlonis Ruth. iv: 6. dicentis, se *destruendum hereditatem suam, si affinem in matrimonium ducat*; aut Benhadadi verborum meteora, jactantis, *pulverem Samaria non sufficere pugillis exercitui suo* 1 Reg. xx: 10. aut Thrafonismos regis Assyrii, per legatos se *planta pedum suorum omnes rivos locorum obsefforum exsiccaturum* annunciantis 2 Reg. xix: 24.

- 3 Tale est Pharaonis illud meteorum Exod. v: 2. dicentis, *Quis est Jehova cujus voci auscultem, dimittendo Israëlem? Non novi Jehovam.* Tale ejusdem, quem modo citabamus Senacheribi Regis Assyrii 2 Reg. xviii: 35. Hyperbolizantis, ut ita dicam: *Quis tandem est ex omnibus terrarum diis, qui suam terram a mea manu defenderit?* Tale Luciferi: *Exaltabo super stellas thronum meum* Jes. xiv: 13. *ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo.* Talia sunt omnia eorum verba, qui ut vates emphatice admodum, & significanter ait Ps. Lxxiii: 8, 9. *de sublimi loquuntur, qui ponunt os suum in cælum, quorum lingua ambulat in terra:* Quorum cum scriptura solummodo referat verba, scripturæ eadem, nisi temerario & injuste, adscribi nequeunt, vel imputari.

- 4 Ad hujus generis exempla retulerim Job xx: 6. Job iii: 3. 2 Sam. xvii: 13. Joh. iv: 29. & forte edictum Augusti Luc. ii: 1. *πασαν την οικουμενην* volentis describi, quod ideo dictum *ὑπερβολικως* censet Beza, quum significetur ea duntaxat terræ portio, quæ Romanis parebat, quod explicans Syrus Interpres *παραφρασικως* vertit: *כל עמלק וכל סדום* i. e. *omnis populus ditionis ipsius.* Ne dicam Mich. vi: 7. huc quoque referri posse, sicut a quibusdam referuntur, *de myriadibus torrentium olei DEO in sacrificium oblatis*, verba plus quam magnifica, quanquam & aliter is locus possit accipi.

CANON DUODECIMUS.

Quæ Ἀνθρωποπαθως in Scriptura DEO tribuuntur, cum Θεοπροπως sint explicanda, non fieri Hyperbolice statuerem:

Non ignoro quidem, Judæorum magistros, quando מרה 1
הנוף proprietatem corpoream, omneque id, quod corpori accidit, rectissime à DEO removent, dicere solitos, in Scriptura DEO id tribui על דרך העברה Hyperbolice, & בלשון בני אדם Ἀνθρωποπαθως; sed manifestum est falli eos vehementer & fallere, confundentes ea quæ per Ἀνθρωποπαθειαν, & per Hyperbolem dicuntur, inter quæ maxima tamen, quantum videre possum, intercedit disparitas.

Siquidem, Ἀνθρωποπαθεια eo potissimum sit comparata, ut aliarum instar locutionum metaphoricarum, claro quodam simili atque palpabili DEUS cum suis perfectionibus operationibusque intellectui nostro apprime insinuetur, clareque proponatur, ad quos sane usus Hyperbolen minime adaptatam esse, definitio ejus superiori capite evoluta quemvis docebit.

Atque ut exemplorum contemplatione veritas eo clarius 2
effulgeat, quis Jes. XLIX: 16. *Enim manibus meis sculpsi te*, quomodo DEUS ipse perpetuam Hierosolymæ seu literalis seu mysticæ memoriam innuit, Hyperbolice acciperet? cum potius ab humano ritu deprompta phrasis Ἀνθρωποπαθειαν innuat, sive jam cum GROTIUS statuamus, alludi ad veteres, qui earum rerum, quarum servanda erat memoria, signa manibus alligabant, ut Judæi solent in phylacteriis Exod. XIII: 9. quod tamen veterum caret suffragio, nec cum oraculi verbis bene convenire videtur, sive cum doctissimo le MOYNE in Var. S. T. II. P. I. p. 512. 513. dicamus, respici ad Architectorum morem, qui corporis totius ædificii delineationem vel charta vel manibus ipsis solebant delineare: sive in genere ad ritum illum contendamus respici, quo Judæi veteres ea, quo-

rum reminisci perpetim volebant, signabant in manibus: Sicuti sic manus effigiasse eos solitos in charta, observavit ex Mardochai Japhe Sepher Lebhusch Malcuth doctiss. DASSOVIVS de Emph. Sacr. voc. Disp. I. p. 12. quibus calculos dierum, mensium, annorum, noviluniorum, porro inscribebant, ut anni indolem, an embolimæus is, an vero alius esset, luculentius intelligerent; Sicuti sic Judæos, idem observat, ut reminiscerentur benedictionis, quæ sacerdotali illis manu conferebatur, consuevisse singulis manus articulis, illam benedictionem solennem Numeror. vi. descriptam inscribere: Conf. Dassov. l. c. plura exempla moris illius in manibus scribendi, afferentem, ut constet, eas res quarum perpetuo volebant reminisci, scripsisse in manibus Hebræos, quod quam egregie faciat ad collustrandum oraculum Jesa. l. c. nemo non videt, simul vero etiam, quam absurde quis Hyperbolen hic regnare dixerit:

- 3 Quis porro Hyperbolen fomniaret Hof. xi: 8. *Se versat in me animus meus, simul æstuant viscera mea pœnitentia*: quibus verbis parentis affectu DEUS Israëllem alloquitur, ut Hieronymus bene colligit, ut ex æstuentes benevolentia divinae flammæ eo vividius explicet, hominumque mentibus insinuet, & manifestet, quam Misericordia DEI gloriatur adversus Judicium Jac. ii: 13.

Ne jam stolidissimum Anthropomorphitarum hic errorem, quem imprudenter superiori ævo recoxit Vorstius, hic de novo tangam, cum ad Can. vi. quædam ejus generis jam præoccupaverimus:

- 4 Quæritur interim de Ἀνθρωπομορφία & phrasibus quibus supremo Numini humanæ tribuuntur species, actiones, attributa & sim: unde earum origo sit arcessenda, cum doctiss. CLERICUS in Diss. de Ling. Hebr. s. v. præmissa ejus Comm. in Pentateuch. a Gentilismo, quidquid harum est locutionum derivet, qui tamen merito ob id vapulat QUISTORPIO in Disp. Rostochii habita 1710. Ut longe melius scopum feriisse censendus sit FLACIUS: qui „Incomprehensibilia sunt, „ inquit, DEI opera & actiones, neque nos assequi aliquid de

„ iis possemus , nisi Sacra Scriptura iis uteretur loquendi de
 „ DEO formulis , quæ rebus humanis propinquæ sunt. Ita-
 „ que Spiritui Sancto , Scripturarum auctori , placet , propter
 „ captus nostri imbecillitatem , nostro more balbutire , & blan-
 „ dius humiliterque , quam majestati tantæ convenit , nobiscum
 „ per signa & verba agere &c. , Conf. GLASS. Phil. S. Lib.
 V. Tr. I. cap. VII. & VIII. & , qui late totum hoc de *Ἀν-
 θρωποπαθεία* , itemque de Locutionibus Scripturæ Anthro-
 popathicis negotium explicat. WITTICH. in Consensu Ve-
 rit. &c. cap. XXIX.

CANON DECIMUS TERTIUS.

Emphaticæ locutiones , quam maxime distant ab
 Hyperbolicis , neque adeo confundi cum iis de-
 bent.

Ut per se pateat , nos non Emphaticas locutiones ex
 Scriptura S. ejicere velle , aut in Emphasin Scriptu-
 ræ esse injurios , quando Hyperbolas censemus eliminan-
 das ; Cum *δεινότητος* sublimitati omnino inservire statuamus ,
 atque præterea prægnantes & eminentes locutiones Scriptura
 habeat plurimas , quæ pro dignitate rei , quam significant ,
 altius assurgunt , unaque voce , siquidem loqui sic liceat cum
 Cl. Loescherio Stromat. Sect. I. p. 10. *περισσεύματα* dici pos-
 sent , qui idem totum hunc Canonem egregie pro nobis il-
 lustrat §. XVI. Exempla affatim suppeditabunt , qui em-
 phasin investigandi rationem docuerunt Viri Docti A. H.
 FRANKIUS Disp. singulari Halæ 1698. habita. J. H. MAJUS
 in Introd. ad Stud. Exeg. c. IV. p. 31-37. J. J. RAMBA-
 CHIUS in Hermeneutica Sacra Lib. II. cap. VIII. & Th.
 DASSOVIVS inprimis in Diff. III. de Emphasi Sacrarum vo-
 cum ex veteri historia Hebræorum. Kilon. 1702. 1704. Si-
 cut idem ille Lexicon Emphaticum conscripsit , quod teste
 WOLFIO in Bibl. Hebr. Vol. II. p. 629. manu exaratum in
 multorum versatur manibus.

Sin-

2 Singularem hanc Sermonis Hebræi, & sacrorum scripto-
rum emphasin jam Siracidis indicat querela vetus: παρακα-
κλεσθε ἑν. . . . συγγνωμὴν ἔχειν ἐφ' οἷς ἂν δοκῶμεν τῶν κατὰ τὴν
ἑρμηνείαν περιφιλοπονημένων τισι τῶν λέξεων αἰδυναμεῖν. ὃ γὰρ ἰσο-
δυναμεῖ αὐτὰ ἐν ἑαυτοῖς Εὐραῖσι λεγόμενα, καὶ ὅταν μεταχθῇ εἰς
ἑτέραν γλῶσσαν. *Admoniti estote, ut veniam detis, sicubi vi-*
debimur circa interpretationem laborando vim quorundam verbo-
rum non assecuti, non enim æque valent illa cum Hebraice di-
cuntur, & cum in aliam linguam translata fuerint.

Ceterum insignem hanc Sermonis Hebræi prægnantiam,
& in verbis conspici emphaticis, & in expressionibus, velut
totidem περισσεύμασι observandum est:

- 3 Quantum ad verba, maxime emphaticum esse illud Ps.
LXXVIII: 2. אֲבִיעָה *enigmata ab antiquo*, nemo diffitebitur,
cum אֲבִיעָה proprie insinuet, *scatebræ more effundere, copiose &*
constanter instar fœcundæ cuiusdam scaturiginis protrudere, eruclat-
re: quæ omnia quam emphatice unico illo verbo indigiten-
tur, nemo non videt. Ejus generis est verbum illud שִׁבֹּחַ
Ps. XLV: 2. ἀπαξ λεγόμενον. *Ebullit cor meum sermonem bonum.*
quod, sive per *eruclat* veritas cum LXX. & vulgata deprompto
simili ab iis, qui potu repleti, quæ accipere, evomunt, vel
qui ope calicum fœcundorum disertiores facti, dicta quasi evo-
munt; sive per שִׁבֹּחַ *verminare* cum R. SALOMONE, de-
prompto simili ab aqua, in qua pisces, aut a terra, in qua ver-
mes aliaque copiose producantur; sive cum Hammondo, per
scaturire, quod est fontium, sive per *ebullire* veritas, cum re-
spectu ad ollam ferventem, cum quibusdam, vel quod Celeb.
LAMPPIO maxime placuit ad h. l. pag. 81. cum respectu ad
ebullitionem cordis, ad agitationem ejusdem in vehementio-
ribus animi motibus, & inde natam effervescentiam sangui-
nis; quomodocunque inquam id capias verbum, abundatis-
simus inde promanat & prægnantissimus sensus. Tale est
4 verbum אֲרָע Ps. XLII: 2. & Joël. I: 20. quod sine dubio
convenit cum ὀρεγεσθαι, quod appetitum vehementissimum
designat, sive jam censeas, Editionem Sextam & Aquilam
ap. ORIGEN. in Hexaplis bene reddidisse per πρᾶσιάζεσθαι, ut
designetur

designetur anima pia anhelans, vel se erigens instar *πρασιας* areolæ imbrem expectantis. Vid. CASAUB. Ep. CLXIII. POCCOCK. ad Joel. 1. 20. GUSSET. Comm. L. Hebr. p. 642. si-
ve iudices proprium hoc esse *cervorum* vocabulum, quem-
admodum *rugire* & *rudere* proprie de Leone & asinis dicitur,
quanquam improprie etiam de aliis. vid. COCCIJ. in Lex. ad
h. v. siue cum aliis aliam eligas sententiam, si quidem ve-
hementer hic discrepare videas versiones, quas conciliare
studuit doctiss. MAJUS in Hist. Animal. lib. 11. Sect. 11. c.
xiv. p. 943. & sq.

Tale est in N. T. Scriptoribus, Hebræas videres, quan-
tum Græcæ Linguæ ferebat indoles, imitantibus, verbum
ὑπερπερισσευειν, quod de gratia *ὑπερ τῆς πλεοναξίας* abun-
dante Rom. v: 29. usurpatur. Tale *το σπλαγχνιζεσθαι* effor-
matum ad exprimendum Hebræorum *רחם*, cum per utrumvis
vocabulum misericordia DEI uberrima, & tenerrimus amor,
desumpto emblemate a visceribus & vulva materna, designe-
tur, velut clarissime evincitur ex Jes. LXIII: 15. ubi ad stre-
pitum viscerum divinorum & miserationum confugiunt,
Deumque more populari & velut *κατ' ἀνθρώπου παθεῖαν* urgent.
Tale est verbum *ἀναζωπυρειν* quo Timotheus 1 Tim. 1: 6.
jubetur dona Spiritus S. quæ acceperat, precibus, me-
ditatione, & jugi pietatis exercitio fovere & augere, quo
pectus igne illo cœlesti incalescat, & *ζωὴν πνεύματος* reddatur.
Tale est verbum *διακαθαρίζειν* Matth. 111: 12. cum enim *το κα-
θαρίζειν σιτον* Græcis jam significet, exquisite ac sollicitè pur-
gare. Xenoph. OEcon. p. 682. *το δια* additum emphasin
eius significationis adaugere videtur. Tale est *καταβραβευειν*.
Tale *καπηλευειν* de falsis doctoribus, qui verbum adulterant,
turpi lucro inhiant. Tale *συκοφαντειν* Luc. 111: 14. & Luc.
xix: 8. quod proprie de iis dicitur, qui falsam litem inten-
dunt, & fictis causis innocentes opprimunt: Talia sunt innu-
mera alia, quæ vel a Lexicographis, vel a Criticis & Philo-
logis nostri temporis feliciter evolvuntur.

Huc præsertim pertinere non inconcinne censet LOESCHE-
RUS l. c. loca Scripturæ S. singularia, in quibus termini &

limites dogmatum vel præceptorum, aut prohibitionum divinarum occurrunt. Cum enim limes in extremo ponendus sit, sic tamen, ut limites vicini non lædantur, apparet, rem ipsam in ejusmodi dictis exposcere fortissimas & excellentissimas locutiones v. c. quando Christus *peccatum* dicitur factus nobis.

- 7 Quantum vero ad locutiones emphaticas, uberem earum segetem tota suppeditat scriptura. Ne jam de reali nunc commemorem emphasi, quæ in rebus ipsis, quæ verbis sæpe simplicissimis describuntur, reperitur, quo Mosis illud Gen. 1:3. a Longino citatum pertinet, conf. HUETIUM ap. CLERIC. Biblioth. Choisl. T. x. quo verba Gen. xxii: 16, 17. spectant, *בִּי נִשְׁנַעְתִּי* *per me ipsum juravi*, quorum pondus exponit Paulus Ebr. vi: 13. seqq. Annon emphatice Moses populi Israelitici Exod. i: 7. describit multiplicationem, nulla tamen intermixta Hyperbola, *וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ* *Et filii Israel fecundi fuerunt, & verminarunt* i. e. reptilium in morem ex summa abundantia aucti sunt, & multiplicarunt sese & fortes facti valde, valde, & terra illis repleta fuit. Quanta quæso Majestate sermonisque ubertate Hos. v. 14. minatur Deus? *כִּי אֲנִי כִשְׁחָל לְאַפְרַיִם וּבְכַפְּיִר לְבֵית יְהוּדָה אֲנִי* *Quoniam ego quasi panther ero Ephraimitis, sic enim Græci Interpretes vocabulum שְׁחָל accipiunt, & quasi Leo Domui Juda, Ego rapiam & abibo, auferam & nemo eripiet.* Quam gravis illa & plena sublimitatis ad poenitentiam est adhortatio Esa. i: 16, 17. Quam prægnans illa & emphatica ubique ferme est Eloquentia Esaiana? Quam magnifica Deborah sunt verba in Cantico Judic. v: 1. & sqq. vs. 12. vs. 26, 27. ut plurima alia, quæ Cl. SCHUDT. adduxit in delict. Hebr. Philol. p. 113, 114. præteream, qui & idem ex Georg. GENTIO in Histor. Jud. p. 188. verba Nicolai cujusdam affert, Petro Hispaniarum Regi Judeorum eloquentiam, quam ex S. sibi conciliant literis miranti, reagentis. „Hoc mirum videri non debet, cum,

„ cum Judæi insignes eloquentiæ magistri liberos suos, fa-
 „ cras literas unicum eloquentiæ fontem, a teneris docere
 „ soleant. Qui cognoscere avet, qua ratione Regis animus
 „ conciliari possit, ille Abigaelis orationem ad Davidem con-
 „ sulat. Qui scire cupit, quomodo laudandus & celebran-
 „ dus Deus sit, is Hannam disertissima oratione in Dei lau-
 „ des se effundentem audiat. Si quis commiserationis &
 „ querelarum exempla requirit, ille orationem legat, qua
 „ Judas Josephum accedens compellavit.,, Sed manum de
 tabula.

CANON DECIMUS QUARTUS.

Quæ hypothetice proponuntur in Scriptura S. in
 Hyperbolarum censum referri non merentur, et-
 iam si res in hypothese exaggeretur magis, ac re-
 vera est, vel esse possit.

Canon hic, quanquam ultimus, tantæ est dignitatis, ut
 primo sane loco collocari mereretur, cum GLASSIUS ex
 eodem neglecto, atque etiam FLACIUS & alii, ingentem Hy-
 perbolarum nubem, sed ἀνυδρον sibi effinxerint, quæque adeo
 hujus ope facillime dissipatur, ac in levissimam redigitur au-
 ram. In quibusvis etenim propositionibus hypotheticis, si
 velimus philosophari, non spectatur veritas antecedentis, aut
 consequentis, sed consequentiæ tantum, vel monente HER-
 VÆO in 2. dist. 1. q. 1. art. 2. prout is citatur a SLEVOG-
 TIO in Disp. Academ. p. m. 436. quando *Ad efficaciam*, in-
 quit, *probationis non refert, utrum propositiones categorica, qui-*
bus utitur aliquis, quando arguit ex hypotheticis, sint vera vel
falsa vel impossibiles, dummodo hypothetica sint vera. Bene enim
hypothetica est vera, categoricis existentibus impossibilibus, sicut
hæc hypothetica. Si homo est cælum, est naturaliter incorruptibilis,
licet categorica sint impossibiles.

- 2 Præterquam quod propositiones Hypotheticæ ex earum sint numero, non quæ Hyperbolicæ dici aut videri possunt, sed quibus velut præmuniuntur Hyperbolæ, ne, quæ si Cathegorice enunciarentur Hyperbolica videri possent, amplius de Hyperbola quicquam communicare censeantur. Atque hoc inprimis est, quod præcipiunt Græci προεπιπλησσειν τη Ὑπερβολῇ, velut eundem quoque particularum *instar*, *prope*, ac similibus usum esse ex Vossio discimus *Instit. Orat. Lib. iv. p. 233.* adducto CICERONIS in *Pisonem* exemplo: ubi de reditu suo glorioso *Unicus ille dies*, inquit, *michi quidem instar mortalitatis fuit*, *quo in Patriam veni*, *cum Senatuum egressum vidi*, *populumque universum*: *cum mihi ipsa Roma prope sedibus convulsa ad contemplandum conservatorem suum procedere visa est*: *quem ita accepit*, *ut etiam mœnia ipsa viderentur ac tecta urbis*, *ac templa letari.*
- 3 Loca, quæ GLASSIUS ex Ps. cxxxix: 8. Prov. xxvii: 22. Obad. vi: 4. Jerem. xlix: 16. Math. xvi: 26. Marc. viii: 36. Luc. ix: 25. i Cor. iv: 15. i Cor. xiii: 1, 2. Gal. i: 8. multo verborum circuitu hyperbolica esse venditat, ubi ad ea in enodatione locorum venerimus, vindicabimus.

DIATRIBA. III.

Explicationem locorum S. S. continens, in quibus HYPERBOLE vulgo creditur.

Latissimum itaque, via sic præmunita, atque à multis, ut quidem videtur, salebris repurgata, ingredimur campum, ipsa illa, pro virili, quæ Hyperboles accusantur ab Interpretibus Scripturæ S. vindicaturi loca: Atque hic classicus ille, sese statim in Sacræ Scripturæ vestibulo, offert **Locus**

G E N E S. VI: 5.

Tremell. & Jun.

וירא יהוה כי רבה רעת
האדם בארץ וכל יצר
מחשבת לבו רק רע כל
היום :

*Quum itaque videret Jehova,
augescere malitiam hominis in
terra, & omne figmentum
ac cogitationes cordis ejus,
tantummodo malum esse omni
tempore. coll. Genes. VI: 12.
& VIII: 21.*

Mirum nemini videbitur, quod Classici hujus loci aucto-
ritatem impetere allaboraverint complures, dum Hy-
perboles eundem accusare non dubitarunt. Inter quos &
Pontificii eminent, & Sociniani cum Arminianis; siquidem
stabilita vera hujus loci emphasi, absterfaque Hyperbola,
plane de peccato non originali, eorum concidet sententia,
eaque collapsa, tota inprimis Arminianorum, & Sociniano-
rum, de Naturæ viribus integris, corruet Hæresis. Unde
nostrum erit, quantum ex h. l. luminis fœneretur vera de
Peccato originis sententia, demonstrare, quo deinceps Hy-
perbola, sua sponte hoc quidem loco exulet.

Pontificiorum quidem antesignani BELLARMINUS, PE-
RERIUS & BONFRERIUS ad h. l. quo Hyperbolen probent,
(ac si Moses solummodo voluisset significare, homines il-
los plurimum, & maxima ex parte, quæ mala & flagitio-
sa sunt, cogitasse, & fecisse) excipiunt. Noachum &
quosdam ex filiis ejus probos fuisse, quique simul indigita-
ri hic non possint, manifesto argumento, universalius esse
vero effatum ad amplificationem tantum comparatum.

Sed nemo non videt, quam imbecillis ea sit objectio, &
quam præsupponat id, de quo quæritur: Quæritur nimirum,
annon homines in statu lapsus aliis, & corruptis quidem, qua-
litatibus imbuti nascantur infantes, quam quidem nati fuissent
in statu integritatis, id nos adfirmamus, adversarii negant,
utrisque auctoritatem locorum præ se ferentibus. Jam vero
eximere velle Noachum, & quosdam ejus filios, est ponere,

& præsupponere id, quod in quæstione est, siquidem generali illo effato, tam Noach, quam ceteri omnes, includuntur, omniumque hominum omnia cogitationum figmenta natura prava dicuntur ab omni die, adeoque ab omni nativitate.

Objicit porro Bellarminus, notitias illas Justi & Honesti in hominibus relictas bonas esse, non majori tamen cum successu, siquidem, si vel Bonas esse in genere suo, ut loquuntur, concedere velimus, ex accidenti tamen eas peccata fieri, in omnibus, ante regenerationem, cum sint sine fide, & quia non obtemperant iis, multis modis eas depravantes, fatearis ultro, necesse est.

Subtilius multo Episcopus in Instit Theolog. L. v. c. ii. p. 406. adversus nosmet ratiocinatur, quando primo quidem, cum *figmenti cogitationum* DEUS meminit, adultiorum duntaxat ætatem respici, arguit, sic enim *At obsecro*, ait, *quis recens natis infantibus cogitationes tribuat, quis figmenta cogitationum cordis & similia? Nemo nisi fatuus & infante infantior.* Sed obsecro, bone vir, an anima, quæ perpetuo tamen actu absolvitur, in ætate infantili otiosa est? quod te adfirmaturum sane non crediderim, sic enim nulla esset, totamque ejus tolleres essentiam; si vero agit, quis quæso ille est actus? annon cogitat, annon intelligit, annon vult, annon desiderat, quamquam earum cogitationum recordatio plerumque oblitteretur, annon igitur figmentum cogitationum in corde est tam infantium quam majorennium, nil sane est in corde, præter id. In corde perpetua cogitationum fictio datur, ut nullo non tempore aliquod in eo sit cogitationum figmentum. Sive nunc voce *73* actum illum corrupti cordis, ipsam intelligas fictionem cogitationum ex se sine operatione divina ut 1 Chronic. xviii: 9. sive effectum illius intelligas, figmentum ipsum, & hoc iterum vel idem sit cum cogitatione omnis generis Deuteron. xxxi: 21. Ps. ciii: 14. vel primas delineationes cogitationum sensa & cogitata puerilia dicat, semper liquebit *figmenta cogitationum cordis* infantibus æque debere tribui ac adultis:

Sed pergit Episcopus, quod ita *Noacho etiam mala ejusmodi*

modi figmenta cogitationum cordis tribui debeant, quod plane concedimus, quod enim & justus is dicitur, & integer, in ætatibus suis, id sane non naturæ, sed gratiæ, in eo effectum fuisse, certissimum est.

Quod vero ad tertium attinet Episcopii effugium, ingeniose id videtur excogitatum, simul vero etiam ad nosmet irretiendum maximopere comparatum, dicit enim *ita Deum eandem causam & perdendi & conservandi deinceps mundi allegantem statui*, conferens locum Genes. VIII: 21. sed respondemus, nihil impedire, quo minus in nostro loco Gen. VI. & actualis, & originalis peccati mentionem fieri dicamus, & cum actualia hominum supremum impietatis apicem attingissent peccata, DEUM justo judicio atque adorando ea punivisse, neque tamen inde consequi censemus, eandem rationem esse mundi & puniendi & non puniendi, præterquam enim, quod eadem ratio contra Episcopium militet, nosque non minus, eadem, qua Episcopus elabitur, responsione, contenti esse possimus, nimirum *וַיִּבְרָא* in posteriore loco Gen. VIII. poni pro *Quamvis, etsi*, quod Junius quoque & Tremellius, alique nostrarum partium jam adverterunt, præterquam quod dici quoque possit, admirandum divini pectoris adfectum hic exhiberi, quo nostram miseriam, ut misericordiæ suæ respicit officinam, falsum est a DEO, etiamsi *וַיִּבְרָא* per *quia* veritas, eandem allegari rationem & conservandi mundum & perdendi; Perdendi causam allegaverat enormia hominum scelera ex impuro labis originalis fonte promanantia, eandem nunc repetit causam, sed ita ut conservandi alleget aliam: nimirum *וַיִּבְרָא הַחַיָּה הַבְּרִיָּה* *odorem bonæ fragrantia* Sacrificii Noachici, Sacrificium Christi præfigurantis, quod odoratus est DEUS: Sic enim Moses Deum ea propter dixisse refert: *Non amplius &c.* quasi dixisset DEUS: Peccata hominum, quæ modo causa erant, quare diluvii aquis perdiderim eos, nunc non amplius causa erunt eosdem denuo perdendi, sed *עוֹדִיָּא* illa sacrificii illius, quod Noachus modo insigniter Sacrificio suo mihi oblato præfiguravit, in posterum causa erit, quare abstinabo a

per-

perdendo universo genere humano: aut multum fallor, aut ea mens quoque fuit annotatoris in V. T. & Ep. ad Eph. quem ex Bibl. Archiepiscopi Eboracensis habemus, qui ad Gen. VIII: 21. *Peccata*, inquit, *humana in se ponderata, vindictam, in Christo veniam postulant.*

Adeo ut fingere Spiritum Sanctum hyperbolice Veteris mundi labem & flagitia exaggerare, non, quasi omnes fuerint flagitiosi, sed quod maxima ex parte corrupti fuerint, non, quasi omnia illorum cogitata essent mala, sed quod plurima tantum ex parte polluta fuerint, sit supponere gratis quod probandum est.

Quamvis tamen etiam, si omnino Hyperbolen hic quærere velimus, Hyperbole, in hac descriptione non tam, quam in ipso subiecto descripto regnet, sed talis, qualem Paulus Rom. VII: 13. memorat: *ἵνα γενηται καὶ ὑπερβολὴν ἁμαρτωλῶν ἢ ἁμαρτία:*

Conf. interim & ea quæ ad Ps. LI: 7. annotabuntur

G E N E S. VII: 19.

Jun. & Tremell.

והמים גברו מאד מאד
על הארץ ויכסו כל ההרים
הגבהים אשר תחת כל
השמים:

*Tandem invalescentibus aquis
quam plurimum super terram,
operti sunt omnes montes al-
tissimi, qui sunt sub univer-
so coelo. &sq.*

Hyperbolice hæc dici necesse habent statuere omnes ii, qui Universalitatem diluvii oppugnare solent, uti Vossius, Peyrerius, Mylius, Clericus et sim. Sed cum universalitatem nos diluvii cum verbo DEI teneamus, facile patet hyperbolen hic sedem non invenire, quæ, si ullibi, hic veracitati divinæ vim inferret.

Universale autem, non particulare fuisse diluvium adparet ex diserto DEI mandato, quo jussit *ex OMNI carne & OMNI animante paria in arcam intromittere, ad speciem conservandam*, quod & Noachus fecisse legitur: quo facto sane o-

pus

pus non fuisset, nisi diluvium fuisset universale, quid enim? Annon ex aliis regionibus ejusdem speciei animalia repeti potuissent? Nec Clerici ad vocem OMNIS exceptio hic legitima est, cum hic aliæ, quæ omnino absolute hic capiendam esse hanc vocem, accedant circumstantiæ: Nam & OMNIA *ideo in universo terrarum orbe animantia periisse* scribit Moses VII: 21. quod sane de generibus non tantum singulorum sed & de singulis generum debet accipi.

Ut non dicam, plane necesse non fuisse tanto adparatu in arca cum animalibus servare Noachum, cum saltem regionem ei ostendere potuisset DEUS in quam se reciperet, velut Lothum ita Sodomæ excidio ereptum novimus, nisi universale fuisset diluvium.

Inanis quoque DEI fuisset promissio, cum iridem in signum foederis constitueret, nisi universale statuatur diluvium:

Nam & in altissimis rupibus & montibus adhucdum universalis hujus diluvii vestigia reperiri ac indubitatae veritatis monumenta vel ex iis, quæ ipsi, cum Helveticos Alpes ante triennium peragraremus, oculis usurpavimus, quando Cl. nobis SCHEUCHZERUS antediluvianos suos aperiebat thesauros, persuasi sumus.

Quæ de Impossibilitate Physica, tantam aquæ copiam producendi, quæ totum, qua patet, inundare potuerit orbem, ejusmodi arcam conficiendi, quæ omnia singulorum animantium genera in se reciperet, ogganniuntur, manifeste ex narratione Mosaica refelli quivis videt, ut vel Mosaica laboret fides, quod absit vel cogitare, vel universalitas diluvii ex eo clare satis evincatur:

Quodsi vero restent difficultates, quæ ope nostra quantumvis sedula tolli nequeunt. Sit ita. Satiùs tamen vel ita erit, admittere miracula, quam Mosaicæ narrationis veritatem vocare in dubium; Inprimis cum & Vossianæ hypothesen absque miraculis nec concipi, nec demonstrari possint, ut nihilo faciliores illæ sint conceptu, quam illorum, qui universale cum Scriptura adfirmant diluvium.

Multa hic prætereo, ne cramben sæpius coctam reponeam,

nam, cum ex dictis jam pateat, quam nulla hic regnet Hyperbole lectorem remittendo ad Cl. Sam. Reyheri Professoris quondam Kiloniensis doctissimi *Matthesin Mosaicam*, hunc inprimis lapidem de diluvio Mosaico strenue volventis p. 62--138. idemque Cl. Yvonis Gaukes *dissertationem Physico-Geometrico-Theologicam de Diluvio* insert. Bibl. Brem. Cl. iv. fascic. v. Art. II.

G E N E S. VIII: 21.

vid. ad Genes. vi: 5.

G E N E S. IX: 2.

Jun. & Tremell.

ומוראכם וחתכם יהיה

על כל חית הארץ ועל כל

עוף השמים בכל אשר

תרמש האדמה ובכל הני

הים בידכם נתנו.

Et timor vestri terrorque vestri inesto omnibus bestiis terra, omnibusque volucris cæli; tum omnia quæ calcant humum tum omnes pisces maris in manum vestram traditi sunt.

Sed vide quæ ad h. l. ab hyperbola vindicandum ad Canon v. attulimus. ubi &, quid de loco Genes. 1: 28. huic nostro ferme parallelo sentiendum sit, explicavimus. Nunc nihil addentes, nisi quod verba h. l. ultima potissimum de usu sint accipienda, siquidem inde est quod major bestiarum pars se manibus nostris tractari perferat, quod equi recipiant sessorem, quod boum pedem agris possimus immittere, quod capellæ, quod vaccæ lac præbeant, quod oves lanam porrigant, et sim: manifesto documento, reliquias illius domini post lapsum non contemnendas esse, nec ullam in verbis hisce divinis regnare Hyperbolam.

GENE S. XI: 4.

וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה נִבְנֶה לָנוּ
עִיר וּמִגְדָּל וּרְאֵשׁוֹ בַּשָּׁמַיִם
וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם.

Nam dixerant, agedum, extruamus nobis urbem & turrim, cujus FASTIGIUM ASSURGAT IN COELUM, ut nobis faciamus nomen:

GLASSIUS quidem p. 1937. & TOSSANUS in *Lex Bibl.* manifestam hic hyperbolam Biblicam inveniri contendunt. Sed quid si Hyperbolice, & quod magis est, Thrasonice hæc dicta, omnemque veritatem imo & verisimilitudinem excedentia concedam, an inde id Bibliis vel Scripto-ribus sacris esset infringendum, profanis quod hominibus incogitantius & impotentius dictum fuit? Minime gentium. vid. CAN. XI. Impotentius autem hæc dicta esse, si secundum literam verba intelligere velimus, vel exinde patet, quod, Mathematicis id abunde demonstrantibus, vel quinquaginta terræ globi non sufficientem suppeditare potuissent materiæ copiam, si vel ad infimum planetarum circulum nempe Lunæ orbitam extruere voluissent, unde PHILO de *Confus. Ling.* p. m. 320. eleganter φρενοβλαβειαν hoc vocat confilium, και γαρ addens, εἰ τὰ τῆς συμπάσης μερὶ γῆς ἐποικοδομηθεῖν προκαταβληθεῖντι βραχεὶ θεμελιῶ καὶ ἀνεγάρθειν τροποῦ κλονεῖ ἐν, μυριοῖς τῆς αἰθερὸς σφαίρας ἀπολειφθήσεται διασημασι, καὶ μάλισα κατὰ τὰς ζητητικὰς τῶν φιλοσοφῶν. κ. τ. λ. *Nam etiamsi universa terræ partes superstruerentur fundamento modico, ut in unius columna formam attollerentur, tamen longissimo intervallo abessent a sphaera ætheria, præsertim juxta opinionem Philosophorum qui scrutantur talia &c.*

Ut non dicam, quod R. BENJAMIN apud BOCHART. in *Phaleg.* l. 1. c. 13. observat, amplum ejusmodi turris fundamentum debuisse statui ad duo miliaria ad minimum sese extendens, unde porro si mathematice id velis exputare, sequeretur superiorem latitudinem & ambitum turris multo fu-

turum ampliore quam ipsum fundamentum, cum parietes non nisi ad perpendicularum extrui potuissent. vid. REYHERI *Mathesin. Mosaic. & Conf. quæ in Statica sua, de viribus moventibus* §. x. tradit PARDIESIUS:

Sed ut verum fatear, nequidem opus est eo ut perveniamus, multo minus ut cum JULIANO apud CYRILL. *contra Julian. Lib. iv. p. m. 134, 135. ed. Spanh. narrationem* Mosaicam dicamus quicquam habere commune cum fabula de Aloidis

- - - *Qui magnum manibus rescindere cælum*

Aggressi, Superisque Jovem detrudere regnis.

aut tam fuisse vesanos Babylonicæ turris extructores, quos Astronomiæ non ignaros fortasse quis dixerit, ut eam crediderint ad cælum usque posse evehi. Sic enim CYRILLUS p. 136. Juliani dicacitatem reprimens potius observat omnino ὑπερβολικῶς accipienda esse horum hominum verba, ita tamen ut simul insinuet ἔθος esse τῇ θεοπνευστῇ γραφῇ κατὰ τὸν κοινόν, ut ait, δη τῶτον καὶ κατ' ἡμᾶς λόγον, ἀντὶ τῶ ὕψους δεχέσθαι τὸ εἰς ὕψαινον. Solenne nimirum esse Scripturæ juxta communem loquendi morem cælum capere pro Summitate:

Ceterum, ex phrasi illa non bene intellecta Judæi nobis nugivenduli eliciunt, quod *voluerint homines ascendere in cælum, & bello petere Deum habitantem in cælo* vid. Buxtorf *Diff. Philol. Theol. p. 75.* veluti & omnem illam de Gigantibus fabulam ex historia male intellecta effectam esse plus quam vero fit simile *Conf. Bochart: Phal. 1:13. Perizon. Orig. Babyl. c. 13. Cregut. Revelat. Arcan. p. 274: add. Pareum* ad h. l. egregie adversus Hyperbolam disputantem.

G E N E S. XIII: 16.

ושמתי את זרעך כעפר

הארץ אשר אם יוכל איש

למנות את עפר הארץ גם

זרעך ימנה.

Et disponam semen tuum ut sit numerorum sicut pulvis terræ, quem si poterit quisquam numerare, pulverem inquam terræ, etiam numerari poterit semen tuum.

Accin-

Accingimus nos ad locum, five loca potius, lubet enim sub hoc loco cetera omnia parallela complecti, vindicanda & repurganda, quæ ferme omnibus, Augustino, Riveto, Tossano, Vossio, Vatablo, Glassio, Flacio, Hyperbolica videntur & dicuntur, propter phrasin illam כעפר הארץ *sicut pulvis terræ*, cui æquipollet altera illa, quæ sæpius occurrit כחול הים *sicut arena maris*, vel uti plenius ea legitur כחול אשר על שפת הים *sicut arena quæ est in littore maris*, velut Scriptores quoque N. T. phrasi illa αἷς ἡ ἀμμοῦ της θαλάσσης non semel ad exprimendam phrasin Hebraicam utuntur.

Verum, nullam in his locis regnare Hyperbolam, nec quicquam dici, quod veritatem excedat jam ad Canonem II. verbo monuimus, proverbialem nimirum eam esse apud Hebræos maximopere usitatam usuque receptam locutionem, quæ si aliis gentibus, quibus in proverbium hæc non abiit, videtur hyperbolica apud Hebræos tamen & Hebraizantes plane est ἀνυπερβολῶς. Accedit, quod magnopere ad tollendam Hyperbolen facere videtur, hic comparisonem, quæ PARÆI ad l. c. est observatio, esse rerum diversarum in aliqua re similitum, non tamen æqualium. Vere autem & proprie licere comparare res diversas in eo, in quo conveniunt, seu sunt similes, licet non simpliciter sint æquales, nemo dubitat, adeo ut numerus definitus in his locis censi non possit, comparari cum numero tali v. gr. pulveris terræ cum numero posterorum Abrahami etsim: Ita ut sententia sit tam fore multos & infinitos Abrahami posteros, quam multi aut infiniti sunt pulvisculi aut arenæ maris &c. sed tam difficulter numerari posse Abrahami posteros hominibus, quam difficulter arena maris vel pulvis terræ ipsis numeratur. Observatio, quæ, si אשר vertatur per, *ita ut*, per, *hactenus ut* (vid. Nold. Concord. Partic. p. 108, 109.) egregie in nostrum hunc Genes. XIII: 16. quadrat locum, ut dicatur: *Ponam semen tuum, sicut pulverem terræ, hactenus, ut si possit quis numerare pulverem terræ, etiam futurum sit, ut semen tuum numeretur*, quæ porro in loca Geneseos

sequentia c. XXII: 17. XXVI: 4. XXVIII: 4. non minus quadrat, ut vel ex c. XXXII: 12. & c. XLI: 49. colligi pronum est, ubi proverbialis hæc itidem occurrit locutio, addita eadem, quam dedimus, expositione.

Sed & distinguenda fortassis sunt loca, in quibus hæc re-
gnat locutio, ut emphatica magis plenissimumque consecuta implementum sensumque adeo fundere prægnantissimum censenda sint ea, quæ DEUM ipsum promissis suis foedus stabilientem introducunt, cum reliqua, quæ Historicæ narrationi vel inseruntur, vel ut gesta ab aliis referuntur, si dicantur proverbialia, nequaquam peccaverimus:

Cum igitur & noster locus Genes. XIII: 16. & Genes. XXII: 17. ubi DEUS dicit, & emphatice *per seipsum jurat*, *se prolixè benedicturum Abrahamo*, & *cumulatissime multiplicaturum semen ejus sicut arena quæ est in littore maris*, quod a Paulo Hebr. XI: 12. adducitur, qui & juramenti illius emphasin Hebr. VI: 13. seqq. prolixè declarat, inter promissiones divinas Abrahamo certissime stabilitas recenseri debeat, sicut Genes XXVIII: 14. & XXXII: 12. eadem hæc Jacobo promittuntur divinitus; facillime patet nullam hic vel Hyperboles speciem obtinere posse, Paulo id Hebr. VI: 13. latissime quoque monente, etiam si nos commodam iis explicationem tribuere non possemus, cum id tarditati potius nostræ imputandum esset, nec rebus demonstratis deberet esse fraudi, quo minus ista retinerentur: Quanquam tamen vero vehementer videatur simile DEUM in promissis hisce, quæ plerunque promissis de Terra Canaan vel subjunguntur vel conjunguntur, proprie respicere ad Terram illam Promissam, atque ad Mare, quod illam alluebat, in primis cum illud emphaticum non sine ratione additum censeretur debeat, quo pacto jam minor in enunciato illo divino residet difficultas, cum DEUS ita concipiatur, Abrahamo promittere semen ejus sive corporale sive spirituale, tam numerosum fore, (quidni enim & hæc in comparationem hic veniret?) ac innumerabile, quam numerosa est arena, ac innumerabilis, quæ conspicitur in littore maris quod

Palæstinam alluebat, imo quam numerosus erat & innume-
rabilis pulvis Terræ illius, quam modo incolendam promi-
serat & hæreditario jure possidendam concesserat Abrahamo
& ejus posteris, adeo ut velut Terræ illius pulvis numero-
sissimus, à nullo tamen mortalium numerari poterat nec are-
næ maris illius a quoquam iniri numerus, quanquam &
DEUS utriusvis numerum accurate habeat perspectum, i-
ta quoque semen hoc numerosissimum a nemine tamen pos-
sit numerari cum DEO tamen ejus sive carnalis sive in pri-
mis spiritualis ratio constet.

Implementum autem has promissiones divinas quoad lite-
ram quoque nactas Salomonis & Davidis temporibus, 1 Reg.
iv: 20. docetur, quod tamen plenissimum adhuc, etiam
tum cum carnale semen perdendum foret atque exscinden-
dum, (manifesto indicio promissionem divinam non peri-
clitari propter hominum perfidiam,) Hos. 1: 10. prædici-
tur, futurum esse, sicut Paulus Hebr. xi: 12. idem quo-
que indigitat.

Sed ut cetera tamen loca, quæ hanc exhibent locutionem
brevissime percurramus; Ex dicto illo Bileami NUMEROR.
xxiii: 10. *Quis numeret pulverem Jacobi?* manifesto, ut pu-
tem, colligitur proverbialem atque adagialem apud Orien-
tales eam esse locutionem qua ingens multitudo pulveri com-
paratur vel arenæ maris: Jos. xi: 4 cum historicam exhi-
beat delineationem eodem quoque pertinere videtur, atque
adeo ad Canon: 11. referri debere, in primis cum vel ex-
presse addatur רב i. e. *propter multitudinem*: manifesto in-
dicio non definitum hic numerum sed indefinitam multitu-
dinem in comparisonem venire debere.

Quod vero ad JUDIC. vii: 12. adtinet, de Midianitis &
Amalekitis dicitur, quod, *cum omnibus Orientalibus fuerint
diffusi in ea convalle, tanquam locustæ præ multitudine: came-
lisque eorum numerum non fuisse, fuisseque sicut arena in litore
maris præ multitudine.* cum tamen ex c. vii: 10. colligi pos-
sit centum triginta quinque millia Orientalium ibi fuisse: PEL-
LICANUS ad h. l. *Familiaris, inquit, est scriptura sicut & lin-*
guis

guis omnibus hyperbole, ut superare arenæ maris multitudinem exercitus dicatur, confusus a trecentis fidelibus. Sed loco bene inspecto, omnis, ut nobis quidem videtur, dispalescet hyperbole: Quod enim ad prius effatum adtinet, egregia prorsus doctissimi BORRHAI p. m. 189. est observatio, qui tractandam hic ex historiis esse cladem observat, quam locustæ agros populantes afferunt, nec non naturam & ortum locustarum, quo similitudo, qua hostes locustis comparantur, melius cognoscatur, & victoria trecentorum Israelitarum ad laudem bonitatis & potentiae divinæ illustrior reddatur. Quantum ad posterius effatum de camelis: dicitur proprie: & camelis eorum אין מספר non numerus, sicut arenæ in littore maris, (scil. non est numerus) לרב propter multitudinem. Ubi nemo non videt, nihil aliud indigitare Spir. Sanctum, quam, tantum fuisse camelorum copiam, ut difficillime numerari potuerit velut difficillime quoque arena quæ est in litore maris, numeratur.

I SAM. XIII: 5. 2 SAM. XVII: 11. I REG. IV: 20. a Vossio, Glassio, Drusio & al. in Hyperbolarum quoque censum referuntur ubi tamen, ne quis definitam innui proportionem absurdissime censeret illud לרב iterum non sine gravi additum videmus ratione, ut omnino generalis hic quadret responsio.

Sed I REG. IV: 29. ubi de Salomonis sapientia, animique amplitudine, sicut arena quæ est in littore maris majori cum specie inter hyperbolas a Pellicano & al. referri, judicare quis posset, nisi manifesto liqueret vel ex h. l. adagiale hanc Hebræis fuisse locutionem usu receptissimam; רחב לב autem latitudinem cordis, insinuat, ut significetur ingenium multarum rerum capacissimum, velut arena maris, multas arenæ capit particulas, unde ingens rerum multitudo cognoscitur, quam vastissimo animi ambitu complexus est Salomo, cum res istæ propter multitudinem arenæ maris comparentur.

In 2 CHRON. 1: 9. sæpius data quadrat responsio. JOB. XXIX: 18. Itaque dicebam apud nidum meum exspirabo, וכחול ימים

אַרְנָה יָמִים & *sicut arena multis diebus utar*, vertente Tremellio. Non diffiteor, hyperbolicam nimis videri comparisonem, si longævitas & multitudo annorum, cum arena æquiparentur, quanquam etiam, si proverbialem hanc esse locutionem Judæis consuetam meminerimus, ea evanescet difficultas; Veruntamen egregiam hic Clariss. SCHULTENS Franequeranæ lumen Academiæ, Obs. ad Job. h. l. p. 110. & sqq. adfert expositionem, per quam omnis hic ejicitur hyperbole. Nimirum **הוֹל**, quod vocabulum hoc ipso in loco, quanquam arenam alias designet, alius esse significationis Masora jam annotavit, *Palmam* significare, unde & LXX. per *σελεχος φοινικῶ* non inepte translatus sit id vocabulum, quod ineptissime tamen à Judæis, & Patribus veteribus aliisque recentioribus, inter quos URSINUS Anal. S. lib. III. cap. III. p. 218, 219. ad Phœnicem avem relatum legimus.

Ex Ps. LXXVIII: 27. iterum patet adagialem eam esse dicendi formam.

Ps. CXXXIX: 18. *Cogitationes DEI arena plures esse dicuntur*, quod nemo sanus Hyperbolice explicaverit, qui infinitas DEI noverit cogitationes, cum intra hunc numerum sane finitus subsistat arenæ maris numerus.

JESAI. X: 22. & ad Canon. II. pertinet, & inter hypotheticas collocari meretur enunciationes, quas nequaquam hyperbolicas esse dicendas Cap. XIV. evicimus.

Ad JESAI. XXIX: 5. *Nam erit ut pulvisculus tenuis multitudo extraneorum tuorum, & velut gluma transiens multitudo violentorum* &c. notandum, quod & Cel. VITRINGA ad h. l. animadvertit, non tam respici ad eorum multitudinem, quam ad eorum interitum, ut de Judicio pœnali hostium Assyriorum agatur, qui se post editam hanc prophetiam primi adversus Hierosolymam moverent, eique minarentur obsidionem, & populum cum Rege in magnas redigerent angustias, vid. Vitr. l. c. qui septem id p. 142, 143, convin- cit argumentis.

Locum JES. XLVIII: 19. *Et fuisset velut arena sementium, & prognati e visceribus tuis, ut scrupi illius*; respicere ad pro-

missionem Abrahamo & Jacobo Patriarchis datam, & modo expositam, nemo non videt, ut dicta repetere necesse non sit.

JEREM. XV: 8. *Numerosiores mihi erunt vidua ejus, quam arena marina.* Verba quæ si Tremellii hanc servestranslationem, ferme aliter, quam per Hyperbolen explicari non possunt: verum cum nec verbum מִסְפָּר de quantitate semper, sæpissime de qualitate accipiatur, ut robur ac potentia eo insinuentur, per לָחֵץ fortassis & palmæ possent intelligi, quæ robore pollent, & roboris plus una vice emblemata sunt in scripturis, adeo ut hæc quoque dissipetur hyperbole, quæ tamen & si vulgarem retineas versionem, (quo minus enim protinus alteram illam palmarum notionem defendam, vox illa מִסְפָּר addita, prohibere videtur,) proverbialem tantum sapit, non Hyperbolicam loquendi rationem.

Egregium prorsus, ab arena maris deprompta locutione, vaticinium, apud eundem nobis exhibetur JEREMIAM cap. XXXIII: 22. *Ut non potest numerari exercitus cælorum, nec potest mensurari arena maris; ita angebo semen Davidis servi mei, & Levitarum ministrantium mihi.* Ubi tamen omnem exulare hyperbolen, fatebitur, qui de spirituali Davidis mystici semine, & de Levitis spiritualibus hoc oraculum agere intellexerit, simulque consideraverit, quam innumerabilitas denuo, ac immensurabilitas, non vero definitus arenæ numerus, veniant in comparisonem.

Ut HOSEÆ I: 10. locus ne peculiarem quidem indigeat expositionem, supra verbo jam excussus. Locus vero HABAC. I: 9. *ut colligat tanquam arenam captivam turbam,* manifeste iterum adagialem hanc Hebræis usitatam indicat fuisse loquendi formam Ἀνυπερβολον.

ZACH. IX: 3. *Et coacervaverit (sc. Tyrus) argentum quasi pulverem, & effossum aurum quasi lutum platearum.* TARNOVIVS ad h. l. Hyperbole, inquit, hac multitudo & copia maxima indigitatur, sicut & similiter I Reg. x: 27. 2 Chron. ix: 27. Sed præterquam, quod, si vel maxime copię atque multitudinis habeatur ratio, proverbialis hic

itidem uti Psalm LXXVIII: 27. emicet loquendi forma, notari quoque meretur, non copiam solum, sed etiam vilitatem hic argenti atque auri indigitari, nam pulvere, & luto platearum inprimis nihil vilius, quo pacto nulla hic residebit Hyperbole; Quæ ex locis quoque N. T. ubi Adagialis hæc Hebræorum occurrit locutio Rom. ix: 27. HEBR. xi: 12. APOC. xx: 8. facillimo, propter ea quæ modo explicavimus, cessabit negotio. Sed progredimur ad alia.

G E N E S. XIV: 23.

אם מחוט ועד שרוך-נעל
ואם אקה מכל-אשר-לך
ולא תאמר אני העשרתי
את-אברם.

Dira mihi imprecans, si VEL
FILUM VEL CORRIGIAM
CALCEAMENTI accepero, si
inquam accepero de re ulla,
qua sit tua: ut non dicas, e-
go ditavi Abramum

Videri posset Abrahami hoc Juramentum Hyperbolici quid præ se ferre, nisi constaret & hanc proverbialem esse loquendi formam eadem ferme ratione, qua David i Reg. xxv. se nihil dicit omnino de omnibus, quæ possidebat Nabal, relicturum, *ne mingentem quidem ad parietem*, aut qua Latini dicunt, *ne teruncium quidem accipere*; De prada mea inquit Cicero Lib. i l. Famil. ad Caninium, *præter quaestores Urbanos i. e. populum Romanum teruncium nec attigit, nec tacturus est unquam*. Simile quid legitur apud Syracidem Eccl. 46. vs. 22. de Samuele; *χρηματα καὶ ἑως ὑποδημάτων ἀπο πάσης σαρκὸς ἐκ ἐλάβηθεν pecuniam, & usque ad soleas ab ullo homine non accepit*, cujus locutionis sensum exhibet i Sam. xii: 4. *nihil quicquam a quoque abstulit*: Ut vero sciamus unde proverbium illud sit depromptum, sciendum est, nihil vilius filo esse aut corrigia calceamenti, qua veteres soleas pedibus consueverant alligare, uti ex variis Sacri Codicis locis constat: Ex filo enim texuntur vestes, qui ne filum

quidem vellet accipere, nollet vestes pretiosas sibi servare. Corrigiæ calceorum, velut ipsi calcei ex corio confecti vilissimi, quoque coriaceæ, nullius sane pretii habitæ sunt apud veteres, unde & inter vilissima numerantur, qui jam ne eas quidem vellet accipere, satis ostendit, se a reliquis omnibus velle abstinere. Vid. interim de corrigiis solearum BYNÆ. de Calceis Hebr. Lib. I. c. VII. & al. De formali vocabuli שרוך significatione GUSSET. ad h. v. in Comm. Ling. Hebr. ubi & verbi משרכת Jerem. 11: 23. egregiam ut nobis videtur explicationem tradit. Similis vero magnanimitatis in Catone, in Timoleonte, in Pittaco Mitylenæo, in Mummio, in Manio Curio, exempla enumerat Ill. GROTIUS ad h. l. & in not. de J. B. & P. L. III. c. XVI. §. III. p. m. 827.

G E N E S. XV: 5.

וַיֹּאמֶר הַנֵּשׁ נֹא הַשָּׁמַיִם

וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכֵל

לְסַפֵּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה

יְהִי זֶרַעְךָ.

Et dixit: Intuere nunc cælum versus, & numera ipsas stellas, si poteris numerare eas: sic, inquit ei, FUTURUM EST SEMEN TUUM.

Non deesse, qui & hanc promissionem divinam Abrahamo datam, & juramento stabilitam, esse crepent Hyperbolicam, saltem locutiones inde formari perhibeant hyperbolicas, nemo mirabitur, qui, quæ modo ad Genes. XII: 16. notata sunt, memoria recoluerit: Varias enim abhinc Scriptura foeneratur phrasæ, quibus ingens hominum multitudo, dicitur esse כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם ὡς ἀστὲρ τὰ ὀυρανὸν τῶ πληθεὶ *sicut stella cæli multitudine.* vid. Genes. XXII: 17. XXVI: 4. Exod. XXXII: 13. ubi promissiones exhibentur divinæ Deuteron. I: 10. x: 12. XXVIII: 62. I Chron. XXVII: 23. Nehem. IX: 23. ubi Historice refertur Israëlitas instar stellarum cæli multiplicatos fuisse. Conf. Hebr. XI:

12. ubi eadem recurrit loquendi forma:

Verum, ut quædam ad harum locutionum adagialium illustrationem afferamus, præter ea, quæ supra ad alteram illam, *sicut pulvis terræ*, loquendi formam attigimus, distinguere denuo oportere censemus, inter Historicas relationes, quæ proverbialiter omnino debent accipi & poterunt sine ulla Hyperboles suspicione, ita ut tertium comparationis hic potissimum in innumerabilitate situm sit, stellas quippe omnes numerare homini *ἀδύνατον*, non item DEO, cui nihil *ἀδύνατον*. *Non enim stellas omnes*, ut egregie AUGUSTINUS de Civ. D. l. 16. c. 23. *videri posse credendum est, cum quanto quisque acutius intuetur, tanto plures videat: Unde & acerrime cernentibus aliquas occultas esse merito existimatur, exceptis iis sideribus, quæ in alia parte orbis a nobis remotissima oriri & occidere perhibentur.* Quod enim Astrologi numerant stellas 1022, aut 1025, aut ut R. David Kimchi refert 1098 de iis tantum intelligendum est, quæ ab hominibus videntur, ut recte observavit Drusius, cum sint innumerabiles, quæ sub aspectum non cadant. Inter has igitur historicas narrationes, quarum tertium comparationis in innumerabilitate situm est, & inter divinas promissiones, quæ iterum altius quiddam & divinius, ut sic dicam, insinuant, distinguere debere censemus; Ita quidem, ut in divinis hisce promissionibus in multitudine quidem primario fiat comparatio inter stellas & semen Abrahami, velut ex nostro loco & antecedentibus colligitur, ita tamen ut simul sublimitas stellarum Job xxii: 12. Jer. xiv. 13. non negligatur, ad cœlestem seminis Spiritualis inprimis originem adumbrandam, splendor quoque earum eximius Genes. i: 16. Ps. cxxxvi: 9. CLXVIII: 3. Jes. xxxi: 3. indigitetur ad denotandum insignem illum sanctitatis splendorem, quo semen ejus vel coruscaturum esset, vel qui inter ejus posteros publice esset agnoscendus & manifestandus, ut conspicuitas denique & præstantia earum, & quod gratæ sint hominibus, multiplicem iis usum præstantes hic quoque veniant considerandæ. Sicut &, quod in omni sua præstantia hac differentes tamen sint decore inter se 1 Cor. xv:

41. quod æternæ sint Jerem. xxxi: 35, 36. & ejus generis plura à Cl. Markio evoluta Exerc. Bibl. n. v. §. iv. p. 81. & sqq. quæ nunc non tangimus nisi extremo digito, cum ex dictis abunde pronum sit colligere, quam minime locutiones hæ dici debeant Hyperbolicæ. Unicus tamen fateor restat locus, qui altioris videri posset indaginis NAHUM iii: 16. הרבית רכליך מכוכבי השמים *Multiplicasti negotiatores tuos PRÆ STELLIS COELI*: quasi Ninive plures aluisset mercatores numero, ac sunt cœli stellæ. Sed forma verborum Ebraicorum satis ostendere videtur, quam non de ipso hoc eventu adfirmetur, sed de studio Ninivitarum, qui opes & mercatores suos in infinitum adaugere studebant, quæ LOESCHERI non inconcinna est observatio, cum ceteroquin ingens hic resideret Hyperbole.

G E N E S. xv: 18.

לורעך נתתי את הארץ
הזאת מנהר מצרים עד
הנהר הגדול נהר פרת.

*Semini tuo do terram hanc, à
FLUMINE ÆGYPTI, AD flu-
men usque magnum, FLUMEN
PHRATH.*

Cum hunc locum ex professo in Appendice his diatribis subjecta pertractare constituerim in modum dissertationis: De HYPERBOLA a limitibus Terra Sancta proscribenda, eo jam benevolum remitto Lectorem.

G E N E S. xviii: 27.

ויען אברהם ויאמר הנה נא
הואלתי לדבר אל אדוני
ואנכי עפר ואפר.

*Abraham vero subiecit, di-
cens. Ecce nunc cuperem allo-
qui dominum, tametsi ego sum
PULVIS ET CINIS.*

Glossius per Μεῖωσις Hyperbolicam, quando se Pater fide-
lium pulverem adpellat & cinerem, explicare amaret,
quam

quam tamen nullam hic esse nemo diffitebitur, qui tantum revera hominem inter & DEUM, creaturam inter & creatorem, finitum inter & infinitum differentiam esse noverit, ut minor sit pulvere & cinere homo, si cum DEO comparetur.

Præterquam quod revera ita innuerit Pater fidelium, originem illam, humilem sane & egregie ad compescendam omnem superbi animi commotionem comparatam, hominum ex pulvere terræ, unde homo $\chi\omicron\iota\kappa\omicron\varsigma$ 1 Cor. xv: 47. limaceus, *terrestris* dicitur (non terrenus, quale videtur quod humi fixum vitam trahit; cum terrestre sit, quod alit & sustentat tellus.) Nam & potentiam DEI singularem, se pulverem vocans & cinerem arguit Abrahamus, & hominis fragilitatem nisi DEUS eum contineret, quod & nobis verum humilitatis sensum semper incutere debet, ad exemplum Abrahami, quia nihil magis absurdum est, quam sua excellentia gloriari, qui non solum habitant tugurium luteum, sed qui sunt ipsi ex parte terra & cinis.

G E N E S. XIX: 4.

סדרם ישכבו ואנשי העיר
אנשי סדרם נסכו על הבית
מנער ועד זקן כל העם
מקצה

*Nondum cubaverant, cum
cives illi, Sedomitæ obsederunt
domum illam, æque pueri atque
senes, UNIVERSUS POPULUS ab
extremitate civitatis una ad al-
teram.*

MERCERUS ad h. l. Est Hyperbole; inquit, cum totum populum ab urbis extremo accurrisse & convenisse dicit, quasi dicat, maximam populi partem, quotquot id audissent hospites in domum Lothi venisse nullo prohibente. Verum nullam addit Mercerus, nec Lyranus nec Tostatus, qui itidem Hyperbolicam hanc censent locutionem, rationem, cur proprie accipi nequeant Historici Sacri verba; Incredibile sane non est, universum populum confluisse ad domum Loth, & circumvallasse eam, alios quidem propius, alios

alios autem remotius, occupatis utique omnibus viis, ne quod effugium daretur iis, quos quærebant: Inprimis cum procul dubio & hæc circumstantia ab Historico Sacro enarratur, ut inde constaret, ne decem quidem Justos fuisse in tota urbe, quod ex generali totius civitatis concursu, consensuque ad patrandum scelus, ita ut non juvenes pudor, non senes ætas absterruerit à nefando crimine, non ex uno aliquo civitatis loco, sed ab extremitatibus undique velut signo dato confluxerint, manifestissime poterat colligi, sicque nemo post hac miraretur, cur tam horrendo exemplo deleti sint Sedomitæ, sed in viis suis justificaretur Dominus: Notandum autem ad h. l. 1. verbum נִסְכּוּ juxta AbenEsræ annotationem positum esse in forma נִפְעַל Niphal, ut grammatici loquuntur, ita tamen ut reciproce videatur exponendum esse, *circumposuerunt se circa domum*, ita ut evadere non possent viatores, si effugere conarentur. vid. Seb. Schmid. ad h. l. 2. Præterea phrasin illam מִנֶּעַר וְעַד וְקֵץ & Hebraismum sapere; & adagialem quoque subinnuere locutionem: 3. Vocabulum vero מִקְצֵה *ab extremo*, vel *ab extremitate*, Jun. & Tremell. non inepte exposuisse per elipsin. vocum אֶל קֵצָה quasi dicatur, *ab extremo ad extremum*, veluti sic alibi מִן הַקֵּצֶה אֶל קֵצָה *ab extremo uno, ad extremum aliud*.

G E N E S. XIX: 24.

וַיְהוֹה הַמֶּטֶר עַל סֹדֶם

וְעַל עִמְרָה גִּפְרִית וְאֵשׁ מֵאֵת

יְהוָה מִן הַשָּׁמַיִם.

Jehova demisit super Sedomum & super Hamoram, PLUVIAM SULPHURIS ET IGNIS à Jehova e cælis.

Miram hic nobis elegantissimum Celeberrimi Clerici ingenium peperit conjecturam in dissertatione subiecta ejus commentario in Genesin doctissimo, *de Sodoma finitarumque urbium subversione*.

Is enim, cum totum tractum Sodomiticum, in auxilium

voca-

vocato loco Genes. xiv: 10 נַאֲרַת בַּאֲרַת עַמֶּק vallis Siddim puteis bituminis referta erat ; aliisque authoribus profanis ei subjunctis , bitumine plenum fuisse ostendisset , deinceps fulmine eundem accensum censeret , quod subterraneas sulphuris & bituminis venas ita pervaserit , ut absumpta ea materia , terra subsederit , alveumque influentibus illuc aquis præbuerit , sicque subsidente solo ibi enatus sit bitumine turgens lacus. Adeo , ut phrasin divinam , quam maxime emphaticam , Deum depluisse sulphur & ignem à Jehova Hyperbolicam fulminis circumlocutionem esse perhibeat , eodem modo , quo Ps. xi: 6. dicitur , *depluet in impios turbines , ignem & sulphur , & Ezech. xxviii: 22. plectam eum peste , sanguine : imbrem exundantem , lapides grandinis , ignem & sulphur depluam in eum.* Sicuti & Asphaltitidis lacum , ortum ex submersis istis contraxisse urbibus statuit , quod tamen ultimum , cum ex professo jam refutaverit Celeb. RELANDUS in Palæstinæ descript. l. i. c. xxxviii. nunc non attingimus , id solummodo dicentes , totam hanc conjecturam , ingeniosissimam licet , multiplicilaborare nævo : *Primo* quidem , quod *vallem Siddim* confundat cum urbibus hisce , Sodoma & reliquis , cum contrarium potius verum sit , siquidem ex Genes. xiv. constet Reges illarum urbium exercitu coacto se contulisse אֶל עַמֶּק הַשְּׂדִיִּם *versus vallem Siddim* , manifesto indicio , vallem Siddim diversam esse ab illa regione , in qua urbes hæ erant sitæ ; *Deinceps* , quod profanos hic in auxilium vocet autores , quos tamen fide dignum de situ harum regionum , illis quidem temporibus , à sua ætate remotissimis , perhibere non posse testimonium , quivis fatebitur : *Porro* , quod causis ita mere naturalibus totam hanc adscribat subversionem , quæ non minus , quod exinde sequitur , evenire potuerit piis & sanctis harum urbium incolis , quam impiis & sceleratissimis , quod tamen simplicissimæ contrariaretur narrationi Historicæ ; *Denique* nec sufficiens ea videtur ratio , quod *pluvia sulphuris & ignis* fulminis sit circumlocutio , quoniam Ps. xi: 6. & Ezech. xxxviii: 22. eadem occurrit phrasis , cum

N

nihil

nihil exinde sequatur, nisi in his ipsis scripturæ dictis fortassis alludi ad hanc Sodomitarum poenam, nequaquam vero, in locis illis vel etiam in nostro, circumscribi fulmen, hoc enim illud est, de quo quæritur: Ut non dicam, cetera ferme omnia niti conjecturis, quæ, non, quomodo eversio harum urbium facta sit, sed quo pacto ea potuerit fieri, subtiliter ostendunt & ingeniose, nisi Moses aliter tradat, atque nisi singulare censeamus intercessisse miraculum; Jam vero miraculum hic concurrisse Historia Mosaica satis docet, Deum scilicet, ignem & sulphur per omnipotentiam suam e cœlo depluisse, idque tanta copia, ut subito, veluti cum pluit, momento terra madefit aquis, urbes illæ cum incolis omnibus fuerint consumptæ, totaque regio miserum in modum devastata. Conf. BUDDÉ. Hist. Eccles. V. T. Per. I. Sect. III. §. VI. p. 295. Ceterum placet hic observatio GREGORII Lib. XIV. Moral. cap. x. qui verba illa Job. Cap. XVIII. *Aspergatur in habitaculo ejus sulphur, explanans: Quid aliud, inquit, est sulphur, nisi fomentum ignis? Veruntamen sic ignem nutrit, ut fœtorem gravissimum exhalet. Recte igitur in sulphure peccatum carnis accipitur: quod dum perversis cogitationibus quasi quibusdam fœtoribus mentem replet, aterna incendia præparat. Et dum fœtoris sui nebulam in mente reproba dilatât, contra eam flammis subsequentibus quasi nutrimenta subministrat. Quod enim per sulphur fœtor carnis signetur. ipsa sacri eloquii testatur historia, quæ contra Sodomam pluuisse sulphur & ignem Dominum narrat: qui cum carnis ejus scelera punire decrevisset, in ipsa qualitate ultionis notavit maculam criminis: sulphur quippe fœtorem habet, ignis ardorem. Qui itaque ad perversa desideria carnis fœtore arserant, dignum fuit, ut simul igne ac sulphure perirent: quatenus ex justa pœna discerent, quid ex injusto desiderio fecissent. Sicuti & Sodomiticum excidium & supplicium, quod *ὡς ἐν παροδῷ* solum observamus, frequenter in scriptura quasi primum summumque exemplum ponitur ultionis scelerum & atrocitatis suppliciorum, unde Petrus, 2 Epist. II: 4, 5, 6. Angelos dejectos, mundum veterem, Sodomam & Gomorram bene conjunxisse videtur, tan-*

tanquam luculentissima divinæ ultionis specimina, quæ iudicio magnæ diei præluserint: Exotica nunc, falsa veris admiscentia, non obscuratamen totius hujus historiæ vestigia simul exhibentia, prætermittimus: Videatur interim STRABO Geograph. lib. XVI. p. m. 1107. & seq. qui tamen cum τρεῖς καὶ δέκα πόλεις subverfas commemoret, Sirbonidem paludem, quæ est ad Casium, cum Asphaltite lacu, a quo Jordanes ebibitur, (quod magnus jam observavit SALMASIUS Exerc. Plin. p. 432. & 433. & ante eum CASAUBONUS, commiscet) prætereaque toti conjecturæ Clerici ansam subministrasse videtur. Add. PLINIUS Hist. Natur. lib. v. c. XVI. TACITUS l. v. Histor. c. VI. & VII. DIODORUS SICULUS lib. XIX. SOLINUS Polyh. cap. XVI. Non possum tamen non, quin TERTULLIANI exustum solum, & incendii hujus vestigia explicantis, apponam versus:

*Tota rogos regio est, hinc atro horrore favilla,
Hincque cavo situ cineris incendia signant,
Semiperempta etiam; si qua illic jugera, letas
Autumni conantur opes, facile optima quaque
Promittunt oculis pyra persica, & omnia mala
Donec carpantur: nam protinus indice tactum
Solvitur in cinerem, sit vana favillaque pomum.*

GENES. XXII: 17.

Vid. ad Genes. XIII: 16. & XV: 5.

GENES. XXIV: 10.

Vid. ad Canon. IV. de Locutionibus universalitatem indicantibus.

GENES. XXVI: 4. & XXVIII: 4.

Vid. ad Genes. XIII: 16.

GENES. XXXIX. 6. & 8.

Conf. iterum quæ ad Canon. iv. præcepimus.

GENES. XLI: 44.

וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל יוֹסֵף אֲנִי

פַּרְעֹה וּבִלְעֲדִיד לֹא יָדִים

אִישׁ אֶת יָדוֹ וְאֶת רַגְלוֹ בְּכָל

אֶרֶץ מִצְרַיִם.

*Denique Pharaon dixit Jose-
pho, ego sum Pharaon: attamen
SINE TE NON ATTOLLET
QUISQUAM MANUM SUAM
AUT PEDEM SUUM IN UNI-
VERSA TERRA Ægypti.*

Est adagialis, inquit RIVETUS, loquendi forma non mo-
vere manum aut pedem, non sine Hyperbole, pro non
licebit vel minimum quid suscipere aut agere, nempe in iis
quæ pendent ab autoritate regia, sed cuncta tuo nutu pera-
gentur. Sic & BONFRERIUS Hyperbolicam hanc dicit lo-
cutionem, quæ & adagium sapiat. MERCERO itidem hunc
locum ad Hyperbolas referente. Sed, quis non videt, quam,
si vel maxime concedamus hæc Hyperbolice dici a Pharaone,
nihil tamen inde lucretur Hypothesis de Hyperbolis
Biblicis? cum Pharaoni hæc, non Spiritui S. rem gestam
narranti, sint adscribenda: Præterquam, quod vocabulum
בִּלְעֲדִיד non inconcinne cum SCHMIDIO ad h. l. capi possit,
pro, *si tu prohibueris*: ut sensus sit, si tu prohibueris, non
tollet quisquam manum ad agendum quid, aut pedem ad
eundum aliquo. Tolluntur enim manus ad operandum, pe-
des ad eundum.

GENES. XLI: 47.

וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ בְּשִׁבְעַת שָׁנִים

הַשְּׁבַע לְקַמְצִים.

*Produxit vero terra septem
illis annis saturitatis, MANI-
PULATIM.*

HYPERBOLEN hic notæ quærunt Junianæ, ad maxi-
mum proventum significandum, ut vers. 49. q. d. ex uno
grano

grano integer manipulus colligebatur. Sic & GLASSIUS Hyperbolice censet maximum proventum indicari: Verum, quod tam incredibile id nemini videri possit vel debeat, ex uno grano integrum prodiisse manipulum, in insolita hac Ægypti fertilitate, liquebit, si modo veterum quædam de Ægypto ejusque fertilitate ordinaria evolvamur testimonia; Annon in agro Gerarensi centuplum collegit Isaacus? Gen. xxvi: 12. Annon cum centesimo fœnore in illis locis menses interdum reddi ex Plinio Hist. Natur. lib. xviii: c. 10. notum est? Annon Isocrates in Busiridis laudatione p. m. 355. ταυτην την χωραν, dicit, ἐν καλλιστῳ μὲν τῷ κόσμῳ κειμένην πλεῖστα δὲ καὶ παντοδαπα τ' ἀγαθὰ φέρειν δυναμένην; Annon Ægyptum inde veteribus dictam esse *publicum Orbis Horreum* palam est? Annon Adagium inde originem traxit ex Antiphili Epigrammate depromptum?

Καρποὺς ὕψαθιοις ἐρίζομεν, ὅδε γὰρ αὐλαξ,
Αἴγυπτος, Λιβυῆς ψαμμὸς ἐπιστρέφεται.

Fruitibus contendimus, non stadiis, neque enim sulcus Ægypti Libya harenas curat. quod explicat CÆL. RHODIGINUS Antiq. Læction. l. xxix. c. xxi. Jam verò, si ordinario tanta fuit Ægypti fertilitas, quantam fuisse eandem, præter ordinem ac modum, censebimus: nemo certe Hyperbolicam hic auferit Mosaicam dicere historiam: PLINIUS l. c. & in aliis regionibus ejusmodi observat fertilitatem: Tritico, enim ait, nihil est fertilius, hoc ei natura tribuit, quoniam eo maxime alebat hominem; utpote cum e modio si sit aptum solum, quale in Byzacio Africa campo, centum quinquaginta modii reddantur. Misit ex eo loco Divo Augusto Procurator ejus ex uno grano (vix credibile dictu) quadringenta paucis minus germina, extantque ea de re Epistola. Misit & Neroni similiter CCCLX. stipulas ex uno grano. Cum centesimo quidem & Leontini Sicilia campi fundunt, aliique, & tota Batica, & imprimis ÆGYPTUS. Præterquam quod verba textus ne quidem indigent ex uno grano integrum prodiisse manipulum, siquidem

cum SEB. SCHMIDIO ad h. l. *Terram* possimus capere, pro *incolis terræ* & תושביה proprie pro *Et fecit*: Ut sensus emergat: Incolæ terræ fecerunt, quod Josephus transiens mandavit, de quintis dandis Pharaoni: fecerunt autem juxta manipulos, ut quintum quemque manipulum relinquerent pro Pharaone: ita quintos quosque manipulos in culmis Josephus colligi, & convehi fecit. Alias h. l. interpretationes lubens prætereo, cum satis constet nullam hic residere Hyperbolen.

G E N E S. XLI: 49.

Vid. ad Genes. xlii: 16.

G E N E S. XLI: 56. & 57.

Conf. quæ ad Canon. iv. n. 3. & n. 8. præcepimus.

G E N E S. XLII. 28.

וַיֵּצֵא לָבָם וַיַּחֲרְדּוּ אִישׁ אֶל		<i>Quamobrem DEFECIT animus eorum & exterriti sunt dicendo alteri, quid hoc est, quod fecit nobis Deus?</i>
אָחִיו לֵאמֹר מָה זֶה עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ:		

GLASSIUS, ut Hyperbolicam hic phrasin occurrere adstrueret, verba וַיֵּצֵא לָבָם vertit per: *Et exiit cor eorum* p. 1939. Sed, præterquam quod idiotismum hic Linguae Hebraicæ occurrere, statuere possemus, sicque ad Canon. i. referre hunc locum, cum nec in aliis linguis ejusmodi phrasæ desint; Germani dicerent, uti bene observavit Pareus ad h. l. das Hertz entfiel ihneu: Belgæ *Het herte is hen ontgaan*. quis nescit quæso, Cordis nomine præstantiam animi sæpissime venire in Scripturis, quæ morali sensu revera dici poterat *exiisse*, id est, *abfuisse*, *cessavisse*, uti non inepte observavit Lœscherus.

GE-

G E N E S. XLVII: 13.

ותלה ארץ מצרים וארץ

כנען מפני הרעב:

Et FUREBAT terra *Aegypti*
& Regio Canaanis propter fa-
mem istam.

Ita enim JUNIUS hoc vertit vocabulum, addita nota: *A-*
gyptii tumultuabantur anno quinto famis, mentem illis adi-
mente fame. R. Dav. KIMCHI ad h. l. itidem vocabulum
תלה, quod a להה derivandum est, exponit per תשחוע
rabida facta est, quasi fames terram ad rabiem & furorem ade-
gerit; sed tamen longius petitum hoc, & non proprium,
sed metaphoricum, prætereaque hyperbolicum id merito vi-
detur GUSSETO in Comm. L. Heb. ad Rad. לאה, unde &
cum eo malumus, להה hic idem esse, quod לאה labo-
rare, defatigari, consentiente R. SAADIA, quem citat MUN-
STERUS ad h. l. ut indicetur tam gravem fuisse famem, &
diuturnam, ut sustinere eam amplius non possent, nec ha-
berent amplius frumentum, quo eam pellere possent *Aegyptii*
& Cananæi. Quanquam & si vel maxime furendi velimus
retinere notionem, ne sic tamen Hyperbole hic invenire-
tur: cum sævitia extremæ famis solummodo emphatice in-
sinuetur, quæ homines solet efferare, & in rabiem agere,
ut cibis insuetis, sordidis, a natura alienis, bestiarum more
ventrem sedare non dubitent, historiis fidem huic furori a-
bunde facientibus.

G E N E S. XLIX: 11, 12.

אשרי לגפן עירה ולשרקה

בני אתנו כבס בין לבשו

ובדם ענבים סותה: חכלילי

עינים מין ולבן שנים

מחלב:

LIGANS AD VITEM *asel-*
lum suum, & ad generosam
vitem pullam asina sua; LA-
VAT IN VINO *vestimentum*
suum, & in succo uvarum ope-
rimentum suum.

Rubicundus oculis ex vino &
albus dentibus ex lacte.

Rab

Rabbinos & Christianorum quosdam de tribus Judæ terre-
na hæreditate hæc intelligere, notat GLASSIUS cap. de
Allegoria p. 1954. atque adeo, juxta illos, vitium vinique
copiam & præstantiam hyperbolice notari, quod scil. tanta
vitium selectissimarum sit futura ibi abundantia, ut commu-
niter in sepibus prostant, non secus atque alibi dumi, aut
vepreta alia infrugifera, ad quæ asini alliganruraliaque jumen-
ta; quodque tanta vini futura sit copia, ut eo pro aqua ho-
mines uti possint, si velint, ad lavandas vestes conf. Job
xxix: 6.

Recutitorum hanc esse sententiam, mirum non est, mi-
rum tamen, Christianorum plurimos Philologos in Criticis
Sacris exhibitos paria cum ipsis facere, sicut DRUSIUS in
Not. Major. manifeste ad verba *Lavabit in vino*, annotat;
*Hyperbola. Nam vestes aqua lavari solent, non vino, significa-
tur ergo vinum præ copia vilissimum fore.* Cel. CLERICO in h.
l. paradoxa multa de ipso quoque Schiloh proferente, hæc
omnia suo approbante calculo, quoque res evaderet clarior,
adducente locum HERODOTI Lib. 11. c. 77. tradentis in in-
feriori *Ægypto nullas vites reperiri*, ut Jacobus in oppositio-
ne ad hos tractus, quos jam incolebant, insignem illam
exaggerare videatur Cananææ fertilitatem:

Sed, ne in πολυθρῦλλητις loci hujus me diffundam exposi-
tionem, quasdam modo brevissimas hic facere licebit obser-
vationes.

I. In BERESCHITH RABBAH hæc aperte ad Messiam adpli-
cari videmus, sicut & ex antiquioribus Rabbiniis R. Mo-
SES HADDARSCHAN ad hæc verba: Ligabit pullum
suum ad vitem. *Messias, inquit, veniet ad Jerusalem, in-
sternet asinam suam, inque paupertate & humilitate veniet,
secundum illud Zach. ix: 9. JONATHAN cum iis paria fa-
cit h. l. ita exponens. Quam pulcher est Rex Messias, qui
exsurget e domo Juda: ligans lumbos suos descendet & præ-
lium suum instruet cum hostibus suis, & occidet regem cum
dynastiis suis, nec erit rex aut dynasta qui surget coram eo, ru-
befaciet montes sanguine interfectorum suorum. Quam pulcri
sunt*

sunt oculi ipsius Regis Messia, sicut vinum purum, ne videant turpitudinem & effundant sanguinem innoxium, & dentes ejus mundi à lacte, ne comedant raptum aut vi ablatum: & ita rubent montes ejus, & torcularia ejus vino, & colles ejus albescent, frumento & caulis ovium.

II. Cum immediate ante de Messia vs. 10. ut Schiloh, ambigente præter Clericum, ferme nemine, vaticinatus fuerat Patriarcha, vero non fit simile, tam cito abrumpi vaticinium de Christo, Virumque sanctum statim ab inlustri hoc subjecto, delapsum fuisse ad terrena, ludicra, quin & prava; Quid enim rubedo illa oculorum ex vino aliud quam peccaminosum insinuat? quod sane in laude & benedictione non ponere Israelem, persuasissimi sumus; Nec quicquam conficit Clericus hunc nodum ita solvens, ut quod tendat, nemini possit esse obscurum. Præterquam, quod non fuerit tantus excessus fertilitatis in tribu Juda, præ aliis tribubus, quantus hic describitur, cum istis bonis reliquarum tribuum aliquot, non modo non cesserint Judæ, sed & excelluerint longe, quod nemini, qui Ascheris vs. 20. Josephi vs. 25, 26. Isascharis vs. 14. benedictiones pervolverit, obscurum esse potest.

III. Manifestum est, primo, locum Zachariæ ix: 9. (qui tamen universali pæne Judæorum consensu ad Messiam referri debet. vid. testim. ex Bereschit Rabbah. Tract. Sanhedrin. R. Josua Ben Levi R. Isaaco Ben Abraham R. Lusitano in Colloquio Mittelburgensi fol. 138. ap. MUL-
LERUM in Judaismo detecto p. 868.) ferme huic nostro esse parallelum, nisi quod Messias illic ut *equitans*, hic vero ut equitatione peracta, *ligans*, consideretur, *asinum ad vitem*; porro, locum Esa. LXIII: 4, 5. inservire explanationi partis secundæ versus 11. ipsis Paraphrastis Chaldæis iterum non diffitentibus, qui viderunt in utrovis loco agi de Messia bellatore, hostes suos in conflictu prostraturo, h. e. judiciis suis destructuro. vid. Buxr. Lex ad v. משיח. Denique locum Cantic. v: 10. alludere ad vs. 12. ibi autem Messia pulchritudinem describi, Chri-
stia-

stianorum nemo dubitat.

IV. Notamus verbo tantum, omnia hæc prædicata ex Theologia Emblematica esse illustranda, quando omnis evanescet hyperbolæ suspicio: Conf. interim Jo. WANDALINI de vero sensu Vaticanii Jacobæi expositionem p. 108, & sqq. AINSWORTH. ad h. l. & Cel. LAMPE in Foed. Grat. Tom. 11. cap. XIX. §. IX. & sqq.

E X O D. 111: 8.

וארד... להעלתו הארץ ההוא
אל ארץ טובה ורחבה אל
ארץ זבת חלב ודבש.

*Descendi. . . . ut educam
eum e terra illa, in regionem
bonam & amplam in regionem
FLUENTEM LACTE ET MEL-
LE:*

Hanc fertilitatis Cananææ descriptionem, quæ locis circiter viginti recurrit in Scriptura S. ut EXOD. 111: 17. & 111: 5. & XXXIII: 3. LEVIT. XX: 24. NUMER. XIII: 28. XIV: 8. & XVI: 14. DEUTER. VI: 3. & XI: 9. & XXVI: 9, 15. & XXVII: 3. & XXXI: 20. JOS. V: 6. JEREM. XI: 5. & XXXII: 22. EZECH. XX: 6; 15. conf. SIRACH. XLVI: 8. BARUCH. I: 20. hyperbolicam quoque judicant VOSSIUS, EPISCOPIUS, DRUSIUS & alii, instituto simili, dissimili tamen animo, ac TOLANDUS, cujus proterva animi malitia in *Originibus Judaicis* p. 139, 140. conspicitur, quando scriptorem Pentateuchi, quem à Mose diversum esse statuit, malæ fidei, locutionis ὑπερβολικῆς, & aperti mendacii, convincere, ac ipsum Mosen piæ fraudis, doli, ac stratagematis, quoad animandum exercitum, per tristia loca errantem, usus sit, reum facere studet: sicuti eandem animi malitiam JULIANUM quoque τὸν παραβᾶτην predidisse, observat Cl. LEYDEKKERUS de Rep. Hebr. lib. VI. c. 11. p. m. 342. quando Mosen uti Impostorem insectatus est, quod Cananæam tantopere laudasset, nec enim eam adeo foecundam esse, uti descripserat:

Nolumus itaque hic exemplis & armis pugnare domesticis, cum profani scriptores, pleno horreo nobis subministrent argumenta, quibus insana hæc retundatur protervia, atque insignis terræ hujus fertilitas evincatur: Nolumus quoque in genere fertilitatem ejus, præ ceteris orbis regionibus, quin & præ Ægypto, cfferre, quod Cl. RELANDUS Lib. I. Palæst. cap. LVII. ex professo, & luculenter egit, & ante ipsum doctiss. FAXUS in cultissimo suo adversus Tolandum conscripto libello, supra jam laudato; itemque Cl. DEYLINGIUS in Obss. Sacr. Lib. II. p. 104. & sqq. Id unicum præterire nequimus Diodorum Siculum, Dioscoridem, Plinium, aliosque, nos docere, Mel copiosum hic provenire, præter illud, quod apes elaborant, in sylvis, & manare illud ex arboribus, quod procul dubio est *μελι άγριον*, quo Johannes utebatur alimento. DIODORUS SICULUS l. XIX. c. 104. id docet, *nasci apud eos*, scribens de Nabatæis, *in arboribus*, *μελι πολυ*, *το καλεσμενον άγριον*, *ω̃ χρωνται ποτω μεθ' υδατος mel plurimum*, *quod agreste appellant*, *quod potant aqua mixtum*. Sic *ελαιομελι* id est *ελαιον μελιτος παχυτερον*, DIOSCORIDES de Materia Med. c. 37. scribit *κατα Παλμυρα της Συριας εκ τινος σελεχης ρειν*, *γλυκυ τη γευση*. In *Palmyris Syria ex arboris trunco sponte manare*, *sapore dulci*. Quocum, leviter quanquam dissentiat, in re ipsa tamen consentit PLINIUS lib. XXIII. 4. & l. XV. 7. quando *in maritimis Syria hoc elaeomeli sponte manare* asserit, cum Palmyra tamen longe à mari absit: Quidquid sit, tantum abest, ut *παροιμιωδη* hac loquendi ratione, Hyperbolice adaugeat Scriptor sacer, etiamsi testimoniis adductis careremus, Canaanis fertilitatem, ut nil insinuet, præter summam hujus regionis fecunditatem, quæ ob pascuorum, florumque omnis generis abundantiam, ingentem armenti pecorisque copiam alit, innumeraque apum fovet examina: Siquidem hæc duo, quæ ad vitam sustentandam idonea sunt vehementer, pergrata item gulæ, maximoque olim habebantur in pretio, conjungi solebant, quando maxima regionis cujusdam describebatur fertilitas. Sic Jobus *נחלי רבש ומאן* *torrentium mellis &*

butyri meminit c. xx: 17. Sic Euripides in *Bacchis* vs. 142. *Syriæ*, (cujus pars non postrema erat *Judæa*, referente *Plinio* Lib. v. H. N. c. 12. & *Strabone* Lib. xvi. Geogr. p. m. 1086.) fertilitatem insignem, ita describit:

ῥεῖ δὲ γαλακτι πέδον,
ῥεῖ δ' οἶνω, ῥεῖ δὲ μελισσῶν
Νεκταρί. Συρίας δ' ὡς Λιβανὸς καπνῶ.

*Fluit lacte ager, fluit etiam vino. fluit & apum neclare,
Syriaci vero, ut thuris fumus.*

VIRGILIUS *Ecloga*. 3.

Mella fluant illi, ferat & rubus asper amomum.

OVIDIUS de *Seculo aureo*.

*Flumina tum lactis, tum flumina nectaris ibant,
Flavaque de viridi stillabant ilice mella.*

HORATIUS Lib. ii. od. xix.

- - - lactis & uberes
Cantare rivos, atque truncis
Lapsa cavis iterare mella.

TACITUS *Judæam* *Italiae*, *Europæ* paradiso, & regioni amoenissimæ, ac fertilissimæ, confert Lib. v. *Histor.* c. vi. *uber solum. Exuberant fruges nostrum ad morem, præterque eas Balsamum & palma.* Ne jam *ARISTÆ* & *HECATÆI* testimonia adferam tantopere *Jo. TOLANDO* exosa, quantopere *STRABONIS* illud extollit Lib. xvi. p. 1104. qui ἡ ἐπιφθόρον το χωριον, appellat, ὅλ' ὑπερ ἡ ἂν τις ἐσπυδασµενως μαχέσαιοτο. atque addit: ἐστὶ γὰρ πετρωδὲς, αὐτο μὲν ἐνυδρον, τὴν δὲ κυκλῶ χωρὶν ἔχον λυπρὰν καὶ ἀνυδρον &c. nulli amulationi obnoxiam

noxiam terram, dicit, neque dignam de quibus contenderetur: addens: Est enim locus saxosus, aquis ipse quidem abundans, cum regio circum, sterilis ac sicca sit. Verum, præterquam quod totus contextus aperte satis doceat, Strabonem de Hierosolyma solummodo, & tractu vel agro Hierosolymitano, agere, ex quo, nullo argumento legitimo, ad totam Palæstinam valeret conclusio; quid si Strabo sive ex imperitia, dicatur errare? sive ex odio in Judæos, hæc exaggerare? sive de regionis pristina fertilitate, ex sua ætate judicare? cum nubes testium sacrorum & profanorum contrarium evincat: Nec quicquam hodierna quoque, horrida & inculta Palæstinæ facies, conficit, ad descriptionem hanc sacram, Hyperboles aut mendacii incusandam, siquidem *anathemate* divinitus percussa terra, Mal. iv. ult. postquam rupem salutis contemserat, pœnas luit hujus impietatis; imprimis postquam, patrato bello, ut recte observat Cl. Relandus, quod sacrum vocant, initumque à Christianis est, ut Mahumedanos Palæstina exuerent, Arabes, alique Nomades continentibus bellis inter se gestis, universam regionem, theatrum effusissimarum populationum constituerunt, & constituunt etiamnum, ita ut in orbe terrarum, nusquam minus tutum ab insidiis iter carpatur, & frequentibus extortionibus avarorum hominum magis molestum. Ceterum, fertilitatem terræ sanctæ insignem nunc quoque, describit, qui ipse loca peragravit BROCARDUS Monachus in *descriptione terræ sanctæ* cap. xi. p. m. 187. edit. Clerici subj. Onomastico Eusebii, cumque Canisiana editio, caput hoc de *fertilitate Terræ sanctæ*, omisisset plane, videmus tamen ultimam Canisianarum Lectionum editionem à Doctis. Basnagio procuratam id exhibere Tom. iv. Nam &, quod præ ceteris notari meretur, adhucdum rivuli succi cannæ Sachariferæ, hinc inde, in eadem observantur, testibus Itinerariis novissimis, ut vel proprie, si non apum nectare, melle saltem, *fluat* regio, etiamnum, quia enim mel non dulce est solummodo, sed & ἀρχὴ γλυκασμάτων, inde est, quod quæcunque vel sunt gustui dulcia, vel animo grata,

O 3

atque

atque jucunda, cum *melle* comparentur cf. Exod. xvi: 31: & sim. loca. Cum denique *Mellis* ille *fluxus*, apud Hebræos & Syros, varie significetur, sive voce הלך, quæ proprie est *ire* vel *incedere*, sive nomine נופת, quod *destillationem* sonat, sive vocabulo צוף, quod est *favus*, proprie *fluens*, sive verbo רדה, quod Hebræi *accipere* reddunt, Syri Jud. xiv. 9. ex suæ linguæ genio reterunt ad *mellis fluxum*, quia illis רדו *fluere* est; quorum omnium verborum *emphasin* summus excussit BOCHARTUS in Hieroz. P. II. lib. IV. c. XII. p. 520. mirum videtur, quod vocabulum רדו quod in nostro occurrit loco, omiserit, quanquam illud familiare sit admodum, inque plurimis regnet scripturæ locis, ita tamen ut hic participium רדה in statu constructo positum, non *actum fluendi* indigiter, vel scaturiendi, sed potius *statum*, sicque, præeunte Loeschero, qui egregie hoc observavit, transferri mereatur, noster locus: *Adducam vos ad terram bonam, & amplam, ad terram, quæ abundat lacte & melle, quæ est largissimum conditorium lactis & mellis, quo pacto omnis evanescet Hyperbola.*

E X O D. VIII: 17.

כל עפר הארץ היה כנים

OMNIS PULVIS TERRÆ

בכל ארץ מצרים:

erant pediculi in omni terra
Ægypti.

Periculosum sane esse in historica narratione plagarum, quas Deus immisit Ægypto, hyperbolici aliquid comminisci, nemo qui Hyperbolarum novit indolem, diffitebitur, quum tamen GLASSIUS, in primis ad h. l. & ad Exod. x: 21. id sibi adsumferit, videndum nobis erit, an huic quoque vulneri queamus adferre medelam. Omnes illas, quibus affecta Ægyptus fuit, plagas, divinitus, ac per modum miraculi, præter naturæ ordinem, immissas fuisse præsupponi oportet, ac jure poterit: adeo, ut, si quid, quod stuporem hominum atque admirationem eorundem excitet, in

his occurrat, id mirum quidem, ac præter consuetudinem, non tamen præter veritatem accidisse, videri debeat: Ex quo consequitur, quod hi pediculi (per כִּינִים etenim merito *pediculos* intelligimus, non *cutices*, cum Summo BO-CHARTO Hieroz. P. II. L. IV. C. XVIII. qui & Græcam vocem κιννία, Hesychio κιννία & Σεργία significantem, inde natam arbitratur) cum per singulare quoddam ac divinum miraculum sint producti, postquam manu sua terram percussisset Moyses, unde & Magorum hic succumbebat virtus, *digitum DEI* (vs. 18, 19.) agnoscentium, etiam si statuantur ex omni pulvere terræ Ægypti producti, nil tamen præter rei veritatem traderetur, aut, quod Hyperbolem redolere, dici possit. Veruntamen, cum & Cl. LOESCHERUS observaverit, per *pulverem terræ*, more Hebræorum, non universam terræ massam, sed arefactas & separatas ejus partes, intelligi, facile patet, quam prorsus non sit incredibile, quicquid tum separati pulveris, in Ægypti urbibus & pagis extiterit, vere in pediculos transiisse, non saltem, quod Glassio placebat, ubique pediculos pulveri fuisse commixtos.

E X O D. X: 21.

vers. Junii.

וַיִּשְׁחַךְ

Et quivis palpet tenebras: sive
ut Rivetus, *sint tenebra, tam
densa, ut palpari queant.*

Tenebras hasce Ægyptiacas, quas ex vs. 23. discimus per triduum, Ægyptum, excepta Israëlitarum regione, Gofene, infestasse, atque obumbrasse, præcipuum *Hyperboles sacra* censent exemplum, GLASSIUS, GROTIUS, VOSSIUS, MUNSTERUS, BONFRERIUS, PELLICANUS & alii, siquidem proprie, nullæ dentur tenebræ, quæ palpari possint, cum lucis, eæ consent, privatione mera, prætereaque omnis tunc respiratio cessavisset, hominesque simul

simul & animalia intra illud tempus necessario fuissent suffocati, quod & JOSEPHUS Ant. l. i i. c. xiv. affirmat, hic, ut sæpe alibi nubes & inania captans; quæ omnia & PELLICANUM, doctissimum ceteroquin interpretem, incitarunt, ut per hyperbolen hæc omnia, atque etiam illa quæ v. 24. dicuntur, quod *de loco suo, non surrexerit quisquam*, dici censeat.

Sed, præterquam quod verba illa **וַיִּמַּשׁ חֹשֶׁךְ** non minori jure, verti possint: *Et palpabit* (quisque, in) *tenebris*: quo pacto, nulla locum inveniet, in iis quidem verbis, hyperbole; præterquam, quod CHALDÆUS quoque Interpres, hunc locum ita transferat, ut insinuet, *fuisse tenebras* **בְּתֵרָה** **קִבְלָהּ לַיְלָה** **דִּיעָרִי** *etiam postquam recesserat caligo noctis*: quando vocabulum **יִמַּשׁ** à **יָמַשׁ** derivasse videtur in significatione removendi, vel discedendi; quo pacto omnis quoque evanesceret difficultas:

Tamen nil obstare videtur, quo minus **ψιλαφῆτον σκοτος** cum Interpretibus Alexandrinis statuamus, dicamusque aërem tenebrosum fuisse condensatum, nebulamque crassam quandam fuisse objectam, quæ licet permeabilis quidem esset, nec respirationem prorsus impediret, palpari tamen posset, sicque vel tactus sensu, vel manuum motu discerni à communi aëre potuerit, ne dicamus, aërem mandato DEI ita condensatum, causam istius caliginis, & privationis lucis, si ita velis, præbuisse, ut tanquam corpus densum obstaret, & velut paries obsteret, quo minus lux ad oculos penetrare posset, quomodo eleganti locutione, *palpari tenebrae*, dicuntur; quanquam necesse non sit, tantas hæc ac tam spissas fuisse tenebras, statuere, ut propter spissitudinem respirationisque difficultatem interierint homines, cum Scriptura de eo fileat. Quod vero ad vers. 23. & 24. attinet, ubi dicitur: *quod nemo viderit fratrem suum, nec se moverit de loco, in quo erat*: respondemus, *locum* hic non dici, in quo quisque esset circumscriptus, sed domum, aut habitationem, in qua manebat, unde sua sponte liquet, illud *movere* accipi debere de operibus, & negotiis, ad quæ
exire

exire solent homines, quæ plane cessaverunt, quo sensu Exod. xvi: 30. *quiescere* usurpatum videmus, de cessatione ab opere civili Sabbathica: sicut eo quoque sensu, *nemo vidit fratrem suum*, cum enim luce carerent omni, nesciebant fane, quo in tanta mentis atque rerum perturbatione essent ruituri. Nec quicquam huic sententiæ, quam ipsa Scripturæ S. verba insinuant, obstat, quod deinceps Pharaon dicatur emisisse servos suos, ad arcessendum Moysen; Id enim factum censemus, *vel* posteaquam jam cessaverant tenebræ illæ, quod vel ex argumento petitionis Pharaonica colligitur, siquidem is, non rogat, velut antea, ut plaga cesset, sed duriora timens vocat Moysen: *vel* saltem, posteaquam ex parte jam recesserant tenebræ; quando aer obscuratus aliquantulum non tamen sine aliqua erat luce, velut in crepusculo, timens nimirum, ne, in easdem, quæ remeare paulisper videbantur, rursus incideret tenebras, transigere mavult cum Moysa.

EXOD. xvi: 13.

וַיְהִי בָעֶרֶב וַתֵּעַל הַשָּׁלוּ

וַתָּכֶם הַמִּהְנֶה.

Fuit itaque eodem vespere,
ut ascendentes coturnices TEG-
RENT castra.

Sed conf. quæ annotabuntur ad NUMEROR. xi: 31. 33. & nota tamen ad h. l. *hanc* ab *illa* diversam esse historiam, siquidem, bis coturnices DEUS immiserit Israëlitis, unoque anno prius hoc fuerit miraculum, illo, de quo Numeror. xiii: injicitur mentio, Deusque hic, *in diem*, solummodo, ibi vero, *in totum mensem* dederit aves, cum hæ solum castra operuisse dicantur, illæ vero etiam *extra castra dispersa* fuerint, cum *non harum* sed illarum esu, ira DEI exarserit, ut recte JOSEPHUS quoque duas hæc distinxerit historias Ant. l. iii. c. i. & iii. Nec quicquam valeat objectio, quo modo Moyses, si jam simile miraculum vidisset, tamen Num.

xi: 21. tantam prodere potuerit dubitationem, quando-
quidem non per omnia simile illud miraculum fuit nostro,
cum nostrum per *unum diem* duraverit, illud per *totum* pro-
mitteretur *mensē*, ne dicamus quod Moses quoque, licet
jam aquas in Raphidim e rupe elicuerit, Exod. xvii: 1. ad-
dubitaverit tamen, idem repetiturus Numer. x: 1. &c.

E X O D. xx: 6.

עשה חסד לאלפים לאהבי | *Exercens benignitatem in MIL-*
ולשמרי מצותי | *LESIMOS qui diligunt me, &*
qui observant mandata mea.

Quum alii vocabulum אלפים per *mille* vertant *generatio-*
nes cum Onkeloso, & Jonathane, velut ipse quoque
Moses Deuter. vii: 9. hanc declarare videtur locutionem
per לאלף דור & Psaltes Ps. cv. 6. *Recordatur in seculum*
fœderis sui, verbi quod praecepit לאלף דור in mille generatio-
nes; Inde est, quod hyperbolicum hoc multi putent, quia
a condito mundo ne quidem generationes bis centum extite-
rint, & appropinquante ad nos mundi exitu, tanta gene-
rationum copia subsequi non possit: LOESCHERUS itaque ut
Hyperbolen hanc ejiceret, æternitatem putat respici, eam-
que phrasi humana indicari potius quam describi, sed ta-
men & alia, eaque rectior mihi videtur via ejiciendi Hy-
perbolen, si observemus hanc gratiam DEI atque miseri-
cordiam progeniei Patriarcharum tam spiritali, quam cor-
porali promissam, hic extendi non tantum in longitudinem,
sed etiam in latitudinem, in quantum nimirum DEUS ad
familiam patriarcharum millenas generationes gentium addu-
cturus erat, omnesque familias terræ, quæ benedictionem
erant consecuturæ in semine Abrahami Gen. xii: 3. Nam
אלפים quoque χιλιάδες uti LXX. vertunt, sæpius significant
familias, quæ in numerum augustiorem, velut millenorum
& sim. excreverunt Judic. vi. 15. Mich. v: 1. vid. Coc-
cej: Lex & animadv. MAJI ad illud. CLERIC. in Judic.

VI: 15. Atque etiam ABARBANELIS hic non contemnenda est observatio: qui ostensus omnes articulos fidei Judaicæ contineri in Decalogo, etiam illum, qui de Messia, ejus adventu, & beneficiis agit, reperiri ait, in hisce verbis: *Exercens benignitatem in milles os &c.* quippe etiamsi multa sint exacta secula, manere tamen adhuc eam benignitatem, quæ in Messia est, neque de præstatione desperandum, quandoquidem millesima generatio nondum præterierit; quanquam in eo fallat, quod ad Judæos solos restringat hanc promissionem, quæ tam fidelibus ex gentibus tamen, quam ex Judæis, communis est & erit.

E X O D. XXXII: 13.

Vid. ad Genes. xv: 5.

E X O D. XXXII: 32.

ex vers. Drusii

וְעַתָּה אִם תִּשְׁחַטְּתֵנִי

וְאִם אֵין מַחְנִי נָא מִסֵּפֶרְךָ

: אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ:

Et nunc si condonabis peccatum eorum, (condona) & si non, DELE ME nunc de libro tuo quem scripsisti.

Ubi VATABLUS ad verba illa **אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ** observat: *In quo scripsisti electos tuos ab aeterno. q. d. Ne sim de numero electorum tuorum.* DRUSIUS notat: *Quæri hic solere, an possit aliquis deleri e libro prædestinatorum? & respondere quosdam: Locutionem hyperbolicam esse ex nimio affectu Moysis in suos profectam: CREGUTUS in Revelat. Arcan. p. 666 κατ' ὑπερβολὴν quoque hoc & hujusmodi vota, quale est Paulinum illud Rom. ix: 3. exprimi censet: LIPOMANNUS, per hyperbolica locutionis modum hæc Moysen quoque dixisse, autumat, quæ frequenter aliquid, uti ipse explicat, per excessum dicitur sine mendacio, ad insinuandum affectionis suæ magnitudinem. Hic igitur, ut symbolam conferamus quoque nostram, in antecessum quidem observamus, quod etiamsi Mo-*

ses vehementiori affectu, statuatur corruptus in hæc verba inconsideratius prorupisse, verbaque ipsa temerario nimis dicantur atque adeo per excessum fuisse prolata, non tamen quicquam ex eo Hypothesin illam lucrari de Hyperbola Biblica vid. CANON. XI. Veruntamen & ne quidem existimamus Mosen hic *de libro vite futurae*, sive decreto electionis intelligi debere, sed potius *de libro vite temporalis*, in quo numerus velut illorum (improprie enim hæc omnia dici, in confesso est) conscriptus est, qui inter vivos agunt, quique cum excinduntur, *deberi de libro* dicuntur, ut Moses, hic, ardentissimæ charitatis, erga fratres, typici instar mediatoris, incendio, & calidissimo gloriæ divinæ, quam obscurari putabat inter gentes, si populus hic internecioni daretur, studio, flagrans, mortem potius eligere, si visum ita fuerit Deo, sit censendus, quam ut ipse viveret, populo suo deleta, aut rejecto: Atque hanc verissimam esse sententiam, vel *ex sequenti* apparet versu, ubi DEUS, non quidem acriter reprehendens Mosen, quod procul dubio factum tamen fuisset, si is æternam atque beatissimam DEI communionem posthabuisset externæ populi hujus immorigeri salutis, sed tamen ardens hoc Mosis in populum peccatorem desiderium inhibet, justitiæ suæ, affirmans, convenire, eum delere qui peccaverit: Præsertim si conferatur locus Numeror. XI: 14, 15. nostro ferme parallelus, in eo tamen diversus, quod voti genus clarius exprimat, sed & quod nimis inconsiderate, perturbationibus suis frænum laxet. *Ne dicamus*, totum hujus cap. XXXII. nexum atque antecedentia id ipsum non tam innuere, quam efflagitare.

Quod vero ad votum Paulinum Rom. IX: 3. attinet, neque illud Hyperbolici quidquam in se continere censuerim, cum Paulus dici queat, vel male consultum suum Zelum in Judaismo hac phrasi, indigitare voluisse, cum ἡννομήν sit imperfectum, atque præteritum quodammodo insinuet tempus; *Vel*, quod etiamnum paratus sit, quævis dura pro iis a Domino pati, quo modo vox ἀναθεμα sæpius apud LXX. occurrit, atque ad summum, *vite privationem* de-

notaret conf. 2 Cor. xii: 15. & Phil. ii: 17. ubi ejus generis votum ab Apostolo videmus propositum; *Vel*, si maxime emphatico etiam sensu, illud ἀναθεμα accipere velis, vocabulum illud ὑπομονή, *optarim*, commodam nobis subministrabit ad tollendam omnem difficultatem, rationem; Ipsa enim hac voce, voti impossibilitatem notat Apostolus, & velut subintelligit, quod ipsi quoque subintelligendum esse censemus, *si possibile illud sit*, quo pacto ingens tamen ejus pro fratribus charitas, qua afficiebatur, exprimitur, ut nulla tamen Hyperbole in hoc voto maxime pio atque sancto resideat, sciebat enim sane Paulus, quam hoc esset αἰδυνάτον, cum Christus solus factus sit κατὰ pro fratribus: Ceterum unde deprompta illa sit locutio ἀναθεμα γινέσθαι pro fratribus, & de vario Anathematum apud Hebræos genere, latius egere Philologi Hebræi & inter illos SELDENUS de Jure Naturæ & gent. Lib. iv. Cap. vii, viii, ix. it. BERTRAMUS in libello de Rep. Judaica. p. 81. & sqq. & Cl. L'EMPEREUR in not. ad eund. PFEIFFERUS in Antiquit. Ebr. C. xxii. qui & ceterorum authorum adduxit farraginem.

N U M E R O R. VI. 4.

כַּחֲרִצִּים וְעַד זֶרֶן לֹא יֵאָכֵל

Ab acinis usque ad folliculos, non comedet.

Mira hæc atque Hyperbolica videri cuiquam posset locutio, quæque solummodo insinuaret, quod ab omni vini vitiumque genere, abstinere debuerint Naziræi; nisi etiam revera constaret, juxta literam quoque hanc implendam fuisse legem, ut vel ex præceptorum & interdictorum catalogo colligitur apud Hieronymum in Comm. ad Amos. xi. p. 1386. ubi Lex 6. & 7. vetat, *ne acinorum nucleos comedat Naziræus, neve corticem edat uværum*: qua ratione hæc & similia loca ad CANON. iii. referri debent:

N U M E R. XI: 19, 20.

ex vers. Tremellii

לא יום אחד תאכלון עד

חדש ימים עד אשר יצא

מאפכם והיה לכם לזרא:

Non uno die comedetis . . .
usque ad plenum mensem, us-
QUE DUM EXEAT EX NASO
VESTRO, & sit vobis IN E-
JECTAMENTUM:

Locutionem illam usque dum exeat ex naso vestro si ex ge-
nio linguarum Europæarum quis exponere vellet, ne-
mo non videt, Hyperbolicam posse videri; sed tamen cum
ea sit Orientalium linguarum indoles, hac phrasi, *summum*
denotare *fastidium*, quam ONKELOS egregie est assecutus,
verba hæc reddens: *donec fastidiatis illam*, ut R. SAL. JAR-
CHI recte quoque ad h. l. כתרנו דית קוצון ביה יהא דומה לכם כאלו אכלתם ממנו מדאי עד שיוצא ונועל
לדעתו דרך האף *Secundum Interpretationem Chaldaicam ejus*
donec fastidietis illam, erit vobis similis, ac si comedissetis ex ea,
plus justo, donec exeat, & ejiciatur foras per nasum. Ut per
nares exire, sit, fastidire, nauseam habere, sicut fit, quum
quis se cibo aliquo nimium exfaturat, quod ipsum confir-
matur insigniter ex Ps. LXXVIII: 29. ubi vel expressis ver-
bis, de Israëlitis hisce dicitur: ויאכלו וישבעו מאד *Et*
comederunt, & saturati sunt nimium: manifesta phraseos no-
stræ circumscriptione. Quanquam etiam odor in phrasi il-
la possit subintelligi, *usque dum exeat*, odor, nimirum car-
nis, *ex naso vestro* conf. ABARBAN. ad h. l. Ceterum voca-
buli זרא *Zara* varias Interpretationes vide apud Criticos,
cum semel tantummodo occurrat in sacris, & procul dubio
recte per *ejectamentum* sit translatum, ut significetur, id,
quod instar alieni fastiditur, & cum fastidio ejicitur.

NUMER. XI: 31.

Tremell.

ורוח נסע מאת יהוה ויגז
שלוים מן הים וישש על
המחנה כדרך יום כה כדרך
יום כה סביבות המחנה
וכאמתיים על פני הארץ:

*Tum ventus profectus a Jeho-
va abripuit coturnices a mari;
& dissevit ad castra, quasi iti-
nere unius diei hinc & quasi i-
tinere unius diei illinc circa ca-
stra: idque ad duos cubitos
IN SUPERFICIE TERRÆ.*

Per *שלוים* non *Locustas*, quanquam magno molimine,
raraque eruditione id verosimile reddere conatus fuerit
doctissimus quondam Vir Jobus LUDOLFFUS in Comm. ad
Histor. Æthiopicam, sed potius *coturnices* intelligi debere
censemus, propter rationes, quas longo agmine summus ad-
duxit BOCHARTUS in Hieroz. P. II. L. I. c. XIV. XV. sicut
Ludolffum confutatum a GUSSETO videmus in Comm. Ling.
Hebr. voc. *שלו* & *עוף*: Sed nolumus id jam disputare:
Hyperbolica videri posset illa narratio, quod *coturnices*
כדרך יום כה כדרך יום כה circa castra Israelitarum fue-
rint disseminatæ: deinceps, quod *ad duos cubitos* eas jacuisse
dicit, scriptor sacer, *in superficie terra*: sicuti hæc quoque
ad *coturnices* accommodari non posse, existimat Ludolffus,
*nisi in omnibus istius historia articulis naturæ vim facere, & me-
ra miracula fingere velis.* Verum, cum omnino conceda-
mus, divinam vim, hic esse agnoscendam, cum in eo, quod
tanta copia atque ubertate adduxerit has aves, unde DEO
insolidum hoc tribuitur Ps. LXXVIII: 27. qui *pluisse* easdem
dicitur, tum in eo quoque, quod volatum earum determi-
naverit, non videmus sane, cur ulla his in locis Hyperbo-
le sit agnoscenda; Prior autem relatio, quod nimirum per
castra vel circa castra ad iter unius diei dicuntur dispersæ co-
turnices, nequaquam ita est intelligenda, ac si per totam
illam castrorum Israeliticorum circumferentiam, ubique, in-
de ab extremo circumferentiæ puncto, extiterint coturni-
ces

ces ad longitudinem spatii itineris diurni, id enim textus non insinuat, cum, *primo* particula כ hic similitudinis mensuram, *præter propter* indicet, uti statim quoque ad vocabulum illud כַּאֲמַתִּים hæc observatio usu veniet, *deinceps* vero voces illæ כה, כה satis indigent, quod non ubique sed *hinc, inde*, circa & per castra Israëlitarum, expansæ fuerint divinitus coturnicum harum nubes: Quod vero posterioriorem concernit relationem, quomodo concipi possit, *quod jacuerint ad duos cubitos in superficie terra?* Respondemus *præterquam*, quod verba illa על פני הארץ non pertineant ad coturnices, sed potius ad duos cubitos, ita ut non indigetur, per totam terræ superficiem fuisse dispersam avem, ad altitudinem duorum cubitorum, verum potius, illam duorum cubitorum mensuram esse inde a superficie terra supputandam. Observavimus quoque particulam כ significare idem, quod *fere, circiter, præter propter*. Et falsum est *denique*, in textu contineri, aves *jacuisse* super terram duobus cubitis, quod nec ulla quoque tradit versionum antiquarum, quæ omnes pro volatu militant, quo & verbum שט a rad. שטן derivatum, cum *expandendi, diffundendi* notione, referendum esse censemus: Adeo ut designetur in textu sacro: Coturnices hæc, vi divina prorsus mirabili, tanta ubertate per castra Israëlitarum hinc inde, ad unius diei iter, fuisse diffusas, quin in ipso volatu, determinante eundem supremo Numine, ita se demisisse, ut a terra non plus quam duobus abfuerint cubitis, quasi captantium ultro se manibus obtulerint: vid. Hieronym. Jonath & R. Salom. ad h. l. unde & Philo Lib. 1. de Vita Mosis. p. 635. ὀρνυχομητρῶν νεφός commemorat τὰς πτήσεις προσγειοτάτας ποιεῖμεν εἰς τὸ ἐνθῆγον. Coturnicum nubem terra tam propinquam volantem, ut facile præberet aucupium; quomodo & Plinius de coturnice: Cum ad nos venit, inquit, terrestris potius est, quam sublimis.

NUMER. XI: 33.

Tremell.

הבשר עודנה בין שניהם
טרם יכרת ואף יהוה חרה
בעם ויך יהוה בעם מכה
רבה מאד.

EARUM CARO ERAT AD-
HUC INTER DENTES illorum,
nondum exesa erat, quum ira
Jehova accensa est in populum,
& percussit Jehova populum,
plaga magna valde.

Hæc quidem convenire negant cum illis, quæ DEUS
supra vs. 20. promiserat, se velle per integri mensis
spatium indulgere immorigeris hisce delicias carnis cotur-
nicum, ut plene planeque ea possint exsatiari; siquidem
hæc verba, nisi hyperbolice explicentur, indigent, quod
subito qui carnes ederant, & statim simulac iis vescerentur,
fuerint extincti: quod ipsum SULPITIUS SEVERUS in Hist. S. L.
I. c. xx. indigitare etiam videtur, dicens: *Tum dominus immensam
coturnicum copiam castris intulit: quas cum avide diriperent, pri-
moribus labiis admotis carnibus interibant.* Verum in negamus,
quod nostro in loco, tam subito inflicta illa divina poena innua-
tur, quæ, non nisi completo illo mense, de quo vs. 20. fa-
cta fuerat mentio, carnivoros hosce corripuit, quanquam
id tamen & locus noster doceat, tunc, sine ulla interjecta mo-
ra, longanimitatem DEI in iram fuisse conversam, quæ in-
gentem populi recalcitrantis consumsit turbam: quod ipsum
Ps. LXXXVIII: 30, 31. confirmatur: *Non recesserant a cupidi-
tate sua, adhuc cibus illorum erat in ore ipsorum: Et ira Dei
ascendit in ipsos, & occidit multos in opimis ipsorum, & juve-
nes Israël fecit procumbere.*

NUMER. XII: 12.

אל נא תהי כמת אשר
בצאתו מרחם אמו ויאכל
חצי בשרו:

Ne quæso sit Miriam similis
mortuae, cujus dimidiata caro
exesa est, quum egreditur ex u-
tero matris sue.

Locus hic, si quis LUTHERI sequeretur versionem, videri poterat Hyperbolice de foetu immaturo ac putrescenti in utero materno affirmare, quod *is se comederet ipsum*; ita enim Lutheri habet versio: das diese nicht sey wie ein Todtes / das von seiner Mutterleibe komt / es hat schon die Helfte ihres Fleisches gefressen. Sed, cum & Textus Hebr. & ceteræ huic versioni refragentur versiones, tuto quis hunc locum referet ad CAN. VII. quanquam Lutherus Interpreteres Alexandrinos habeat in hoc loco fautores; Illi enim Μη γενηται, vertunt, ὡσει ἰσον θανάτω, ὡσει ἐκτρομα ἐκπορευομενον ἐκ μητρας μητρῶς, καὶ κατεδίει τὸ ἡμισυ τῶν σαρκῶν αὐτῆς.

N U M E R. XIII: 23.

Tremell.

וַיָּבֹאוּ עַד-נַחֲלֹ אֲשָׁכֶל

וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זִמְרָה וְאֲשָׁכֶל

עֲנָבִים אֶחָד וַיִּשְׂאֻהוּ כְמוֹט

בְּשָׁנִים וּמִן הָרְמָנִים וּמִן

הַתְּאֵנִים:

Deinde pervenerunt usque ad vallem Eskol, unde exciso uno palmite cum botro uvarum, deportaverunt eum phalanga duobus hominibus:

Quanquam primo quidem intuitu, hæc ipsa quoque, de *uvarum botro ingenti*, hyperbolica videri posset narratio, nemo tamen, quantum nobis constat, expresse eandem Hyperboles incusavit, unde & minus necessarium videri poterit, eandem ab Hyperbola vindicare: Sed tamen, quum PHILON de vita Mosis Lib. I. p. 638. Hyperbolice hanc exhibeat historiam, quando Μαλιστα, dicit, αὐτῆς κατεπληττεῖ ὁ τῆς ἀμπέλης καρπός, οἱ γὰρ βότρυς ὑπερμεγεθεῖς ἦσαν, ἀντιπαρεκτεινομενοὶ ταῖς κληματίσι καὶ μοχέυμασιν, ἀπίστος θεῶν. ἐνὸς γὰρ ἐκτεμοντες, καὶ δοκιδῶν ἐκ μέσθου ἀπαιωρησαντες, ἥς τὰς ἀρχὰς δυοὶ νεοῖς, τῷ μὲν ἐνθεν, τῷ δὲ ἐνθεν ἐπιθεντες ἐκ διαδοχῆς πιεζομενων αἰεὶ τῶν προτέρων, βαρυτάτον γὰρ ἦν ἀχθος, ἐκκομίζον. Sed nihil magis quam vitis fructum mirabantur, pendebant enim praegrandes uvæ de palmis; spectaculum vix credibile.

*dibile. Harum unam exactam suspenderunt e vecte medio, cu-
jus extrema imposuerunt humeris duorum juvenum, atque ita de-
portabant, aliis post alios propter pondus succedentibus. Et, quum
porro, profana gens, Deo Scripturæque invisa, facillime in
perversam eam abripi possit sententiam, quasi hæc Mosis
narratio cum narratione Philonis quicquam habeat commu-
ne, aut vero etiam cum fabulosa illa EUPHORI & METRO-
PHANIS apud Stephanum de urbibus, qui narrant, in Eucar-
pia minoris Phrygiæ pago, tam immanes nasci racemos, ut
singuli, justa sint singulis curribus pondera. Τον βοτρον ἔχει
τοσαύτον γινέσθαι το μέγεθος, ὅσον ἀμαξάν ἀπ' αὐτῆς χιθῆναι κα-
τά μέσον nisi fortassis pro ἀμαξάν legendum sit τὴν ἀμπέλον
vitem, ut dicat Metrophanes, tanta esse magnitudine botrum,
ut palmitem trahens, findat ipsam vitem, quæ conjectura est
doctissimi CLERICI. Ideo, nostri solummodo judicavimus
officii, monere, quod non ponderis gratia, nobilis ille pal-
mes cum botro de vecte fuerit portatus, sed potius, ut,
de vecte dependente palmitē, illæsa uva monstraretur Israë-
litis, licet tamen & ingentem eum fuisse, negare minime
velimus, cum id ex dictis pronum sit colligere, indeque
pendeat vis argumenti persuasorii, ad occupandam terram il-
lam fertilissimam. Sic enim & ceteroquin constat, Regio-
nes Orientales Asiæ & Africæ, aliquibus in locis, feraces
esse uvarum miræ & insolitæ magnitudinis; ne OLEA-
RIUM commemorem oculatum testem, in Itin. Pers. qui de
uvis Margianæ, provinciæ Persicæ haud vulgaria retulit,
aut alios scriptores fide dignos, qui de uvis Rhodiis, insu-
læque Maderæ similia testantur.*

N U M E R. XIII: 33.

ex Tremellii versione

וְשֵׁם רֵאיוֹ אֶת הַנְּפִילִים בְּנֵי
עֵנַק מִן הַנְּפִילִים וְנָהִי בְּעֵינֵינוּ
כְּחֻגְבִּים וְכֵן הָיוּ בְּעֵינֵיהֶם:

Præterea ibi vidimus gigantes
filios Enaki, qui SUPERANT
reliquos GIGANTES, ita ut vi-
deremur in oculis nostris esse, ut
CICADÆ, & sic essemus in ocu-
lis eorum.

Q 2

Q 12

Quæ verba, uti sunt exploratorum infidelium, postea-
 quam reversi erant a Canaane, & dissuadebant popu-
 lo, ne eandem occupare tentarent, cum res tam plena sit
 difficultatis, atque periculi; Ita nihil ob stare censem, quo-
 minus eos dicamus hyperbolice nimis exaggerare omnia,
 quo magis averterent fratrum animum, ab occupanda terra,
 sibi a Deo tamen promissa, quam diffamare student: Nam
 & eo faciebat, quod versu præced. dixerant, *terram devora-
 re atque consumere habitatores suos*: quas phrasas, non satis ta-
 men commode, ad Antropophagos a quibusdam referri vide-
 mus. Verum commode tamen hic de gigantibus, sive נפילים
 disputatio incidit, an revera fuerint gigantes, homines non so-
 lum particulares, sed hominum genus, proceritatis immanis, &
 an id genus hominum per נפילים indigitetur? In partes e-
 nim hic divisos esse eruditos videmus: Et fuisse equidem im-
 manis proceritatis homines, atque longe majoris, quam
 quidem nunc sunt, staturæ, diffiteri non audemus; An ve-
 ro Adamus ceterique Patriarchæ, & fundatores denique re-
 gnorum primorum, coloniarumque deductores omnes
 tanta fuerint proceritate, velut prærogativa quadam prædi-
 ti, quod ex rationibus physicis demonstrare conatur doctiss.
 TILLADETUS in Hist. de l'Acad. des Inscr. T. 1. p. 158. &
 seqq. id in medio relinquimus, de eo saltem persuasi, voca-
 bulum נפילים non tam gigantes denotare, quam quidem
 homines ὕβρις, contemptores, cavillatores, irruentes, Ty-
 rannos & sim. & si vel *gigantum* appellatione veniant Inter-
 pretibus Alexandrinis, quod *gigantum* tunc nomen compa-
 randum sit cum nomine *Terrigenarum*, quo nomine Poetæ
 solent antiquos mortales, qui in Deos furere, impieque se
 gerere sunt ausi, appellare: Vid. Ill. SPANHEM. in Callim.
 Hymn. in Cer. vs. 35. & qui hanc de נפילים controver-
 siam accurate satis discussit, doctiss. A. A. van TOLL pecu-
 liari disputatione Harderov. 1713. habita.

N U M E R. XIV: 9.

ואתם אל תיראו את עם

הארץ כי לחמנו הם:

*Et vos ne timete populum isti-
us terra, nam CIBUS NOSTER
illi (sc. sunt vel erunt)*

Vox plena fiducia, ediametro opposita voci ceterorum exploratorum, quam modo videbamus. Sed tamen vox, quæ etiam Hyperbolica videri posset, nisi constaret hunc consuetum fuisse Hebræis loquendi morem, quibus, non solum *panis*, ac *bellum*, atque verbum *pugnandi*, ejusdem radicis sunt, atque originis, sed &, verbum **אכל**, quod generatim quidem *edendi* notionem obtinet, usurpatur pro *absumere*, *consumere*, *perdere*: veluti *Zelo* illud tributum videmus. Ps. LXIX: 10. *Igni* variis in locis; sed inprimis *Gladio*; qui *comedere* dicitur, cum *absumit* & *occidit* 2 Sam. XI: 25. XVII: 8. Jes. I: 20. & *sim.* & *hosti*; terram vastanti, incolasque vita & facultatibus privanti Ps. XIV: 4. Ps. LXXIX: 7. Jerem. II: 3. X: 25. Ut ex iis pateat, quam ad CANON. I. hic locus referri mereatur. Loca enim Xenophontis, quæ Diatr. I. Sect. I. §. I. ex Raphelio adduximus, vehementer dissona esse, quivis videt.

N U M E R. XXII: 4.

עתה ילחכו הקהל את

כל כניבותינו כלחך השור

את ירק השרה.

*Nunc delingent hac congrega-
tio omnia, quæ circa nos sunt,
sicut delingit bos viridem her-
bam agri.*

Sed præterquam quod Moabitæ iterum, non Scriptori S. si quæ hic resideat Hyperbola, sit tribuenda, cum is, ita timorem suum non vanum exprimat in consultatione cum populi Senioribus: possemus etiam forte in propria vocabu- li **לחך** designatione adversus Hyperbolen tutum invenire refugium, si id nunc quæreremus; Ceterum BONFRERIUS ad h. l. annotat, quod ORIGENES Homil. 13. in Numeros,

& AUGUSTINUS Serm. xciii. de tempore, hanc, hujus locutionis reddant rationem, quod populus Israeliticus, non tam manu & gladiis, quam voce & lingua per preces pugnaret; quam etiam causam AUGUSTINUS adducit, cur Balak Bileamum vocaret, ut precibus & votis vota & preces opponeret. Sed nimis ea videntur subtilia, multoque meliora, quæ Doctiss. AINSWORTHUS ad h. l. attulit, de Bove Israelis emblemate, in Theologia mystica.

NUMER. XXIII: 10.

Vid. ad Genes. xiiii: 16.

DEUTER. I: 10.

Vid. ad Genes. xv: 5.

DEUTER. I: 28.

עם גדול ורם מכנו ערים

Populus major & excelsior nobis, civitates magne & muni-

te in cælum usque.

MERCERUS in Genesin p. 227. recte hyperbolice locutos censet exploratores, quod *urbes viderunt ad cælum munitas*, unde facile pater, quod hæc verba ad hyperbolam Biblicam non sint referenda, sed pertineant ad CANON. XI. Interea tamen difficultatem parere videtur locus Deuter. ix: 1. ubi ipse Moses has urbes ita describit, *ut ad cælum usque muratas*, nisi quis dicere velit, quod tamen vero vehementer simile videtur ex collatione cum vers. seq. Mosén hic, exploratorum verba velut repetere, & urbes illas *ad cælum muratas* appellare, eo, quod ipsi ejusmodi hyperbolica usi fuerant exaggeratione, quæ tum verba, simul ad efferendam domini potentiam faciunt, quod is subegerit, ea, quæ hominibus videbantur in cælum elata, atque adeo impervia: Obiter tamen, & propter viam velut, monendum duxi, me non posse videre, quare tantopere extenuet has urbes Gl. DEYLINGIUS Obs. S. T. III. p. 32.

DEU-

D E U T E R. II: 5.

ex vers. Tremellii.

לא אתן לכם מארצם

Non enim daturus sum vobis
de terra eorum vel VESTIGIUMעד מדרך כף רגל.
PLANTÆ PEDIS.

Sapere hoc proverbium, non vero hyperbolam, atque referendum esse ad CANON. II. quivis videt; sicut ei affine est illud, quo utuntur profani Authores, monente Bonfrerio ad h. l. *Ne vestigium quidem*, non nihil tamen alio sensu, cum dicunt, antiqui splendoris, dignitatis, fertilitatis & similium ne vestigium quidem factum esse reliquum. Similia proverbia sunt: *Ne guttam quidem. Ne allii quidem caput. Ne ramenta quidem. Ne teruncium quidem. Ne hylum quidem.*

D E U T E R. II: 25.

היום הזה אחל תת פחדך

וראחך על פני העמים תחת

כל השמים אשר ישמעון

שמעך ורגזו וחלו מפניך:

Die hoc incipiam imponere pavorem tui & timorem tui populis SUB UNIVERSO COELO: qui audierint famam tuam, ita trepidabunt, & languescent a facie tua.

Locus hic, a BONFRERIO Hyperbolice acceptus, a Doctiss. Scripturæ S. Interprete Petro LAUNÆO quoque inter Hyperbolas recensetur, in libro perinsigni, *Remarques sur la texte de la Bible* p. 537. conjungens locum Actor II: 5. de quo pauca quædam ad CANON IV. p. 41. 42. monuimus. Veruntamen nullam hic necessitatem esse, verba ipsius DEI hyperbolice capiendi, vel ex eo, putem, liquidissime apparet, quod verba illa, *qui habitant sub universo cælo*, expresse restringuntur per verba sequentia: אשר ישמעון שמעך

quotcunque nimirum audiverint famam tuam: Adeo ut indigetur, quod omnes omnino gentes, ubicunque etiam habitent, & sub qua coeli parte versentur, simulac famam populi Israelitici inaudiverint, & mirabilia quæ Deus per ipsos patraveat, vehementem in modum sint perturbandæ, propter formidabilem DEI potentiam, malefacta incolarum ac scelera per hunc populum vindicantem, manifesto indicio, quod & se ob sua scelera diutius impunitos sperare non possent, quando ira DEI exardesceret.

D E U T E R. IV: 19.

ex vers. Tremell.

וּפֶן חָשָׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיִם
וּרְאִיתָ אֶת הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶת הַיָּרֵחַ
וְאֶת הַכּוֹכָבִים כֹּל צִבְיַת הַשָּׁמַיִם
וְנִדְחָתָם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם
וְעִבַדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶת־כָּל הָעַמִּים
תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם

Et ne sublati oculis tuis, versus cælum, quum aspexeris solem aut lunam aut stellas, ullam rem exercitus cælestis, tum impellaris & incurvans te eis colas ea, quæ impertitus est Jehova Deus tuus reliquis omnibus populis sub universo cælo.

Ex hoc loco, & hac versione, colligere quis posset, stellas esse divisas unicuique populo; Deum vero se ipsum Israelitis dedisse, unde Israelitis illicitum erat, alium præter Jehovam Deum colere, vel agnoscere: Sicut revera Christiani veteres hoc loco adducti dixere gentibus permissum cultum astrorum ante Evangelii tempora: addit enim Justinus dialogo cum Tryphone *εἰς τὸ προσκυνεῖν αὐτόν* (ad adorandum eum, nempe solem) qualia habent & CLEMENS & alii. Sed respondemus, phrasin חָלַק לָהֶם recte suppleri a S. JARCHIO לְהַאֲרִיךְ לָהֶם ad illuminandum illos, sicque, in ministerium, unde dilucidius perspicitur ratio præcepti, cum sane

fane illud, quod a Deo datum est hominibus in eorum usum, id coli ab illis non debeat DEI instar; sed vel sic excipi posset, cur igitur hæ gentes discernantur ab Israele, nam & Israeli hæc luminaria in usum data esse ac distributa nemo negaverit. Sed respondemus, quod minime discernantur, quamvis Tremellius non apte satis vocem, *reliquis*, de suo addiderit, sub vocabulo enim ד'ן non semper gentes, exclusis Israelitis, sed quandoque etiam inclusis iis intelliguntur. Sed hæc *ὡς ἐν παροδῷ*.

DEUTER. VI: 9.

Vid. ad Deuter. XI: 20.

DEUTER. VIII: 4.

Vid. ad Nehem. IX: 21.

DEUTER. VIII: 9.

ארץ אשר אבניה ברזל

Terra cujus LAPIDES FER-
RUM sunt.

Hæc Terræ promissæ descriptio a FLACIO inter hyperbolicas connumeratur locutiones, sicut CLERICUS quoque *Hoc est*, inquit, *ubi ferri metalla sunt aque frequentia ac lapides. Est hyperbole.* Verum negamus hic ullam Hyperbolen locum invenire, cum nihil sane sit magis consuetum in Sacris, quam ellipsis præpositionis מן, vel præfixæ particulæ מ, eam autem hic subintelligi debere, vel ex statim sequentibus verbis apparet, ubi eadem hæc suppletur ellipsis ומהרריה & *de montibus ejus fodietur as*: ut sensus sit, terram hanc, esse talem, *e cujus lapidibus ferrum, & e cujus montibus excidi as poterat.* Cont. Job. XXVIII: 2.

Vid. ad Deuter. 1: 28.

Vid. ad Genes. xv: 5.

וכתבתם על מזוזות ביתך | *Scribes ea super postes & januas domus tuae.*
: ובשערך

Quomodo AUGUSTINUS hæc, ex neglecto CANONE III. Hyperboles incusaverat, supra ad Canon. cit. vidimus p. 37. n. 5. ex quo simul quoque colligitur, quam minime hoc præceptum, vel hæc commendatio divina, dici debeat Hyperbolica, inprimis cum ex eo quoque sequeretur, quod ea quæ immediate antecedunt, in eundem hyperbolarum referri deberent censum. Quidquid vero etiam sit de Systemate illo Judæorum Rabbanitarum de Phylacteriis aut Tephillin, quod Karaitæ subvertunt, velut ex aliis R. AHARON BEN JOSEPH, in excerptis, quæ edidit doctissimus nobisque amicissimus Basileensium Theologus FREYUS p. 18. 19. quam bene, viderint alii; Id saltem liquet, omnem hic exulare hyperbolen; Neque ipsum præceptum rituale tam insolens videtur, cum gens Israëlita sane tot similibus præceptis deberet obedientiam, in quem tamen campum nos jam non immittimus.

*Multiplicabuntur dies vestri
& dies filiorum vestrorum. . .*

VELUT DIES COELORUM SU-

PER TERRAM. vel ut habet

Vulg. QUAMDIU COELUM IM-
MINET TERRÆ.

R 2

sessio: Quod si tamen quispiam phrasin nostram מִי שֶׁמִּי potius contendendam esse judicet cum phrasi altera Hebraica מִי עוֹלָם Mich. v: 2. & ἡμεῖς αἰῶνος Sirac. i: 2. sicque omnes mundi ætates, inde ab eo tempore, indigitari censeat, cum eo potissima Interpretum portio inclinet, non admodum resistemus, cum vel sic tamen, nullam hic agnoscamus Hyperbolen: Docetur enim ita donatio terræ per iusjurandum Dei perennis, quamdiu cælum & terra consistunt, dum mundus durat: Non, quod possessio nunquam sit interrumpenda, sed quod nunquam abrumpenda, quandoquidem ius perenne est, & propterea Israelitæ restituendi, quod latius demonstrat ALTINGIUS ad h. l. Tom. i. Opp. p. 437. Ex quo facile patet non Hyperbolicam hic, sed propheticam occurrere locutionem, restitutionem Israelis non obscure subinnuentem.

D E U T E R. XX: 8.

וְלֹא יִמָּס אֶת לִבָּב אֶחָיו. *Ne liquefiat cor fratrum ipsorum.*

Metaphoricam hanc atque emblematicam, non vero Hyperbolicam esse locutionem agnosco: *Liquefieri* autem *cor eorum* dicitur phrasi Hebraica, qui animum despondent, uti recte observavit CLERICUS ad h. l. unde quivis metaphoram agnoscit, a nive, grandine & aqua congelata, quæ a calore iterum resolvitur, atque liquefit, Ps. LVIII: 8. vel a cera quoque, uti ex Ps. XXI: 15. colligitur, quæ liquefacta priorem formam & consistentiam amittit; unde cordi atque animæ hæc locutio tributa ejus innuit *debilitationem*, & *deliquium* velut, quod proprium Latinis quoque ab eodem simili depromptum est vocabulum, ob malorum vel præsentiam, vel ingruentiam, ubi omne cordis robur, velut ac solatium liquefit ac diffluit; Præterquam, quod vocabulum דָּדָד in generali atque formali sua significatione *solvendi* ac *dissolvendi* obtineat notionem, usurpeturque de rebus, quæ antea conjuncta erant, atque compacta, quod

notandum, ut locus JUDIC. xv: 14. de vinculis Simsonis dissolutis ab eo facilius intelligatur, & absque Hyperbola:

DEUTER. XXVIII: 10.

וראו כל עמי הארץ כי שם
יהוה נקרא עליך ויראו
ממך:

Unde videntes omnes POPU-
LI TERRÆ nomen Jehova in-
vocari a te, timebunt abs te.

LAUNÆUS inter Hyperbolas refert hunc locum; sed vide
CANON. IV. cum repræsentatio hic locum obtineat, ita,
ut ea multitudinis pars, quæ in sensu enunciationis compre-
henditur, repræsentet quodammodo eam partem, quæ ex-
tra relinquitur. Conf. not. ad Deuteron. 11: 25.

DEUTER. XXVIII: 56.

Tremell.

הרכה בך והעננה אשר לא
נסתה כף רגלה הצג על
ארץ מהתענג:

Mollis in te, & delicata, quæ
non TENTARAT PLANTAM
PEDIS SUI FIGERE SUPER
TERRAM præ deliciis & præ
mollitie:

Vir Summus BOCHARTUS in Phaleg Lib. IV. c. XIX. p.
246. ubi de mollitie incessus, animi mollitiei signo:
Mollitiem, inquit, hanc muliebrem graphice exprimunt verba
Mosis Deut. XXVIII: 56. quamvis non citra hyperbolen. Sed tan-
tum abest, ut hic ulla regnet hyperbole, ut potius maxime
emphatica, & ex natura rei deprompta sit ea locutio, inpri-
mis, cum verbum הצג non leviter tantum ponere designet,
sed aliquid ponere & locare, ut ibi velut fixum maneat, vel
semper, vel saltem ad tempus, cum & nostræ delicatulæ
Dominæ fere nunquam pedibus prodeant in publicum, sed

carpento vehantur semper, aut si prodeunt, ita prodeant, ut vix tentent plantam pedis figere super terram, præ deliciis & præ mollietie.

D E U T E R. XXIX: 5.

Vid. ad Nehem. ix: 21.

D E U T E R. XXX: 4.

אם יהיה נרחך בקצה
השמים משם יקנצך יהוה
אלהיך ומשם יקחך:

Si ad FINES COELI fueris dissipatus, inde te congregabit Dominus Deus tuus, & assumet te.

Est in illis locis (scil. in nostro loco, item in Jes. XIII: 5. *veniunt e terra longinqua, ab EXTREMITATE COELORUM; & Jer. XLIX: 36. Adducam enim contra Helamitas quatuor ventos a QUATUOR EXTREMITATIBUS COELORUM.*) manifesta hyperbole, inquit Doctiss. MASTRICHTIUS in Vindic. Verit. & Auctorit. S. Scripturæ in rebus Philosophicis, qualis etiam Ps. CXXXIX. *si scanderem cælos. Significatur ergo per extremitates cæli spatium longissime diffusum: Verum, si hoc est Auctoritatem Scripturæ defendere, explicare ejus locutiones Hyperbolice, quo demum nomine appellabimus Auctoritatem Scripturæ infringere? sed tamen certum est, cælo rotundo nullam competere extremitatem, proprie loquendo. Unde alii, a PRÆJUDICIS SENSUUM eam desumptam esse locutionem, cum Cl. WITTICHIO in Consensu Verit. n. 475. p. 219. asserere maluerunt, conferentes locum HOMERI, qui, præjudicio hoc sensuum occupatus, Æthiopas collocat ad extremitates Ortus & Occasus, existimans solem, ob hanc cæli & terræ contiguitatem, adeo propinquum eis fieri, ut eorum cutem adurat. Ita enim ille Odyss. A. v. 23. 24.*

Ἀιθιοπᾶς τοὶ διχθὰ δεδαίεται, ἑχάτοι ἀνδρῶν,
 οἱ μὲν δυσόμενοι ὑπεριόνος, οἱ δὲ ἀνιοντος.

*Aethiops qui bifariam divisi sunt, ultimi hominum,
 Alii quidem occidentalis solis, alii vero orientalis.*

Cui addunt Theodectem apud STRABONEM lib. xv. p. m.
 1019.

Ἦς ἀγχιτερμῶν ἥλιος διφρηλατῶν.
 σκοτεινὸν ἀνθ' ὃ ἐξεχρῶσε λιγνυθ'
 εἰς σωματ' ἀνδρῶν, καὶ συνεσρεψεν κομᾶς
 μορφᾶις ἀναυξήτησι συντηξας πυρθ'.

Ex quibus patet, hoc velle Theodectem, Terræ ejus in-
 colas, a qua propius abest sol, torrere & nigrescere; velut
 TIBULLUS eleganter hanc ejus expressit sententiam: Lib.
 II. Eleg. vi. v. 37.

*Illi sunt comites fusci, quos India torret
 Solis & admotis inficit ignis equis.*

Sicuti & conferunt affinem illam & consentaneam huic o-
 pinionem, qua Solem Oceano mergi, indeque emergere, per-
 hibent Poëtæ: Verum quidquid sit de popularibus istis lo-
 cutionibus, non possum diffiteri, semper mihi displicuisse
 phrases illas, *Scripturam ad captum & errores vulgi sese at-*
temperare, juxta præjudicium vulgi loqui, & sensuum præju-
dicio, itemque infantia præjudicio inniti, atque ex ejusmodi
præjudicio hanc vel illam usurpare locutionem: Nescio e-
 nim, quo pacto, quum vulgus de rebus naturalibus falsissi-
 mas sæpe habeat notiones, & quum præjudicia sensuum at-
 que infantia vehementer fallant, inde sequitur, quod Scri-
 ptura Sacra illis sese accommodans, etiam falsissima inter-
 dum proferat: Ita vero Spiritus veritatis, non semper in
 omnem duceret veritatem, sed errantium sese adjungeret
 numero, Scio equidem, consequentiam illam non admitti

ab hujus sententiæ patronis, neminemque nos gravari debere consequentia quadam, quam ipse non admittit, sed tamen, quum clare satis ea contineatur in præmissis, tutius esse judicamus; alia via ejusmodi locutiones expedire, saltem verbis modestioribus: Nimirum censemus Scripturam, cum ideas sequitur sensus maxime ferientes, deque rebus naturalibus, sive eæ remotiores sint a nobis, sive propinquiore, loquitur ita prout sensus illas nobis repræsentant, non errare, aut præjudicia vulgi vel infantia sequi, neque tamen etiam *physice* res exponere, (siquidem eo fine, proprie, scriptura data non sit, quæ longe excellentiorem in finem est consignata,) sed OPTICE loqui, id est secundum nostram *ὁψιν*, sive secundum observationem sensuum, & sicut sensibus res comprehenditur; Nonne ipsimet (quod egregium prorsus simile, sicut & hanc observationem debemus Cl. DEYLINGIO in Orat. *de Ingenio Israelitarum Ægyptiacorum*, subjecta ejus Obs. Sacr. T. I. p. 355.) Astronomi, Lunam ad hanc vel illam Eclipticæ partem referunt, in qua vere non est, sed oculis nostris apparet? Nonne loco *Optico* innituntur omnes Astronomorum tabulæ, quæ tamen non sunt indices errorum, sed observationum verarum? Ille demum errorem vulgi errat, qui locum *Opticum* pro *Physico* habet, non vero Scriptores Saceri, qui nostram respiciunt *ὁψιν*, atque in ipsis illis locutionibus, *exactam verborum servant proprietatem*, quæ nec ulli errori ansam dare censi possunt, nisi quis ex præcipitante judicio plus ex illis inferat, quam ex illis sequitur, veluti tum quoque circa observationes per sensus factas erramus, quando plus ex apparentiis inferimus, quam in iis continetur. Conspiciturque in eo non vulgare & Sapientiæ & Benignitatis divinæ argumentum, quod non secundum *physicam* sed *opticam* veritatem hujus universi constructio descripta fuit, ut videlicet ne offenderentur infirmiores & philosophiæ rudes, quorum tamen in gratiam totam consignatam esse Scripturam novimus, ut legant eam & facile intelligant: Conf. JAQUELOT adversus BÆLIUM P. II. c. I Libri; *Conformite de la Foy avec la Raison*, & BIBL. BREM. Cl V. Fasc. V. §. IV.

D E U T E R. XXXII: 13.

וַיִּנְקֶהוּ דָּבָשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן

מִחֲלָמִישׁ צוּר.

*Et Fecit eum sugere mel ex
petra, atque oleum ex rupe du-
rissima.*

Præter ea, quæ supra jam ad Exod. iii: 8. attulimus, de
 insigni Canaanis fertilitate, quæ lacte fluebat & melle,
 & quæ eò quoque faciunt, ut ab hoc loco fœda illa Hy-
 perboles abstergatur macula, observamus solummodo, utrum-
 que hoc, in Canaane, etiam juxta literam, fuisse verum,
 siquidem per rerum naturam constet, apes etiam in petris
 mellificare, & in Sylvis, 1 Sam. xiv: 25. Sic MAXIMIS
 TYRIUS Orat. ii. de Amore Σκυθῶν δὲ οἱ μὲν πολλοὶ, γαλακτὶ
 βιοτεύουσιν, ὡς οἱ ἄλλοι ἐπὶ οἴνῳ τοῖς δὲ αἱ μελιτταὶ καθήδυνῃσι
 τὸ πομα, ἐπὶ πετρῶν καὶ δρυῶν διαπλάττεσθαι τὰς συμβλάς. *Scy-
 tharum plerique vitam lacte sustentant, perinde atque alii vino,
 aliis vero apes, quæ vel in petris vel in quercubus favos construunt,
 potum edulcant.* Sed & oleum in petroso nasci solo, novimus,
 atque radicibus inhærere petrarum fissuris, erantque oleæ in
 Canaane frequentes, unde *mons Oliveti* celeberrimus, pro-
 pe Hierosolymam, quæ tamen regio admodum petrosa e-
 rat, ut supra ex Strabone ad Exod. iii: 8. observavimus.
 ubi etiam nunc frequentes oleas, quæ multum olei reddunt,
 nasci, observat BELLONIUS l. ii. Observat. cap. 83. Erat e-
 nim *terra olei olearum* Deut. viii: 8. Palæstina; Unde Sa-
 lomon quotannis Hiram dabat xx. *Coros* (capiebat autem
 eorum ferme libras Romanas 1080) *olei purissimi*, id est,
 olei contusi, *quod sponte defluit contusis oleis, exprimiturque
 citra operam prali*, censente Vatablo: sicut inter proprias
 quoque Judæorum merces censetur *oleum* Ezech. xxvii: 17.

J O S. I: 4.

Vid. ad Genes. xv: 18.

J O S. XIII: 6.

Sed hanc quoque materiam, quum in dissertatione illa his diatribis annexa de *HYPERBOLA à limitibus Terra sancta proscribenda*, penitus pervolvere animus sit, benivolutor, ibi fortassis, quæ sibi satisfaciant, invenire poterit:

J U D I C. v: 4, 5.

Vid. ad Ps. LXVIII: 8, 9.

J U D I C. v: 20.

Tremell.

מִן שָׁמַיִם נִלְחָמוּ הַכּוֹכָבִים
מִמְּסֻלוֹתָם נִלְחָמוּ עִם
סִיֶּרָא:

E cœlis pugnarunt, SIDERA
IPSA PUGNARUNT E SUIB AG-
GERIBUS contra Siferam.

Non diffitemur, locum etiam hunc vehementer videri hyperbolicum, quod *sidera ipsa e cursibus suis* dicuntur pugnasse contra Siferam: sunt igitur, qui angelos, per sidera illa, intelligere malint, cum non insuetum sit scriptoribus Sacris, eos vocare sidera, sic Job. xxxviii: 7. *Quum laudarent pariter stella matutinae*, primo mane creationis conditæ, quum nec stellæ essent conditæ, & *jubilarent omnes filii Dei*: nam & inde *stellis & angelis*, exercitus cœlorum nomen est proprium Luc. ii: 13. Gen. ii: 1. & nemo non intelligit, Angelos imprimis ad ministerium piorum esse creatos, quum inde πνεύματα appellentur λειτουργικά εἰς διακονίαν ἀποστέλλομενα δια τῆς μελλόντας κληρονομεῖν τὴν σωτηρίαν. Hebr. i. ult. Sunt alii, qui censeant ope procellæ disturbatum fuisse ex-

erci.

ercitum Siferæ; quam sidera excitaverint, quorum in ath-
mosphæram nostram influxus quoad tempestates excitandas
nemini poterit esse obscurus. Sic JOSEPH. Antiq. l. v. c. vi.
προσμιγνεντων αὐτων, ὄμβρος ἐπιγίνεται μέγας, καὶ ὕδωρ πολὺ,
καὶ χαλαζα. τὸν ὑέτοντε κατὰ προσώπον ἤλαυνε τῶν χαναναίων
ἀνεμος ταῖς ὀφείναι αὐτῶν ἐπισκοτῶν, ὡς τὰς τοξείας ἀχρήστους αὐ-
τοῖς εἶναι καὶ τὰς σφενδονὰς. οἷτε ὀπλῖται διὰ τοκυος χρησθαι τοῖς
ξίφεσι ἔκ εἶχον. τῆς δ' Ἰσραηλῖτας ἦττον τε ἐβλάπτε κατοπιν
γινόμενος ὁ χειμῶν, καὶ πρὸς τὴν ἐννοίαν τῆς βοηθείας τῆς θεῆς
θαύρος ἐλαμβάνον. Cum illi ad manus venissent, oritur ingens
imber, aquaque multa, & grando. Pluviam in os Chanaanæ-
rum impellebat ventus, caliginem objiciens eorum oculis, ita ut
arcus & fundæ inutiles iis fierent. Etiam gravis armaturæ mi-
lites propter frigus, uti gladiis non poterant. Israelitas vero mi-
nus a tergo lædebat procella, cumque intelligerent auxilium di-
vinum, audaciam sumebant. Et sane, quanquam de suis com-
mentis, pro more, multa adsuerit Josephus, ultima tamen hæc
de tempestate atque procella excitata hypothesis, præ priori
illa, quæ Angelos intelligendos judicat, placet, idque eo
magis, quoniam tunc poëtice sidera ponuntur, pro iis rebus,
quæ per eorum influxum efficiuntur, sideribus autem omnia
parere meteora, eaque multum conferre ad meteora pro-
ducenda vel subtiliss. observavit CARTESIUS in *Meteor.* cap.
IV. §. XI. & XII. p. 180. dicuntur autem hæc carminice a
Debora, eodem ferme modo, quo Claudianus de Theodosio.

O! nimium dilecte Deo, cui militat æther

Et conjurati veniunt ad classica venti.

Quamquam tamen nequaquam censeamus, cum viro do-
cto, verba מַלְאָכָא mimmesillotham, ex cursibus suis, so-
lum poëtica esse, quæ ornamentum tantum gratia adduntur,
non, ut quidquam novi exprimatur, quum omnino hæc ver-
ba p. d. non quævis astra, sed ea potissimum designare vi-
dentur, quæ nobis uti viciniora, ita quoque propinquo-
rem, ad atmosphæram nostram, relationem habere vi-

dentur, quæque a *perpetuo cursu suo*, planetæ, ab Astronomis vocari consueverunt: Adeo ut, quum duplex hic *Deboræ* sit enunciatio, altera, quod *e cælis* adversus Siseram fuerit *pugnatum*, qua indicatur, quod non hominum, sed DEI virtute, reportata sit victoria, altera, quod *stellæ e cursibus suis pugnaverint adversus eum*, qua indicatur, quod ventus verb. gr. tonitrua, fulgura, & sim. ope planetarum excitata, itidem eundem debellaverint, quod Sol ipsis fuerit gravis, ac velut coëgerit eum se in latebras recipere. Ceterum, inest tamen locutioni, Prosopopœia, quemadmodum *Terra* dicitur *os aperire, tegere sanguinem, vel revelare*, hypocrisi uti &c. Rom. viii: 19, 20, 21. creaturæ (ctiam inanimatæ) *expectatio, voluntas, libertas* tribuitur: sic ut in nostro quoque loco doceatur, Cœlum ipsum ægre terre regni Dei obscurationem, & expectare abolitionem hostium Dei & veræ religionis.

J U D I C. vii: 12.

Vid. ad Genes. xiiii: 16.

J U D I C. xv: 8.

וַיַּךְ אוֹתָם שׁוֹק עַל יֶרֶךְ

Percussitque eos coxa super femur ingenti plaga.

מכה גדולה:

Mira & elegans Cel. CLERICI ad hanc phrasin insolitam, est observatio, existimantis apud *Philisthaeos*, ludos gymnicos fuisse, ad quos, quicumque luctari vellent, invitabantur ex vicinia, atque ad eos ivisse *Simsonem*, luctatoresque omnes *Philisthaeos*, qui forte magno numero erant, & gloriam sibi ea exercitationis genere patraverant, prostravisse, eorumque femora solo ictu genuum, aut tibiærum confregisse; Unde porro deducit, quod *crus femori impingere* fuerit in lucta *Philistæorum* cum *Samsone*, simile quiddam ei, quod græci & σκε-

λιξαι

λίζειν & ὑποσκελίζειν dicunt, hoc est, impacto cruri crure, luctatorem, dejicere. Quanquam tamen, vel sine hac observatione, nulla hic occurreret hyperbole, siquidem proverbialis ea sit locutio, cujus sensus est, quod ex improvviso hostem fuerit aggressus, omnesque sine discrimine, quos offendit, interfecerit, nulla habita status dignitatisve ratione; Chaldaeam enim Interpretationem quæ loco שוק ערן habet פרשין ערן גלאין equites cum pedibus non satis convenire cum circumstantiis existimamus.

J U D I C. xv: 14.

Vid. ad Deuteron. xx. 8.

J U D I C. xx: 16.

מכל העם הזה שבע

טאור איש בהור אטר יר

מינו כל זה קלע באבן ער

השעורה ולא יחטא:

Ex toto populo isto erant septingenti viri lectissimi præcudentes manum dextram suam, istorum quisque funda mittens lapidem ad capillum, sine erratione mittebat.

Hyperbola hic locum habere videtur manifestissima DRUSIO ad h. l. TOSSANO, GLASSIO pag. 1940. itemque BOCHARTO in Canaan l. I. c. 35. qui hoc loco prolato, eum ait ita esse Hyperbolicum, ut tamen summam artis illius peritiam, in hisce viris fuisse ostendat, sed idem tamen Vir summus in Hieroz. P. I. l. III. c. II. Hyperbolen agnoscere non videtur, quando p. 829. confert Historiam illam quam SMYRNÆUS tradit lib. IV. ubi in sagittario certamine, pro scopo statuit Agamemnon

--- ἱπποκομον τρυφάλειαν

Galeam setis equinis insignem, præmium illi daturus,

ὥς κέρσειεν ἀπο τριχᾶς ὠθεῖ χαλκῷ

qui acuto sagittæ are Galeæ comas refecaret: Et Ajax quidem, qui primus descendit in hoc certamen, non nisi galeam feriit, sed hunc secutus Teucer sagittam emisit eventu secundiore

- - - ἀχαρ δ' ἀπέκερσεν ἐθείρας
Ὀξυ βελῶ.

Et statim pilos totondit acutum telum. Sicut superiori quoque seculo, in Perfide Scamachiæ Prorex semel atque iterum ictu sagittæ medium secuit pilum sex magnorum passuum intervallo a se distantem, quod testis narrat αὐτοπτης Olearius Itineris Perfici libro IV. p. 399. Sic enim Cretensium quoque & Balearium, egregiorum jaculatorum in antiquitate extant exempla, quorum tam certi ictus erant & destinati ut raro aut nunquam a scopo aberrarent; Et hi tamen Phænices dicuntur apud Strabonem hujus artis habuisse doctores, Σφενδονηται αἰεῖτοι λεγόνται: καὶ τὰτ' ἤσκεισαν ὡς Φασι, διαφερόντως, ἐξοτὲς Φοινίκες κατέχον τὰς νήσους. Funditores optimi audiunt. & in eo se maxime exercuere, ut ajunt, ex quo Phænices eas insulas occuparunt. Sed & de Samogetis ad Glaciale Oceanum habitantibus, etsi cetera stupidissimis hominibus, testatur Rudolphus CAPELLUS in Collect. germ. documentorum fide dignorum de regionibus septentrionalibus, quod fundis tam ἐπισκοπᾶ colliment, ut ne a pilo quidem aberrant. Quod exemplum recte ad h. l. a Lœschero videmus adductum, qui præterea observat, quod in tanta Benjamitarum copia mirum fuerit potius DCC. saltem, ex tot millibus fundæ jactu metam attingere potuisse. Ne jam GUSSETI tangamus conjecturam in Comm. L. H. p. 878. qui פֶּרֶשׁ pro pilorum accipit congerie, capillitio, non pro unico pilo, quando certe non mediocris quoque dexteritatis laus erit, si funda non aberrant a capillitio, id est, a capite, sic enim in simili negotio feriendi hostem designatur capillitium Deuter. xxxi 1; 42. Ps. lxxviii: 21.

RUTH

RUTH IV: 6.

Vid. not. ad CAN. XI. p. 68.

I SAM. I: 15.

ואשפך את נפשי לפני | *Effudi animam meam coram*
יהוה: | *facie Domini.*

Vid. not. ad CAN. III. n. 8.

I SAM. III: 11.

תתצלנה שתי אוניו: | *Ut tinnitura sint ambæ aures*
| *eius.*

Sed nemo non videt, Proverbialem hanc esse locutionem, qua significatur res, quæ summam admirationem cum terrore maximo conjunctam in hominibus excitat. vid. Jerem. XIX: 3. sicuti non dissimili metaphora Latinos *attonitum* vocare hominum, ita stupefactum, observat CLERICUS, ut cerebrum ejus tonitru perturbatum videatur. conf. Voss. Etymol. voce *Tono*. Cui enim ambæ aures subito vehementer tinniunt, videtur attonitus.

I SAM. VII: 6.

ויקבצו . . . וישאבו מים | *Et congregati sunt filii Israël,*
וישפכו לפני יהוה: | *& hauserunt aquam, & effuderunt coram domino.*

Ad CANON III. p. 38. jam observavimus, GLASSIUM aliosque, hyperbolicam hic fletus quærere descriptionem q.d. eos lacrimarum rivos ex intimo fonte cordis haustos, oculis coram domino profudisse, quibus Chaldaeus inter-

interpretes, verba illa וישפכו &c. vertens לבהון ושפכו
 " בתיובתא כמיה קדם *Et effuderunt animas ipsorum*
in poenitentia sicut aquas coram Jehova. præiverat: Sed, cum
 nulla sine necessitate, ad hanc explicationem, quæ coacta
 insuper videtur, adigamur, f. p. quam locus is sit ἀνυπερβολος,
 atque alludat, ad ritum effundendi lympham, in sacris re-
 ceptum, de quo ritu, quum ABULENSIS & SANCTIUS ad
 h. l. negaverint, aquas olim Sacrificiis offerri potuisse, pau-
 ca quædam annotare sufficiat: Nimirum in genere quidem,
 recte doct. CLERICUS ad h. l. observat, inter alias sym-
 bolicas, hanc actionem etiam fuisse, ut qui palam signifi-
 care vellent, sese effundere animum suum coram Deo, ef-
 funderent aquam coram Deo, quo refert *Threnor* 11: 19. mi-
 nus tamen recte, ut videtur, conferens ritum illorum, qui
 volebant innocentiam suam testatam facere, manuum suo-
 rum ablutione Deut. xxi: 6. siquidem, non innocentiam
 suam testari volebant Israëlitaë, qui aperte peccatum suum
 confitentur, dicentes, *peccavimus in Jehovam.*

Sed in specie tamen observandum est, minus quoque a-
 ptam videri VINARIENSII, DRUSII, KIPPINGII & alio-
 rum, observationem, qui cerimoniam legalem fuisse arbi-
 trantur, qua veras aquas hauriendo, & fundendo repræsen-
 taverint, quam a Deo postularent peccatorum remissionem.
 Quasi dicerent: ut habet ABEN EZRA, *Evanescent peccata*
nostra coram TE, uti hac aqua fusa; cum similis ritus a poe-
 nitentibus nunquam legatur usurpatus; Præterea vero nec
 poenitentium quidem, hic, vel gestum, vel ritum describi,
 censerem, uti nec ad luctum, aut tristitiam verba illa refer-
 rem, quæ potius summum gaudium exprimebant, atque
 lætitiā, quod Deum haberent propitium, quod cum Dei
 cultu etiam ejus favor esset restitutus v. 4. quod Dei pro-
 missis ex Philisthæorum potestate redimendi essent v. 3. &
 quod Samuel precibus suis felices & invictos eos constitueret
 v. 5. Nec quicquam impedit, quod & *Jejunium* eo die fa-
 ctum, legamus, quando dicitur ויצונו ביום ההוא cum
 verba verti possint: observante doct. l' *Empereur* ad Cod.
 Middoth.

Middoth. 11: 5. *Postquam eo die jejunassent* quomodo & jejuno & gaudio, uno die, eos vacasse, innuitur uti simile occurrit exemplum in תענית III: 9. Fuisse vero *effusionem aquae*, summæ lætitiæ in Sacris Judæorum symbolum, nemo ambiget, qui effusionis aquarum, lætitiā noverit, quæ eo sane usque procedebat, ut Magistri Judæorum, declarent, quod nemo censendus sit, aliquo imbutus fuisse voluptatis sensu, nisi hæc solennia spectaverit, sicut ipsa hæc solennia latissime describuntur a Jo. HENR. MAJO, fil. in diss. de Hauſtu aquarum LIGTFOTO in Joh. VII: 37. ED. BERNARDO in Josephum p. 215. seqq. BARTOLOCCIO. in Bibl. Rabbin. T. II. fol. 690. DEYLINGIO in Obsf. S. Tom. II. p. 302. seqq. doctiss. DACHSIO, amico nostro singulari, in Tract. Talmudis Babylonici, סוכה cap IV. §. I. p. 368. & seqq.

Ritumque hunc eo magis huic loco convenire judicamus, quoniam hic peccatorum additam legimus confessionem, nam & in Tabernaculorum festo, recitata ea fuisse verba novimus: *O beatum illum, qui vel crimina commisit nulla, vel saltem veniam eorum adeptus est!* vid. Talm. Hieros. in Succa. fol. 55. b. circa finem. conf. VITRINGA Pat. in Jesa. XII; 3. MEIERUS de festis c. XII. & al.

I S A M. XIII: 5.

ופלשתים נאספו להלחם
עם ישראל שלשים אלף
רכב וששת אלפים פרשים
ועם כחול-אשר ער שפת-
הים לרב:

Pelischtai vero congregaverunt se, ut bellarent contra Iſraëlem, TRIGINTA MILLIBUS CURRUUM, & sex millibus equitum ac populo in multitudinem sicut ARENA QUÆ EST IN LITORE MARIS.

Quantum ad ultimam locutionem, vid. ad Genes XIII: 16. Quantum vero ad numerum *curruum triginta millium*, id nonnullis CAPELLO, BOCHARTO, GROTIIO, CLERICO, T plane

plane incredibile videtur; partim, ob terræ angustiam, quam inhabitaverunt Philistæi, quæ istum curruum numerum vix capere, nedum suppeditare potuisset, partim quod longe major hic reperiatur curruum numerus, quam equitum, quod plane insolens, cum nunquam tantus curruum, quantus equitum a quod veteres fuerit numerus, si quidem ex curribus proprie pugnabant equites: Difficultates hæ sane non exiguæ, Summos illos, modo laudatos viros instigarunt, ut textum Ebræum hic corruptum esse, & pro **שלשים** *triginta*, legendum, censuerint **שלוש אלף** *tria millia*, parva immutatione, cui & Syriaca versio, & Arabica, ansam quoque dederant: Alio modo, eoque faciliori, nodum hunc solve conatus est egregius Philologus nostri seculi DANZIUS, qui expresse Textum hunc, de multitudine curruum in bello a Philistæis adhibitorum, nec corruptum esse censet, nec quicquam continere a sana ratione alienum, nec hyperbolice exaggerare numerum præsum, cum non triginta millia curruum adhibita, asserat, sed **שלשים** (loco **שלשים**) *Heroas mille* curru pugnantes, qui longe minorem curruum numerum, & ne ducentos quidem, ut is existimat, postulant. Cui sane sententiæ lubenter inhæreremus, modo ullo, vel MSS. vel edito Codice, vel ulla ex versionibus antiquis, ea suffulciretur; illaque removerentur quæ Cl. WOLFius in *Disp. de Apparatu Philistæorum bellico* ad hunc locum adversus eam movit, dubia; Quanquam tamen vel sic, verosimillima ea videatur sententia, nisi, quod non recte quinque heroas uni tribuere videatur curru, cum saltem ex ullo antiquo authore probari nequeat tam largos eos fuisse currus tum temporis, ut plures caperent milites, cum frequentissima e contra apud antiquos autores, istis temporibus proximos, occurrat mentio birotarum vel bigarum curruum, qui, duos caperent seditores alterum aurigam, qui **ἡνίοχος** alterum militem, qui **παραιβάτης** communiter dicebatur, qui plerumque ordine æquales erant, id quod ex HOMERO, XENOPHONTE, VIR-

GILIO,

GILIO, & aliis, ostenderunt SCHEFFERUS de re vehiculari Lib. II c. 15. SPANHEMIUS ad Arist. Nub. v. 122. BRISSONIUS de regn. Pers. L. III. FEITHIUS Antiq. Homeric. lib. IV. c. 11. LYDIUS de milit. S. L. III. c. 10. qui tamen, qua auctoritate, nescio, currum delineat militarem p. 139. quatuor equis instructum, & decem minimum hominibus oneratum. Saltem ex Pandectis Sacris, plures duobus unicurru destinatos, erui nequit Sic v. gr. 2 Reg. 18: 25. **רכבים צמדים** *bini*, Jehu scilicet, & Bidcarus, *eodem curru vecti* dicuntur. Sic 1 Reg. 22: 33. Benhadad, Syrorum Rex, ab Achabo Israëlitarum rege, in favoris argumentum, *in ejusdem curru societatem* assumptus dicitur. Sic 2 Reg. 2: 15. simile ferme occurrit exemplum. Sed hæc velut propter viam. Cont: WOLFIIUS in disp. cit. Witteb. MDCCXI. 4. edita.

I S A M. xiv: 15.

ותהי חרדה כמחנה בשדה
ובכל העם המצב המשתור
חרדו גם המה ותרנו הארץ
ותהי לחרדת אללים:

Quapropter fuit trepidatio in illis castris, in agro, & in toto illo populo, stationarii & populatores milites trepidaverunt quoque adeo ut commoveret se ipsa terra & evaderet in trepidationem maximam. propr. in trepidationem DEI.

Quum hæc mirifica terroris plusquam Panici in castris Philisthæorum excitati descriptio videri possit hyperbolica, veluti MUNSTERUS expresse ad hunc locum Hyperbole est, inquit, per quam significatur vehemens consternatio castrorum Phelitim quem CLARIUS *κατα πονα* pro more solito, sequitur, inprimis si quis R. D. KIMCHI explanationem sequi velit: is enim ad verba **תרנו הארץ** annotat.

על דרך משל כלומר רנו מחנה פלשתים Unde patet

icum tropice hæc verba accepisse *de tumultu populi insigni*, qui per terræ motum, atque concussionem, propter ejus magnitudinem, describeretur, quo modo ferme hyperbole evitari nequit: solummodo annotamus, motum terræ proprie dictum, nobis videri accessisse divinitus, qui panicum terrorem auxerit, quique vera fuerit ratio denominationis **חרדת אלהים** *trepidationis DEI* velut LXX. egregie: *Και ἐγεννηθη ἐκτασις παρὰ τὸν Κύριον*. Ceterum de adjecto nomine **אלהים** vid. differt. his diatribis subnexam.

I S A M. XVII: 5, 6, 7.

ומשקל השריון

חמשת אלפים שקלים נחשת

והץ חניתו כמנור

אורגים ולהברה חניתו שש

מאות שקלים ברזל:

Ejus lorica pondus erat quinque millium siclorum aneorum Lignum vero haste ejus erat instar liciatorii textorum, & cuspidis sexcentorum siclorum ferri.

Incredibilis visa est multis hæc armaturæ Goliathi descriptio & plus quam hyperbolica, quæ tamen, si modo descriptiones antiquas instrumentorum vel bellicorum vel aliorum haberemus, satis appareret nihil alere hyperbolici: in genere nunc solummodo observamus, juxta supputationem accuratissimam, pondus librarum lorice vel thoracis non ultra numerum 78. librarum nostrarum assurgere, sicut nec cuspidis ferri pondus, ultra 9½ libras assurgebat: ceterum, *de tota Goliathi armatura*, disputationem edidit Cl. WICHMANSHAUSEN hanc exhauriens materiam, conf. SAUB. in Opp. Posth. p. 24. seqq. veluti ad 2 Sam. XIV: 26. hujus nostræ quoque supputationis reddituri sumus rationem.

אֶחָד מִי יֵצֵא מִלֶּךְ יִשְׂרָאֵל

אֶחָד מִי אֶתְּרָה רוֹדֵף אֶחָד

כֹּלֵב מֵת אֶחָד פֶּרַעַשׁ אֶחָד:

*Quem persequeris Rex Isra-
ël? quem persequeris? CANEM
MORTUUM persequeris; &
PULICEM UNUM. coll. I SAM.
XXVI: 10.*

Propheta David, cum Rege Saule disceptans, ὅπως τη τα-
πεινότητι & ὑπερβολῇ τὴν ἀτεράμονα καταμαλαξῇ καρδίαν.
*ut humilitatis exsuperantia praefractum cor emolliret, ut ait The-
odoretus, se semel atque iterum pulicem appellavit. Ex quo
jam sua sponte liquet, quam parum per illud exemplum,
hypothesis illa lucretur, de Hyperbole Biblica. Concedi-
mus enim, nihil contemptius a Davide potuisse dici, sicque
proverbialiter eundem, vel infra sortem suam, sese exte-
nuasse, sicut multa alia ejus extenuationis exempla ex pro-
fanis authoribus, Græcis imprimis, cumulat BOCHARTUS
Hiero. T. II. L. IV. c. 19. Sed tamen, & indigitare
Davidem voluisse censemus, quod instar canis, & quidem
mortui, haberetur is a Saule, id est, instar abjectissimi mor-
talium, vid. BOCH. Hieroz. T. I. L. II. c. 56. itemque in-
star pulicis, qui si unus quæeratur, vix invenitur, & inven-
tus vix capitur, & captus venatori levis est præda, Regi
maxime; ut de indigno facinore, injuriaque minime regia,
convinceret Saulem. Ceterum pro pulice in nostro loco
CHALDÆUS habet: הַדִּיּוֹת הָאֶחָד Idiotam unum & I SAM.
XXVI: 10. הַלֵּשׁ הָאֶחָד Infirmitatem unam.*

1 S A M. XXV: 22, 34.

Vid. quæ monebuntur ad 1 Reg. XIV: 10.

1 S A M. XXV: 37.

1 S A M. XXVI: 10.

Vid. ad 1 Sam. XXIV: 14.

2 S A M. I: 23.

שָׂאוֹל וַיהוֹנָתָן . . . מְגִשְׂרִים

Saul & Jonathan . . .

aquilis leviores, leonibus robu-
stiores erant.

קָלוּ מְאִירֹת גִּבּוֹר:

Proverbiales has esse locutiones, concedo, atque ita referendas esse ad CAN. 11. censeo, sed Hyperbolicas nego: Sunt autem aquilæ volatu celerrimæ, unde illud proverbium inter Hebræos manavit, sic enim & Threnor. IV: 19. de Assyriis, *Aquilis cæli leviores sunt, qui prosequuntur nos* & Hab. 1: 8. *Volabunt ut aquila quæ festinat ad cibum*, uti Job. 18: 26. *rapide decurrentis ævi spatia quoque*, & Prov. XXIII: 5. *fluxæ opes & instabiles, cum aquila volante conferuntur*. Sunt quoque *Leones in bestiis fortissimi*. Prov. XXX: 30. unde proverbiales illæ itidem profluxerunt locutiones v. g. 2 Sam. XVII: 10. *Fortissimus quisque, cujus cor erat ut cor leonis*. quod uno verbo *λεοντοθυμον*. vel *θυμολεοντα* Græci dicerent conf. Nahum 11: 11. Sic Prov. XXVIII: 1. *צַדִּיקוֹם כַּכְפִּיר יִבְטַח* *Iusti, ut leunculus confidit*: id est, Sunt ut leunculus, qui confidit. vid. plura de leonum robore, fortitudine, generositate et sim. ap. BOCHART. Hieroz. T. I. L. III. C. 11.

2 S A M. II: 18.

ועשהאל קל ברגליו כאחר | *Eratque Hasael celer pedibus suis, ut caprearum aliqua,*
 הצבים אשר בשדרה: *quæ degit in agro.*

Nemo non videt, hoc quoque exemplum uti ad CAN. II. observavimus minime pertinere ad Hyperbolen, quanquam a FESSELIO & aliis illinc referatur, sed ad locutiones proverbiales, quæ similitudinem, non æqualitatem omnimodam, exprimere solent, aut, si jam æqualitatem, talem tamen, quæ conveniat subjecto substrato, ut indigetur, Hasa- Elem in suo genere tam pernitem fuisse pedibus, quam caprea est sylvestris in suo genere; Esse autem miram capreæ pernitem, pluribus demonstravit BOCHARTUS Hieroz. T. I. L. III. c. 25. quo pertinet 1 Chron. XII: 8. *Capreis in montibus pernitate similes erant* & Proverb. VI: 5. *Erue te ut caprea e manu sc. venatoris, & ut avis e manu aucupis*: Ceterum & pulcritudinem capreis comparari, apud Orientales, supra ad CAN. I. jam p. 29. observavimus.

2 S A M. IX: 8.

מה עכרר כי פניתי | *Quis est Servus tuus, ut re-*
 אל הכלב המת אשר כמוני: *spexeris ad CANEM MORTU-*
um, qualis ego sum?

Ex hoc loco vel maxime liquere hyperbolicam S. Scripturæ locutionem censet Cl. PERIZONIUS Orig. Æg. p. 466. cum Mephiboseth Sauli nepos dicat ad Davidem: *Quis &c.* Nam, quanta, perguit vir doctus, est hac hyperbole? ut se, cani mortuo assimilet ille, qui Regis erat nepos, & Filius illius, cui David, quam maxime fuerat obligatus, & qui tunc Dominus erat Tziba, sub se habentis alias viginti servos;

vos; Verum, ne opus quidem fuisset tantopere exaggerare hanc locutionem, quum ne sic quidem, scripturæ infringi possit Hyperbola, quæ hic non ipsa loquitur, sed Mephibosethi verba refert, quæ *dis dia παρων* differunt. Conf. notata ad CAN. XI.

2 S A M. XIV: 20.

ואדני חכם כחכמת מלאך
האלהים לדעת את כל אשר
בארץ:

Dominus autem meus sapiens est, quasi sapientia angeli Dei, ad cognoscendum quidquid sit in hac terra.

Eadem ferme v. 17. itidem occurrebat locutio, quando Tekoitis dicebat, *qualis est Angelus Dei, talis est Dominus meus Rex, ita ut bonum & malum intelligat, & Jehova Deus tuus tibi adsit.* Uterque autem locus, quum a Thekoitide, gratiam regis imprimis aucupante, sit prolatus, facile apparet Scripturæ S. aut ejus stylo, siqua hic resideret Hyperbole, eandem non esse tribuendam. Veruntamen, nec censuerim hic hyperbolice rem exaggerari, cum revera, & Sapientia Davidis, & Justitia ejus, qua, positis omnibus affectibus humanis, quibus non afficiuntur angeli, potuerit fuisse angelica, inquantum sapientia angelorum, nec carnalibus præjudiciis præpeditur, nec eorum agendi ratio, aut judicium iisdem labefactatur: Ceterum ex hoc quoque loco, patet, quam minime, nomen divinum אלהים (id quod latius in dissertatione his Diatr. annexa per inductionem exemplorum demonstrabitur) inserviat vel Hyperbolæ faciendæ, vel rei aut personæ, de qua sermo injicitur exaggerandæ; Quid enim illud quæso esset *angelus DEI* angelus valde pulcher, angelus valde bonus, angelus formosus. &c. annon omnes *τηρησαντες την εαυτων αρχην*, æque formosi sunt? aut ubi quæso talem inter eos differentiam inculcat Scriptura?

2 SAM.

ובגלחו את ראשו והיה
מקץ ימים לימים אשר יגלה
כי כבד עליו וגלחו ושקל
את שער ראשו מאתים
שקלים באבן המלך:

*Et quum tondebat capillos ca-
pitis sui, (fiebat autem exactis
singulis annis, ut tonderet, quia
prægravabant eum, tondebat
eos) ut penderet capillos capitis
sui DUCENTIS SICLIS pondere
regio.*

Josephus, cui quidem Hebræorum siclorum pondus pro-
be notum esse debuit, habet σικλῶς διακοσίας: ἄτοι δε εἰ-
σι πεντε μνᾶι Antiq. L. VII. c. 8. & mina si eundem au-
dimus lib. XIV. c. 12. bilibris fuit cum dimidio, unde, jux-
ta ejus quidem supputationem, incredibile & hyperbolicum
exsurgeret duodecim librarum pondus cum dimidio.

Sed quum supra jam ad 1 Sam. XVII. 5. 7. ubi de arma-
tura Goliathi, subindigitaverim, 5000. siclos æquiparari de-
bere ferme 78 libris & 600 siclos, ferme æquales esse 9½ li-
bris, facile apparebit, si jam ineatur proportio, hocce ca-
pillitii Absolomici pondus, non ultra 3 libras cum duabus
unciis assurgere. Ne vero gratis nos censeat aliquis hanc
instituire supputationem, is sciat, primo quidem suppo-
nere nos, distinguendum esse inter Sanctuarii siclum & in-
ter vulgarem, quæ licet distinctio invitis CONRINGIO
fiat & CLERICO, Viris doctissimis MORINO item & WUL-
FERO, ex rei tamen veritate fit, & ex mente Judæo-
rum; Aut, cur quæso distinguuntur השקל הקדש
Siclus juxta siclum sanctuarii Exod. xxx: 13. & שקל באבן

Siclus regius vel politicus, qualis in nostro occurrit lo-
co, quem ceteroquin etiam שקל של חול Siclum profanum
appellant Hebræi, & שקל המדינה Siclum provinciale?
Cur porro R. CHAJIM in Sepher hachajim expresse p. 26.

חולל שקלי הקדש כפולים משקלי החול *Siclos sacros duplo
 majores siclis profanis* affirmat? Conf. R. NATHAN in Lexi-
 co Aruch ad vocem חולל: ubi *Siclus Legis* inquit, est סלע.
 Sic enim Targum vocis שקל est סלע. Et hic continet
 quatuor denarios. Nam דינר & חולל idem sunt. *Siclus
 Rabbiorum* est חולל חצי סלע & habet duos tantum denarios.
 Unde differentia illa inter Siclum & Siclum? quod mo-
 do dicat Hesychius, σικλον esse τετραδραχμον Ἀττικον; quod
 cum Evangelio convenit, ubi de *siclo sanctuarii* Math. xvii:
 24. mentio injicitur & *sem. siclus* Exod. xxx: 13. appellatur
didrachmum: modo iterum; δυναται δε ο Σικλος δυο δραχ-
 μας Ἀττικας. Sicut & apud Epiphan. lib. de ponder. &
 mens. Σικλος ο λεγεται καὶ κοδραντης, τεταρτον μὲν ἐστὶ τῆς ὀγ-
 κίας, ἡμισὺ δὲ τῆς στατηρος δυο δραχμας ἔχων. *Siclus, qui alio
 nomine etiam quadrans, est quarta uncia pars, staterisque (sicli
 sacri, intellige) dimidium, duabusque æquivaleret drachmis*: Cur
 Josephus, qui uno loco, Antiq. l. iiii. c. 9. dicit ο δε Σι-
 κλος νομισμα Ἑβραίων ὡν Ἀττικας δεχεται δραχμας τεσσαρας,
*Siclus qui est inter Hebræos nummi genus, quatuor comprehendit
 Atticas drachmas*: alio tamen loco ita suam instituit suppu-
 tationem, ut facile appareat discrimen, nimirum eundem,
 cum prius de *sacro siclo* locutus fuisset, nunc de profano sive
communi instituere sermonem, sic enim Antiq. l. xiiii. c.
 5. legimus, quod Demetrius Seleuci filius regnum Syriæ a-
 deptus inter alias Jonathæ Pontifici, & Judæis ejus imperio
 subjectis, sponte remiserit, τας μυριας δραχμας ας ἐλαμβα-
 νον ἐκ τῆς ἱερᾶς οἱ βασιλεῖς, *decem millia drachmarum, quæ ex
 templo accipiebant reges priores*: Jam vero i Maccab. x: 40.
 ubi eadem illa liberalitas describitur, pro illis decem milli-
 bus drachmarum habemus πεντακισχιλις σικλος, *quinque mil-
 lia siclorum*, manifesto indicio, apud Josephum loco po-
 steriori singulos siclos quorum scriptor libri Maccabæo-
 rum imicit mentionem, duabus tantum æstimari drachmis,
 ut ipsi quoque *Siclus sacer* alterum tantum valeat ac qui
 dem *profanus*. Cur Rabbini deinceps recentiores, itidem
 cum de sacro loquuntur siclo, eum 320 æstimant granis,
 lum

quum vero de profano injiciunt mentionem 160. grana solum ad eum referunt? aut annon aperta illa sunt verba? in *Schalscheleth Hakkabala*: וידענו בקבלה שהוא שקל הקדש: Traditione discimus, *siclum sanctuarii pendere 320 grana hordei in puro argento.* & ab altera parte, illa quoque in jure Hebræorum apud Hotting. p. 134 שהשקל השלם היה בימי שלמה: Integer enim *Siclus* tempore Salomonis (videtur tamen hic aberrare Judæus, existimans *Siclum* sacrum, qualis erat ille quem offerre debebant quotannis Israelitæ, tempore Salomonis ad dimidum ponderis fuisse redactum) *pondus erat 160 granorum?* Cur inter Christianos denique eadem quoque invaluit prorsus sententia, ut ea ferme ante VILLALPANDUM, quem deinceps bene multi, RIVETUS, BONFRERIUS, SCHACCHUS, WALTONUS multique alii fuerunt secuti, ne quidem vocaretur in dubium? Sicut Bonfrerii quoque ad Exod. xxx: 24. rationes inprimis ad examen revocavit LUNDIUS, vulgatamque adversus eum defendit cum BUXTORFIO, GOODWINO, OTHONE, BOCHARTO, DIETERICO & aliis. Hanc igitur distinctionem jam præsupponentes, pergimus, dicimusque *siclum sanctuarii* quatuor drachmis constantem, semiunciam pependisse, quod Hieronymus in Ezech. iv. ostendit, quando, *drachmæ*, inquit, *octo Latinam unciam faciunt.* Deus apud Ezech. xlv: 12. ubi dicitur. *Viceni sicli, quini & viceni, quindenarii erunt mina summa:* ubi vid. R. D. KIMCHI in not. Complectebatur autem mina libras duas Romanas cum dimidia, libra vero Romana 12 constabat unciis: Ex quibus sequitur, (velut recte quoque adversus Josephum, quinque minas ad siclos cc. referentem, exinde concludit BOCHARTUS in Epist. subj. ejus Canaani p. 886). si ex 60 siclis mina constituatur, 200. sicli dabunt tres minas cum triente, seu libras Romanas octo, cum unciis quatuor, Jam vero cum libræ Romanæ saltem 12. complecterentur uncias, nostræ vero libræ 16. contineant, patet denuo, libras 8. Romanas æquivalere 6. nostris; quarum, si jam sumatur dimidium,

exsurgent libræ tres cum duabus unciiis Q. E. D. Adeo ut recte, (quidquid obnitatur doct. CLERICUS in h. l.) BOCHARTUS huc omnem redire censuerit quæstionem, *utrum sine miraculo fieri potuerit, ut hominis unius detonsi crines tres libras nostras cum duabus unciiis potuerint pendere*, quod uti omnino censet vir summus, ita, ut rem reddat probabilior, opportune admodum observat 1. Veteres libros Cosmeticos, qui de pulcritudinis tuendæ vel augendæ ratione tractant, varia tradidisse medicamenta, quibus capilli densiores & copiosiores fierent. 2. Capillos graviores redditos fuisse variis unguentis, quibus illinebantur. 3. Quod aureum pulverem aliquando solerent unctis capillis aspergere: quæ si omnia simul sumpta consideremus, non amplius hyperbolicum, aut incredibile, ni fallor, videbitur hujus capillitii pondus, quanquam plane singulare & animadversione dignum, ut historiæ quoque sacræ tanquam mirabile aliquid infereretur, illud fuisse nequaquam inficias ire velimus. Displicere autem nobis vehementer illum morem Cel. Clerici, hic, ut persæpe, non ut certa ex sacris eruat, studiose occupati, sed ut incerta sacra reddat, diffiteri non possumus. Satiùs quippe, ad mendum in numeris sacris, quod mirum cuiquam merito videri possit, hic confugiendum, sibi duxit, quam ut rationibus Bocharti assurgeret, & in his tamen mendis, sese acquiescere, inquit, donec ipsi lux affulgeat clarior alicunde.

Quod vero ad verba *מִקֵּץ יָמִים יְמִינָה* à *sine dierum in dies*, attinet, quæ Bochartus docuerat non necessario designare *quotannis*, sed *subinde*, cum nimirum coma eum nimis prægravaret, sane nullam videmus rationem, quare vir elegantissimus id admittere nolit, quum phraseos saltem indoles non refragetur, quippe quæ Genes iv: 3. ex parte occurrens, sane non, de revolutione anni, sumi debet, vel ipso concedente Clerico, ad eum l. Quidquid sit, non possum non, si hæc omnia fortassis nondum satisfacerent, addere, id quod doctissimus GUSSETUS ad h. l. in Comm. L. H. voc. *שָׁנָה* p. 103. observavit, hunc locum ita verti posse:

se: Cumque tondebat (Absolomus) caput suum, eveniebatque hoc a fine alicujus temporis ad aliud tempus, ille, qui eum tondebat (כי) nam grave illud erat super ipso, vir ille & eum tondebat, & pendebat (מא) cum capillis capitis, ducentos siclos ad pondus regis. Ut ex eo loco colligi posse censeat Vir Doctiss. captos quosdam pulcritudine hujus cæsariei fuisse, atque optavisse eam habere inter sua κειμήλια servandam, sicut eandem, oblato munere ducentorum siclorum, impetrarunt, modo expectarent tempus, quo ipse Absalom tonderi vellet, quando scilicet gravitatis capillorum incommodum superaret studium ornamenti illius augendi.

2 S A M. XVII: 10.

Vid. ad 2 S A M. I: 23.

2 S A M. XVII: 13.

וסחבנו אתו עד הנחל

עד אשר לא נמצא שם גום

: צרור

Et trahemus illam (civitatem) usque ad torrentem, adeo ut ne lapillus quidem inveniat ibi.

Locutionem hanc, (quam minus concinne versam videmus, per, trahemus civitatem in torrentem &c. cum proprie dicatur, diruemus eam usque ad vallem, id est funditus eruemus, solo æquabimus,) inter insignes hyperboles Biblicæ species refert GLASSIUS, MUNSTERUS & alii: Et concedimus sane, Hyperbolicalocutione homines hosce prurire velle auribus, ut ait PELLICANUS, stulti ac miseri tyranni. Sed ad CAN. XI. hic pertinebit locus, minime vero ad hyperbolam Biblicam.

2 S A M. XXII: 8.

מוסדות השמים ירגו:

*Fundamenta caelorum commo-
ventur. coll. Ps. xviii: 8.*

Per *fundamenta caelorum*; hic hyperbolice montes in-
telligi debere censent, & quoniam in loco parallelo
Ps. xviii: 8. *מוסדות השמים* *fundamenta montium* commemo-
rantur, & quoniam montes excelsi quodammodo viden-
tur sustentare coelum ipsis innixum, unde & Job. xxvi: 11.
itidem *columnae caelorum* montes vocentur: Sed nos quidem
omnem hic disparituram hyperbolen confidimus, simulac
consideraverit quispiam, hæc emblematicè juxta Canon.
vi. esse intelligenda, ubi Montes mystici, omnino ad DEI
domicilium, emblematicum coelum, tanquam ejus funda-
menta aut columnæ pertinere recte censentur, quæ nunc
uberius non attingimus.

1 R E G. I: 40.

Tremell.

ויעלו כל העם אחריו והעם
מחללים בחללים ושמחים
שמחה גדולה ותבקע הארץ
בקולם:

*Ascendebant autem totus po-
pulus post eum, & ipse populus
canebant tibiis letabanturque læ-
titia magna, adeo ut FINDERETUR
TERRA præ voce eorum.*

Locum hunc, jam ad CANON. vii. p. 56. observavimus
videri Hyperbolicum, si vel Belgica nostra vel Tremel-
lii retineatur versio, velut a plerisque Interpretibus in
Hyperbolæ insignioris censum is quoque numerari solet
velut a GLASSIO, LAUNÆO, SANCTIO, TREMELLIO,
VOSSIO, MUNSTERO, TOSSANO, & sim. Notandum itaque
verbum בקע in Niphal, sive in forma passiva, uti
hic occurrit, præter vulgarem illam *diffissionis* vel *disruptio-
nis* notionem, induere aliam, qua designet *convallē fieri*,
vel

vel *instar convallis se habere*. Jam vero, in valle Hierosolymis vicina, ad fontem Gichon, qui est fons Siloë, deductum fuisse Salomonem inaugurandum constat ex collatione versuum 38. ubi **וירר** *Et descendit Zadok &c.* & 45. ubi **ויעלו משם** *Et adscenderunt inde lati &c.* velut nostra verba docent, tantopere vallem illam populo lætabundo fuisse repletam, ut, vel vallis illum capere nequiret, sed adscenderint bene multi in vicinos montes: Cum igitur vallis clamore populi resonaret omnis, illique etiam qui adscenderant non minorem excitarent sonum, **תבקע הארץ בקולם** *facta est terra circumjacens quasi vallis, per sonum jubilantis populi*: lateque ita jubilus ille, ex convalli ubi ungebatur in regem Salomo, expansus est: vid. omnino LOESCHERUM ad h. l. Posse autem verbum **נבקע** ea venire significatione, *partim* quidem ex derivato **בקע** nomine, scilicet **בקעה**, quod *convallē* designat sive interstitium inter duos montes, colligimus; *partim* ex lingua vicina Arabica, ubi sane prima & potior verbi **بَكَعَ** *bakangna* significatio est, *abivit* scil. *in aliquem terra tractum, campum, seu convallē*: Nec eam **נבקע** significationem hic solum, sed & 2 Reg. xxv: 4. obtinere censuerim, ubi dicitur **ותבקע העיר** *Et fusa sive disrupta est urbs*; vel potius, & in vallem redacta, funditus eversa, solo æquata est, saltem in eum redacta statum, ut desolatæ valli quam urbi esset similior, siquidem nisi vinitores & fossores non reliquerunt inibi hostes. Ne dicamus, quod ex illustri illo vaticinio Zach. xiv: 4. vera vocabuli **נבקע** apertissime erui possit hæc notio, quam nos ei tribuimus quod latius demonstrare, proclive foret: Sed manum de tabula.

I R E G. III: 12.

הנר נתתי לך לב חכם

ונכוו אשר כמוך לא היה

לפניך ואחרריך לא יקום

כמוך:

*Ecce dedi tibi cor sapiens, & intelligens, in tantum, ut NUL-
LUS ANTE TE SIMILIS TUI
FUERIT, NEC POST TE SUR-
RECTURUS SIT.*

Mi-

Miror sane, cur J. V. G. in Tr. *Raisonnement* über die Philosophische Meinungen. p. 20. i. nimium dictu hoc putet, quum sane ad omnes omnino homines hoc non esse extendendum vel ex sequenti appareat versu, ubi & divitias Deus dicitur addidisse Salomoni, velut ἐπιμετρον, ut nemo ei divitiis & gloria similis fuerit, *in regibus cunctis retro diebus*: ut regibus tantum comparatur Salomon, quibus excelluisse omnibus & divitiis & sapientia, quis dubitet? Optime vero hæc a nobis dici, vel ex cap. x: 23. evinci poterit, ubi expresse dicitur, quod *eminuerit super omnes REGES terra DIVITIIS ET SAPIENTIA*: unde & antecessores suos & successores in statu regio inprimis indigitat Eccl. i: 16. *Ecce, magnus sum effectus, & præcessi sapientia omnes, qui fuerunt ante me in Jerusalem*: Hæc enim & ratio est quod cap. iv. 31. (al. v. 11.) מִן הָאָדָם restringendum censeam ad בְּנֵי קָדֶם. v. 30. quo Josephus collimat Antiq. L. viii. c. 2. verbis ὡς τὰς ἀρχαίας ὑπερβαλλειν ἀνθρώπους.

I R E G. IV: 20.

& I R E G. IV: 29.

Vid. ad Genes. xiiii: 16. p. 88.

I R E G. IV: 33.

וידבר על העצים מן הארז

אשר בלבנון ועד האוזב

אשר יוצא בקיר :

Elocutus etiam est, de plantis a cedro, quæ est in Libano, usque ad hyssopum, quæ prodit e pariete.

Quanquam is quidem locus a nemine, quantum scimus, Hyperboles sit incusatus, tamen & ne id a quoquam fiat, monemus, textum minime insinuare, quod Salomon disputaverit de *omnibus* terræ nascentibus, a maximis usque ad minima, ut nec PINEDA de reb. Salom. L. iii: c. 12 necesse

neceſſe habuerit hic ſibi difficultatem neſcere ; ex eo quod nec cedrus ſit altiffima, nec hyſſopus herbarum minima: Inter eas enim de quibus locutus eſt Salomo, maxima Cedrus, minima fuit hyſſopus. ſicut inter plantas quoque in ſcapum aſurgentes vel cauleſcentes, cedrum fere maximam, ſaturejam ſive hyſſopum minimam eſſe conſtat: Cur vero ad has arbores, earumque intermedia genera ſe reſtrinxerit Salomo, certo quidem definiri nequit, videtur tamen cum SANCTIO ex lege Iſraelitarum arceſſenda eſſe ratio, quæ & Cedrum & hyſſopum conjunxit. Quidquid ſit, mirum videri poſſet, quod hyſſopus hic deſcribatur, tanquam *quæ pro-
dit e pariete*, cum tamen voce צִיִּץ *ezobh*, herba, quæ vulgo dicitur *parietaria*, non ſit intelligenda, neque etiam hyſſopus hætenus reperta ſit, quæ ex muro vel pariete prodeat, ſed præterquam quod neceſſe non ſit, ut קִיר hic privatum deſignet parietem vel murum, cum *mænia* inprimis Hieroſolymorum, ea voce deſignari poſſint, ut late demonſtravit BOCHARTUS Hieroz. P. I. L. II. c. L. p. 590. cenſemus quoque, omnino præpoſitionem א loco ל hic venire, & per *ad* vel *juxta* vertendam eſſe, quod ipſum quoque ſubindigitavit Boch. l. c. quo pertinent exempla Pf. xviii: 7. Pf. xxxvi: 6. Job xxiv: 5. I Reg. xi: 2. Judic. xix: 13. Hoſ. xii: 7. &c. ut ſenſus ſit hyſſopum *progredi ad vicinum murum*, veluti in hyſſopo candidi floris id obſervaffe ſe teſtatur HILLERUS in Hierophyt. P. II: p. 44. quam ipſe quidem à muro, cubiti diſtantia, plantaverat, quæ tamen ſponte ſua, ſequenti anno, verſus murum fuerit progreſſa, tandemque ad murum, deficiente ulterius terra, ſubſtiterit.

I R E G. IV: 34.

Vid. Not. ad C A N. IV. p. 45.

I R E G. x: 1, 2, 3, 5, 10, 12, 21, 24, 27.

V el ex hoc capite liquido ut cenſemus apparet, quam
X pe-

periculosa illa DE HYPERBOLIS SCRIPTURÆ S. sit sententia, cum omnis ita labefactetur Historica veritas, nec sine insigni contumelia Spiritui S. Historicos Sacros dirigenti, et possint assignari: vid. DIATR. I. p. 23. Totum enim hoc caput refertum esset, si admitteretur Hyperbola Biblica, magniloquentiæ Judaicæ documentis non vulgaribus, quod, quam in Spiritum DEI sit injurium, vel cogitare, ne dicam, proloqui & consignare scripto, abunde vident, qui sacro perciti cæstro trepidare consueverunt ad verba domini: Unde & non sine indignatione viri docti, cujus ceteroquin æstimo doctrinam, ad hoc caput verba (in Comm. p. 400.) invenio. *Non videntur tamen laudes Salomonis haberi posse instar axiomaticum mathematicorum, quæ nulla prorsus exceptione laborant. Satis est, si certo sensu sint vera: & illa ad v. 27. Hyperbolica est locutio, ut omnes norunt.* Quo igitur & hanc ab hoc capite verboque divino abstergamus Hyperboles maculam, pauca quædam ad præcipua hic annotata loca observare integrum erit, ex quibus constet nullam vel hic inveniri Hyperbolen, nullamque exceptionem historicam verborum divinatorum veritatem pati posse.

Quod igitur ad v. 1. ubi dicitur quod *Regina Scheba* felicitis Arabiæ, *audiverit famam Salomonis* לשם יהוה & *venenit* לנסותו בחידות, duplex hic locum habere videri potest Hyperbola, altera in verbis לשם יהוה si cum LUD. DE DIEU dicas reginam hanc audivisse de Salomone rumorem spargi, non vulgaris, sed celeberrimi & divini cujusdam nominis, & divinum nomen deinceps dici cum ipso censeas illud quod magnum est & supra vulgus: altera in verbo נסות, quod plerumque *tentare* vertunt, atque in illorum censum referri posset, quæ GLASSIUS p. 1938. affert. Verum enim vero uti priorem CL. DE DIEU expositionem minime probare possumus, ita verba illa לשם יהוה vertenda esse censemus, quoad nomen *Jehova*, ut præfixum ל hic, uti sæpius, restringat velut, & induat significationem verborum, quoad, quantum ad, quod attinet ad, vid. NOLDIUM Concord.

cord. Part. p. 458. sensusque sit, *vel*, quod clarissimo Jehovæ nomine excitata advenerit, sicut infra v. 9. ipsa fateatur, *eo quod dilexerit Deus Israël: vel*, quod audiverit famam sapientiæ Salomonis, in quantum Jehova ipsi eam dedisset, in quantum ea circa religionem, cognitionem, cultum, templum, etiam Jehovæ versaretur, in quibus omnibus rite à Salomone ordinatis cum *nomen Jehovæ* magnificaretur, tum *sapientia Salomonis* exquisitissima conspiceretur; Quomodo hic impletum videmus, quod vaticinatus supra c. viii. 41, 42. fuerat Salomon: *Siquidem audient nomen tuum magnum &c.* Quomodo hic quoque, quæ observatio est doctissimi BORRHAI ad h. l. p. 687. in regina Scheba, adumbratur Ecclesia ex gentibus conflanda, quæ ut ad intelligenda abscondita & arcana mysteria regni cælorum, ad caelestem Salomonem, ejus sapientiæ fama (adde & quod nomen Jehovæ in ipso conspiceret revelatum) evocata, cum suis muneribus accurrat, Ps. XLV. ostendit. Sed & a verbo נסור omnem Hyperboles abstersam videbimus suspensionem, quando non per tentare, sed per explorare, & Belgice non per versoecken, sed per beproeven illud vertemus: venit enim, procul dubio non quasi diffideret de ejus sapientia, nec ut captiosis quæstiunculis & retrusis Salomonem irretiret, quæ sententia est quorundam, sed potius ut experimento condiceret, vera esse ea, quæ fama de ejus sapientia tulerat:

Notari tamen meretur, quod *enigmata חידות* pro more illorum temporum, quem illustravit ad h. l. & ad Judic. XIV. 12. doct. CLERICUS, & BUDDEUS *Hist. Eccl. V. T. Per. II. Sect. II. §. XI.* Salomoni proposuerit solvenda, quæ, qualia fuerint, non constat, quanquam vel maxime seria & gravioris momenti eadem fuisse dubium non sit, siue jam naturæ arcana, siue moralis atque civilis disciplinæ capita, siue veræ quoque religionis spectaverint mysteria.

Sed pergimus ad v. 2. ubi & splendida Regina Salomonem solenniter invisentis pompa describitur, & inprimis, quod in medium protulerit את כל אשר היה עם לבנה

omne id, quidquid erat in animo suo: ut habet Tremelliana versio; quæ ultima denuo verbanimum aliquid contineri, videri poterunt, si Tremellii modo dictam & Belgicam retineas versionem, quæ habet, al wat in haar herte was: quum verosimile non sit, eam omnia animi sensa explicavisse, nec quicquam celavisse, quod vel infra decorum foeminæ fuisset, nec convenisset cum ænigmatica illa expiscandi reconditas veritates ratione, quæ eam fuisse usam modo vidimus: Sciendum igitur, verba hæc אשר היה עם לבבה quæ ad verbum sonant, quidquid fuit cum corde ejus: proprie insinuare, quidquid summa animi attentione præmeditata fuerat, secumque, ut recte præfensit BUDDEUS, Salomonis super eo exquirere sententiam constituerat.

Versus 3. paratum nobis & ad omnia promptum exhibet Salomonem, quando Regina indicavit את כל דבריה sicut addit Scriptor sacer, quod non fuerit דבר נעלם quidquam occultum Regi, quod mulieri non aperuerit: Dubitare videtur de absoluta horum verborum veritate Vir doctus, adducens, vel nostris temporibus tot & tanta esse, de quibus Physicorum omnium præstantissimus vel mediocriter docto satisfacere non posset: quod, quid aliud est, quam dicere υπερβολικως hæc esse accipienda? Addere potuisset, ad confirmandam hanc sententiam, quod similis quoque Joh. iv: 29. occurrat locutio, Samaritanæ dicentis, videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcunque feci, quum Dominus tamen potissimum de matrimonio solum cum ipsa fuerat collocutus, quod per hyperbolen appellabat omnia à se facta, sive, quia tot matrimoniorum successio maximam vitæ partem conficiebat, sive quia per hanc domini revelationem simul interne in totius vitæ anteactæ agnitionem perducta est, uti Celeb. ostendit LAMPIUS ad Joh. iv. p. 769. Unde manifesta exurgeret consequentiæ ratio, & hanc narrationem nostram esse hyperbolicam. Sed, utut concedam Samaritanæ relationem per hyperbolen concipi posse, ut pertineat ad CAN. XI., ita tamen disparem nostræ narrationis rationem esse quivis videbit, quum

quum Samaritana, omnia, quæ ipsa unquam gesserat, sermonis faciat substratam materiam, quanquam potissimum matrimonialia solum intelligeret, hic vero substrata materia non ultra ea sese extendat, quæ Regina ex Salomone erat sciscitata, uti igitur Regina, quod modo videbamus, ea quæ fuerat præmeditata potissimum proposuerit Salomoni, ita Salomo quoque ad ipsa ea resolvenda, illamque de iis instruendam perhibetur fuisse promptissimus; כל דבריה omnia, quæ illa præmeditato fuerat sciscitata, ille e vestigio indicavit, nec fuit ullum דבר ex iis, quæ ipsa ita quæsierat, quod non dextre explicaret, & cujus difficultatem non strenue expediret, Regnamque de eo informaret.

Sed v. 4. & 5. Regina nobis proponitur, cum ista audivisset omnia, serioque revocasset ad animum, splendida porro ædificia, aulæque & sacrorum ordinem à Salomone summa cum prudentia institutum considerasset, ita consternata, ut לא היה בה עור רוח non esset amplius in ea spiritus: quod LXX. vertunt, ἐξ ἑαυτῆς ἐγχετο. GLASSIUS, TOSANUS & alii hanc phrasin maxime censent hyperbolicam, quasi regina præ stupore fere fuerit exanimata, & extra se ipsam rapta, vid. Glass. p. 1940. Verum, præterquam quod רוח velut apud Latinos *Spiritus*, quoque *superbiam* denotet, quando indigitaretur solum, quæ mens est CLERICI, quod satis ea intellexerit, non esse cur divitiis Arabicis, & aulæ Sabææ magnificentia superbiret, postquam Salomonis opes & aulam viderat; quis nescit רוח sensu maxime vulgari designare *halitum*? ut omnino censeamus, vehementi admiratione ita fuisse adfectam reginam, & simul defatigatam tam diuturno spectaculo motuque prodeambulandi, ut ulteriori inspectioni non sufficeret reginæ halitus. Respirationem enim impediri ac difficilem reddi iis, quorum, dum animus inhiat rebus expleri nescius, oculi variis diffusisque intenti nimium spectaculis delassantur, notissimum est: Quo pacto nulla hic reperitur Hyperbole.

Perhibet Iporro v. 10. Scriptor sacer tantam aromatum vim ab hac regina fuisse allatam, ut לא בא כבשם ההוא עור

לר non sint advecta hujusmodi aromata amplius tanta multitudi-
 ne : Quæ sane & ipsa Hyperboles speciem præ se ferunt,
 quum navigationibus Salomon sit usus v. 22. quarum creber-
 rime repetitarum ope utique aromata plura adferri curavit
 Salomo. Verum & omnis hic evanescet Hyperbole, si at-
 tendamus Historicum Sacrum hic de uno tantum com-
 meatu & comportatione loqui, atque innuere, nunquam
 deinceps, etiamsi quamplurima fuerint transmissa aromata,
 una vice, tantam copiam tantumque fuisse advectum pon-
 dus. Et, ne quis exciperet, ut hic cohærentiæ satis alias
 difficilis, rationem evolvamus verbo, fuisse tamen allatam
 lignorum אלמנים, quæ & ipsa censerî possent inter aromati-
 fera esse connumeranda, ex Ophir non exiguam copiam,
 quæque facile cum hac copia comparari possit, concedit id
 Historicus Sacer, sed ea proprie tamen ad aromata non per-
 tinere ostendit: siquidem Rex ex iis confecerit fulcimenta in
 gradibus sc. (handleuningen) domui Domini & domui Regis
 imo citharas & nablia pro cantatoribus. Sed & hæc tamen op-
 portune monet Scriptor sacer, unica solummodo vice tanta
 copia ex Ophir fuisse advecta, nec alias visa tanta multitudi-
 ne usque ad eum diem, quo hæc consignabat dictante spi-
 ritu.

Posteaquam itaque parte priori hujus Capitis solennem
 Sabæorum Reginae visitationem descripserat Historicus Sa-
 cer, inde à v. 14. vivis coloribus delineare pergit splendidam
 Salomonis aulam, opes ejus incredibiles, famam denique ad
 externos sparsam & gloriam ingentem. Occurrunt verò &
 inter illa, quæ ab Interpretibus bene multis censentur Hy-
 perbolica.

Sic enim vs. 21. quum de immmani auri copia dixisset,
 לא נחשב בימי שלמה addit, non erat argentum, לא נחשב
 במאומה & nihil estimabatur in diebus Salomonis, quæ Tos-
 sano & aliis videntur hyperbolica: sicut CLERICUS quoque
 ad h. l. Sunt hæc, inquit, hyperbolica, nec nimium urgenda.
 Neque enim tanta erant Hebræorum divitiæ, ut argentum sper-
 nere possent. Sed egregie hic omnino, ut sæpe, doctissimus
 an-

annotavit JARCHIUS ad verba illa אין כסף לא נחשב se-
quentem notam: אין כסף באחד מהם כי לא יחשב *Non*
erat argentum in uno illorum sc. ex vasis domus istius, *quoniam*
non reputabatur &c. adeo ut indigitetur, vasa illa domus sal-
tus Libani omnia fuisse aurea, nulla argentea, *quandoqui-*
dem non reputaretur sc. esse conveniens magnificentiae regis,
ut inde vasa fierent, saltem non tanti pretii ac momenti,
(quæ emphasis est vocabuli כדומה ut ex coll. cum Genes.
xxxix: 9. patet, velut ea quoque pronominis תוֹךָ apud
Græcos vis est: vid. Cl. ELSNER. ad Actor v: 36.) ut inde
supellestilia Salomonæa conficerentur.

Ad v. 24. vid. quæ ad CAN. iv. dicta sunt, p. 45.

Quod denique ad v. 27. attinet, ubi dicitur *argenti copiam*
Salomonis atate fuisse tantam, quanta est lapidum, & cedrorum,
quanta est sycomororum, quæ copiose nascuntur in campestribus:
BORRHAO, MARTYRE, PELLICANO TREMELLIO, GLAS-
SIO, VATABLO, CLERICO, LAUNÆO, SCHMIDIO judici-
bus in hyperbolarum censum hæc extra controversiam erunt
referenda: Addit ex D. KIMCHIO ad h. l. SCHMIDIUS, *Per-*
tinet namque istud, quoad multitudinem, ad totum versum,
tam ad argentum, quam ad cedros. In quo tamen utrumque
falli existimem, cum verbum מְרֹבֵּם manifesto posteriorem ver-
sus partem à priori videatur discernere; Ut, si multitudo in
posteriori enunciato, quod concesserim, quodque absque
hyperbola concedi potest, inprimis cum nec constet, quan-
ta præcise fuerit sycomororum circa Hierosolyma crescen-
tium copia, in comparisonem veniat, in priori tamen, non
tam *quantitas* consideranda veniat, quam *qualitas*; Quum ve-
rò ea vocabuli מְרֹבֵּם in genere sit emphasis, ut massam gran-
dem & gravem, observante LOESCHERO ad h. l. designet,
hoc potissimum indigitari judicaverim, quod cum ante Sa-
lomonis tempora rarius fuerit argentum Hierosolymis, ipsius
temporibus & ipso juvante effectum fuisse, ut vel grandes
argenti massæ ibidem fuerint frequentes. Ego saltem in his
acquiesco, donec clarior alicunde lux affulgeat, certissime
per-

persuafus, hunc esse certissimum ad sapientiam veram ex verbo DEI hauriendam gradum, *non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem:*

I R E G. XII: 7.

אם היום תהיה עבד לעם

הזה ועבדתם ועניתם.... והיו

לך עבדים כל הימים:

Si hodie servus eris huic populo, & servieris ei, & bene responderis.... servient tibi semper.

Ex hoc quoque loco Cl. PERIZONIUS in Orig. Ægypt. c. xxiv. p. 466. demonstrare volebat stylum Scripturæ prorsus fuisse hyperbolicum, quandoquidem *servire* hic usurpetur pro *auscultare*. Sed vid. ad CAN. XI. Occurrunt enim hæc verba in consilio seniorum.

I R E G. XII: 11. & 14.

אבי יסר אתכם בשוטים

ואני איסר אתכם בעקרבים:

Pater meus castigavit vos scuticis, ego autem castigabo vos flagellis aculeatis.

Ita recte quidem locum hunc, cum qualia fuerint שוטים instrumenta & עקרבים ignoremus, verum esse censemus, cum & *Scutica* apud Latinos levior sit *flagello* juxta Horat. Sat. L. I. Sat. 111: 119.

Nec scutica dignum horribili sectere flagello.

Ceterum videri poterit ad hunc locum, quem proverbialem, aut, si mavis, hyperbolicum agnoscimus, sed referendum denuò ad CAN. XI. DRUSIUS Claf. 1. Lib. 1. Prov. 32. 33. CARPZOVIVS ad Schikhardi Tr. de Jure reg. p. 143. PFEIFFERUS Dub. Vex. p. 231. DOUGTHAEUS Anal. S. p. 292.

DELRIQ

DELRIO Adag. S. T. i. p. 128. FESSEL Advers. S. l. iv. p. 360. DILHERR. dispp. Acad. Tom. i. p. 169. ZEHN. Ad. Cent. 4. Ad. 25. p. 609. & sim.

I R E G. XIV: 10.

לכן הנני מביא רעה אל
בית ירבעם והכרתי לירבעם
משתין בקיר עצור ועזוב
בישראל ובערתי אחרי בית
ירבעם כאשר יבער הגלל
עד תמו:

*Idcirco ecce ego inducam ma-
la super domum Jeroboam, &
percutiam de Jeroboam MIN-
GENTEM AD PARIETEM &
clausum & derelictum in Israel:
& mundabo reliquias domus
Jeroboam, sicut mundari so-
let finis, usque quo consuma-
tur.*

Variae sunt virorum doctorum de phrasi *mingentem ad parietem*, quæ & 1 Sam. xxv: 22. & 1 Reg. xvi: 11. & xxi: 21. & 2 Reg. ix: 8. occurrit, sententiæ: atque inter eas quædam ita comparatæ, ut plane non satisfaciant, qualis est illorum, qui locum hunc refingere conantur, & vel **מושתין** pro **משתין** legi volunt, vel pro **בקיר** **משתין** reponunt **בקר**, quorum alterum summus BOCHARTUS Hieroz. P. i. Lib. 11. c. 56. p. 678. reprehendit, alterum correxit Cl. HEUMANNUS in Pœcile Ep. i. p. 8. Quædam autem diversarum illarum sententiarum ita sunt comparatæ, ut absque hyperbola concipi nequeant, uti illorum qui *canum* hic periphrasin quærunt, ut HAMBERGERUS, CLERICUS & longe plurimi, vel qui *muscam* censent describi, quod elegantissimus nuper HEUMANNUS proposuit: Sicuti CLERICUS quoque hyperbolicam agnoscit phrasin, cum HAMBERGERO, a qua neque se alienum profitetur laudatus HEUMANNUS l. c. ep. 11. p. 13. Et miror sane, quod ita plerunque excusare hic conentur interpretes hanc hyperbolam, quoniam affectu iræ perciti homines crebro ea dicendi forma utuntur,

Y

quam

quam rhetores ὑπερβολὴν vocant & αὐξησιν: Itane igitur etiam de Deo dici potest, quod affectu iræ percitus ὑπερβολικῶς loquatur & αὐξητικῶς? Non crediderim. Nec crediderim, quoque Viros doctos, qui hac utuntur excusatione ceteroquin, id judicare, quibus imprudentius solum hæc verba effluxisse calamo, arbitror. Sed quædam denique sententiarum de hac phrasi ita sunt comparatæ, ut assensum mereantur, qualis est illa SCHINDLERI in Lexico & Cl. Buxtorfii in Catalectis §. v. qui puerulos ita describi censent quorum mos est, ut nulla ducti verecundia, ad parietes (etiam sacros quandoque) ad instar canum urinam faciant: quum sic indigitetur, ne pueros quidem ab internecione illa divina domus Jeroboami futuros immunes: quæ interpretatio non minus in cetera quadrat loca, ut ea conferenti patebit. Interea tamen, nescio quo pacto magis in BOCHARTI me inclinare fateor sententiam, qui *de omni viro* hæc intelligit verba, cum דרכו להשתין בקיר כי נקברה אִנָּה *Ejus mos sit mingere ad parietem, quod foemina non solet*, uti loquitur Elias. In primis, quum eventus, præsertim in loco 2 Reg. ix: 8. ubi Achabo idem minabatur dominus, exacte responderit, siquidem in executione harum minarum a Jehu v. g. nulla foemina legitur occisa præterquam Jesabel, de qua ideo 2 Reg. ix: 10. peculiaris quoque fuit prophetia; Nec quicquam hanc infringere videtur sententiam doctissimi de Dieu observatio, quam repetiit Buxtorfius in Catal. l. c. quod viris in Oriente qui Talaribus utuntur, is mos non sit, opportune enim regerit Bochartus, id Persis solum, non Turcis usu venire, qui more nostro ad parietem levare solent vesicam, quod & veteres Judæos fecisse probabile est ex lege Talmudica a Kimchio in ספר שורשים radice שתן adducta: Præterquam, quod is mos, si obtineret, quoque adversus Buxtorfium pueros intelligentem, faceret. Sed progredimur ad alia

1 R E G. XVI: 11.

vid. ad 1 R E G. XIV: 10.

1 R E G. XX: 10.

אם ישפק עפר שמרון
לשעלים לכל העם אשר
ברגלי:

*Non sufficeret PULVIS SA-
MARIAE PUGILLIS, toti populo
huic, qui sequitur vestigia mea.*

vid. ad C A N O N. XI.

1 R E G. XXI: 21.

vid. ad 1 Reg. XIV: 10.

2 R E G. VIII: 9.

וילך חזאל לקראתו ויקח
מנחה בירו וכל טוב דמשק
משא ארבעים גמל:

*Tum abiit Chazael obviam
habens secum munera, & OMNIA
BONA DAMASCI, onus quadra-
ginta camelorum.*

Ut omnem ab hoc loco, qui ad CAN. IV. pertinet ab-
stergamus Hyperbolen, notamus cum doctiss. Gusseto
Comm. L. H. p. 388. hic repræsentationem quandam obti-
nere, nimirum quando Benhadad Syriae Rex ægrotans mit-
tebat ad Elisæum de morbo suo rogandum כל טוב omnem
bonitatem Damasci, non modo docetur, maximam opum
copiam munere fuisse oblatam, sed etiam, quamvis non ita
omnia bona Damasci data sint retentaque sint non pauca,
tamen illa quæ dabantur, innuisse, Elisæo, ex mente da-
toris, omnia residua bona parata esse, ad Prophetæ deside-
riis obsequendum, & nulli parcitum iri, quo veneratio ei
demonstraretur, ejusque amor conciliaretur. Eo sensu, ita-

que, quæ dabantur, repræsentabant ea quæ, non dabantur actu, & sic in hæc cadebat suo modo vocis כַּל emphasis.

2 R E G. IX: 8.

Vid. ad 1 Reg. XIV: 10.

2 R E G. XIV: 8.

אוּ שְׁלַח אֶמְצִיָּה מִלְּאֲנִים
אֶל יְהוֹאָשׁ . . . לֵאמֹר לֵכָה
נִתְרָאָה פָּנִים:

*Tunc misit Amatzia nuncios
ad Joasum qui dicerent:
Age VIDEAMUS ALTER FA-
CIEM ALTERIUS.*

Sic quoque v. 11. וַיִּתְּרֹאוּ פָּנִים, & *viderunt alter alterius faciem.* i. e. copias utrimque adduxerunt, pugnaruntque. & cap. XXIV: 29. Occidit eum in Megiddo כִּרְאָתוֹ *quum videret eum, i. e. in prælium cum eo descendisset.* Nam & in nostro loco, ut egregie PELLICANUS ad h. l. illud inspicere mutuum, est hostiliter invadere, copias educere, classicum canere. Ne tamen quis מַעֲוִוָּה ita Hyperbolicam in his locis occurrere objiciat, is sciat; ad Hebrææ Linguæ genium atque idiotismum eam phrasin, atque adeo ad Can. 1. pertinere, & ne dubitet, sciat parilem Arabum quoque in verbo راي usum esse; uti diversis exemplis ex Historia Tamerlanis & Corano petitis, demonstravit Cl. SCHULTENS in Animadv. Philol. p. 129. ubi & Persarum eandem esse loquendi rationem observat idem.

2 R E G. XVIII: 7.

וַיִּמְרֹד בַּמֶּלֶךְ אֲשׁוּר וְלֹא

REBELLAVIT quoque contra
Regem Assyria, & NON SER-
VIVIT ei.

Cl. PERIZONIUS Orig. Ægypt. p. 465. τὸ *servire* & *rebellare* hyperbolicas censet locutiones, ut *servire* diceretur alteri is, qui tributum modo illi pendebat, *rebellare* vero, quando id negabat, siquidem Rex Assyriæ, ex ipsius sententia, non vicerat antea, neque debellaverat, vel Ezechiam, vel Achazum ejus patrem, sed tantum terrore virium suarum, vel forte quod hostes Achazi Syriæ & Israël reges invaserat, Patrem ad tributum sibi pendendum adegerat, quod dein & Filius ejus aliquandiu præstitit Assyrio, sed dein, ut textus noster indigitat, negavit. Verum primo quidem, unde hoc tam indubitato constiterit Cl. Perizonio, quod rebellare non potuerit Ezechias Rex adversus Assyriæ Regem, lubenter scirem, cum id nullis aliis Scripturæ Sacræ indiciis expressum habeatur, neque ex silentio circumstantiarum quicquam concludi poterit; ut ex forma ac materia fæderis ejus, quod Achaz Ezechiaæ Pater cum Assyrio inivit, non omnis metiri hæc possit rebellionis ratio. Sed præterea, annon vel ipsum illud fœdus satis indicat, omnino hanc rupturam fœderis *rebellionis* nomine ἀνυπερβολῶν posse venire: annon 2 Reg. xvi: 7. dicitur, quod *miserit nuncios Achazus ad Tiglath-Pileserem Regem Assyria, dicendo* עֲבָדְךָ וּבִנְךָ אֲנִי *Servus tuus & Filius tuus sum?* Quæ verba, ignavi animi atque abjecti indices, quanquam turpiter ab ipso sint prolatae, Assyrio tamen in eum atque in ejus hæredes omnino jus domini, atque sive herilem sive patriam, pro optione Assyrii, concedebant potestatem. Adeo ut Ezechias omnino, quum se illi subtraheret dominio, a Scriptore Sacro dici possit, respectu Assyrii *rebellasse*, neque ei *serviisse amplius*: veluti ipse quoque v. 14. se peccasse fate-

tur, voluitque satisfacere. Ne dicamus, quod Petrus MARTYR ad h. l. quoque observavit, quod verbum Hebr. מרד non modo rebellem sese exhibere, verum etiam aliquem sua amicitia dedignari, aliquid spernere & abjicere significet. Quo pacto ad CAN. I. hic referendus esset locus, itemque ad CAN. VII. Siquidem eo verbo simplex foederis tum subinnueretur renunciatio.

2 R E G. XIX: 24.

ואחרב בכף פעמי כר

Ac PLANTA PEDUM MEORUM RIVOS OMNES ÆGYPTI EXSICCABO.

יאורי מצור:

Vid. ad CANON. XI. p. 68. Intoleranda enim hæc atque Thraonica est Assyrii jactantia, cui verba Alarici apud CLAUDIANUM de bello Getico vs. 527. ferme sunt consona

- - - Subsidere nostris

Sub pedibus montes, arefcere vidimus amnes.

2 R E G. XXIV: 7.

Tremell.

כי לקח מלך בבל מנחל

Cepit enim Rex Babylonia à flumine Ægypti usque ad fluvium Euphratis quicquid fuerat regis Ægypti.

מצרים עד פרת כל אשר

היתה למלך מצרים:

Sed hujus loci, & phraseos מנחל מצרים עד נהר פרת à flumine Ægypti ad flumen Phrath, uberior dabitur explicatio in Dissertatione his diatribis annexa, quo denuo lectorem remittimus.

COELUM possit dici hyperbolica, a profanis illis prolata jactatoribus: Ne tamen exinde quis concludat, & hunc nostrum locum, quod VATABLUS equidem & GLASSIUS voluerunt, & cum iis Seb. SCHMIDIUS, de Hyperbola aliquid participare, notandum est, hanc & similes locutiones de peccatis hominum usurpatis, nequaquam esse hyperbolicas, sed pertinere ad Emphaticas, de quibus CAN. XIII. & περιεσφμα tale, quale p. 71. diximus, continere: Inprimis, quum ea styli dogmatici Spiritus S. sit indoles, ut peccata, quæ singulariter a Deo irato observantur & vindicantur, clamantia vocentur & clamantia ad coelum, quo modo sanguis obtruncati Abelis clamat è terra Gen. IV: 11, coll. Heb. XII: 24. & Genes. XVII: 20: 21. Sodome & Gomorre clamor ingenserat, & ad Deum venerat, imo Cap. XIX: 13. creverat eorum clamor coram Jehova. Sic Jes. V: 7. Justitiam Jehova expectavit, ecce autem clamor.

E S D R. IX: 8.

ועתה כמעט רגע היתה
תחנה מאת יהוה אלהינו
להשאיר לנו פליטה ולתת
לנו יתר במקום קדשו . . .
ולתתנו מחיה מעט
בעברתנו:

Et nunc MINIMO MOMENTO
fuit gratia à Jehova Deo nostro,
ad relinquendas nobis reliquias
quæ evaserunt, ut daret nobis
PAXILLUM in loco sibi sacro
ita ut concederet nobis ALIQUAN-
TULUM VITÆ in servitute no-
stra:

GLASSIUS pag. 1946. & hunc locum ad Hyperbolicas Scripturæ Μεῖωσις referendum censuit, & quoniam *minimum momentum* ponitur pro parvo tempore, & quoniam *paxilli* sive *clavi* in loco sancto, & *vita modica* fit mentio: sed cum רגע non præcise *Momentum* designet, & potius in genere *exiguum temporis* denotet *spatium*, facile liquet, hic ἀνυπερβολως valde *exiguum temporis* exprimi *spatium*: Quan-
tum

tum vero ad mentionem vel *paxilli* vel *clavi*, pervidere sane nequeo, cur ea Hyperboles injicere debeat suspensionem; Quum enim **תַּר** *Paxillus* sit, a quo vel supellectilia ad ornatum & usum domus parata suspendebantur, vel quo terræ infixio, utebantur ad statuenda tentoria, inde est, quod *figere paxillum* alicubi, perinde sit ac illic stabilem habere sedem, *dare vero alicui paxillum*, denotet, dare ei locum, in quo statum firmet, in quo secure habitet: Ut Vir Sanctus, in hac coram DEO confessione, sane non hyperbolice censendus sit extenuare fortunas populi, a Deo benigniter concessas, sed collaudare potius, quod post tot discrimina rerum, *dederit nunc Deus paxillum* iis *in loco suo sancto*, id est Republica tandem rite constituta, statum videretur firmasse, & durabilem iis procurasse conditionem vitæ, stabilemque Religionis securitatem: Unde & quod *in ipsa servitute* tantopere eorum curam gesserit Deus, ut vel *vita lux*, quanquam *nondum plena* illa, talis tamen, ex qua plenam sibi promittere possent, ipsis apparuerit, deprædicat.

N E H E M. VIII: 4.

ויעמד עזרא הספר ער

Stabat autem Esras Scribe
in TURRI lignea:

מגדל עץ:

GLASSIUS p. 1939. & hunc refert inter Hyperbolicos, censens TURRIM hyperbolice vocari locum editiorem, sive suggestum; sed, cum vocabulum **מגדל** recte observante Cl. LOESCHERO, vi etymologiæ, atque analogiæ, quodlibet instrumentum significet, quo quid altius redditur & eminens, facile patet quod citra excessum, hic non turris, sed suggesti notatio possit obtinere, locusque ita sit referendus ad CAN. VII. Et nullam sane hic inveniri hyperbolen, vel ex eo liquet, quod Suggestum quoque in recentiori Synagoga **מגדל** vocetur, sive, quia ea est significa-

tio nominis, five, ad imitamentum illius suggesti, quod Esræ hic ceterisque Levitis post reditum de captivitate Babylonica inserviit: vid. Cl. VITRINGA. Pater de *structura Synagogarum* L. I. P. I. c. VIII. p. 184. & seqq.

N E H E M. IX: 21.

וארבעים שנה כלכלתם

במדבר לא חסרו

שלמותיהם לא בלו ורגליהם

לא בצקו:

Quadraginta annis sustentasti eos in deserto, non eguerunt, vestimenta eorum non veterarunt, & pedes eorum non intumuerunt.

Quæ hic ex DEUTER. VIII: 4. & XXIX: 5. repetitur & deprædicatur singularis divini Numinis circa gentem Judaicam per loca Arabiae inculta errantem, providentia, ea, ISAACO quidem PEYRERIO, profano homini, atque absurdissimo Præadamitarum fictori, vapulat, quando Lib. IV. cap. VI. p. 199. *Systemat.* hanc descriptionem, tanquam portentosam, futilem ac puerorum naniis adnumerandam exagitat, quam quidem uti impune non feret proterviam maleficus ille, cujus impietatem detestamur, ita ab altera tamen parte, in partes hic ire Viros doctos videmus, qui hanc sibi providentiæ divinæ explicare sumserunt portionem. Alii, ut Cel. MARCKIUS *Exercit. Bibl.* XIV. DEYLINGIUS *Obss. S. L.* II. n. XVII. HEIDEGGERUS *Exercit. Bibl. Dissert. X.* §. XXIV. extraordinarium censuerunt intercessisse miraculum, quo effectum fuerit, ut nunquam per totos quadraginta annos detritum fuerit ullum eorum vestimentum, aut calceamentum, insistentes emphasi vocabuli בלה, qua veterascere notat, consumi, deteri. Alii, ut Cel. BURMANNUS, ad *Deuteron.* VIII. *Quest. I.* SPANHEMIUS *Hist. Eccl. V. T.* Ep. IV. n. VI. p. 330. BUDDEUS *Hist. Eccl.* Tom. I. p. 660. & sq. BYNÆUS L. II. de *Calceis Ebraor.* cap. IV. non quidem extraordinarium hic intercessisse existimant.

stimaverunt miraculum, quod absque necessitate a Deo edi solere non statuunt, sed tamen singulari ratione providentiam divinam, in his quoque rerum circumstantiis adfuisse, quod vestium tanta ipsis in deserto, & antequam certas sedes ipsis confesserat Deus, obtigerit copia, quæ sufficeret omnibus, ut opus nequaquam sit fictione miraculi ludibrio sese exponere Lucianis hujus ævi; neque tamen vel ita per Hyperbolen censemus, (in ultimam enim sententiam nos pedibus ire profitemur) illud בלה esse explicandum, quod non separatim, sed in complexu suo, atque adeo in tota phrasi hic considerare oportet, sic enim prius illud enunciatum generalius לא חסרו non eguerunt, dupliciter exponi putem, nimirum, *primo*, quod providentia divina vestium copiam suppeditaverit, vestesque detritæ ab ipsis non fuerint gestatæ, eo quod novum statim vestimentum substitueretur veteri; *secundo*, quod nec calceamenta lacera ac detrita portare opus habuerint, quia vetera & laxa novis statim mutare poterant, sicque pes eorum non intumuerit, sic enim per *pedem non tumescentem*, in nostro loco, *calceus non detritus*, de quo Moses, describitur: Quidquid sit, Belgice eleganter diceremus, hoc ipsum innuentes: *Gy zyt in veertig jaar, noch uit uwe kleederen, noch uit uwe schoenen geraakt*: Hac enim Belgica, quæ sane ab Hyperbole omni est aliena, Hebraica illa, quæ itidem est ἁνυπερβολῆ & ex genio Linguae composita, egregie exprimitur, phrasis.

J O B VI: 3.

Tremell.

כִּי עַתָּה מַחֹל יָמִים

Nam nunc quidem arena marina gravior est (indignatio.)

יָכַד:

GLASSIUS p. 1948. inter Hyperbolicas locutiones & hanc refert, sed, uti ad Genes. xiiii: 16. latissime vidimus, ne quidem, cum vel maxime arenæ quantitas & multitudo veniunt in comparisonem, ejusmodi phrasēs Hyper-

perbolis inservire, ita multo minus, quando à gravitate, uti hic observante etiam BORRHAE, sumitur comparatio, id dicendum erit. Gravem autem & ponderosam esse arenam, vel SALOMON judicat in *Proverbiis*. cap. xxvii: 3. כֶּבֶד אֶבֶן וְנֹטָל הָחֹל. *Grave quid est אֶבֶן & pondus arena.* Propter viam modo observari velim, verba sequentia Jobi דְּבָרֵי לֵעָ לְעָ egregie à LXX. versa esse per τὰ ῥήματα μὲ ἐστὶ φαντα. Sic enim לְעָ Arab. dici de verbis vanis, & nullius pretii observat Cl. SCHULTENS *anim. Phil. ad Job. p. 13.*

J O B. VI: 4.

כִּי חֲצִי שָׂרִי עֲמָדִי . . .	<i>Tela omnipotentis apud me sunt. Terrores DEI structa acie oppugnant me.</i>
בְּעוֹתֵי אֱלֹהִים יַעֲרֹכֹנִי:	

Vid. in Dissert. II. his Diatribis subnexa quædam ad hunc locum notata.

J O B. VIII: 2.

וְרוּחַ כְּבִיר אָמַרְי פִּיד: | *Verba oris tui VENTUS MAGNUS.*

Non aliter quam Hyperbolica videri poterunt esse hæc Bildadi verba, iis, quibus tantopere sapiunt Hyperbolæ, ut ubivis, etiam ornatui orationis easdem statuunt inservire. Sed tamen, præterquam, quod nec Bildadi verba dici possunt verba Spiritus S. esse, nullam in iis Hyperbolen residere judicabunt ii, quibus Linguarum Orientalium genius magis est perspectus, siquidem *superbia verborum*, ea phrasi, Orientalibus consueta, indigitatur, cum & רוּחַ per se *superbiam* designet sæpe, & verbum כְּבִיר apud Arabes idem notet ac *superbum* esse, ut ostenderunt Philarabes, BOCHARTUS & SCHULTENIUS, Viri Summi. Sed nolumus omnia Jobi loca in quibus singularis quædam

dam & insueta occurrit phrasis, huc pertrahere, contenti in iis solum vindicandis, quæ Hyperboles incusantur à plerisque.

J O B. ix: 26.

Vid. ad 2 Sam. i: 23.

J O B. xxv: 6.

אך כי אנוש רמה וכן אדם | *Quanto minus mortalis ver-*
תולעה | *mis? & filius hominis, lum-*
| *bricus?*

GLASSIUS denuo hic exsculpit Hyperbolam p. 1245. quæ tamen & ab hoc loco exulat, propter ea quæ ad GENES. xviii: 27. diximus, quum revera respectu habito ad supremam majestatem divinam, vilior multo ac minor homo sit vermi.

J O B. xxvi: 11.

Vid. ad 2 Sam. xxii: 8.

J O B. xxxi: 18.

ומכטן אמי אנהנה | *Et ab UTERO MATRIS MEÆ*
| *ductavi illam.*

GROTIUS, MERCERUS, PISCATOR & LAUNÆUS Interpretes alioquin doctissimus atque solidissimus, hyperbo-
len esse conjiciunt in phrasi *ab utero matris meæ*, quæ æqui-
valet illi phrasi *ab infantia mea*, ut vel ex hoc loco datur
colligere: Quod uti negare non velim, ita tamen minime ad
Hyperbolam, potius ad idiotismum Linguae Hebrææ ean-
dem retulerim. Vid. CAN. i. p. 30. n. 3. sic tamen, ut ter-
minus

minus omnino a nativitate in ejusmodi locutione quoque sit ponendus. Ceterum nec Spiritus S. sed Jobus hic loquitur ut ad Ps. LI. 7. videbimus. Et versus ille aliter quoque, ac vulgo solet, accipi poterit, quod pluribus ostendit maxime reverendus LAMPIUS in Joh. ix: 34. p. 589.

J O B. XXXIX: 22.

התחן לסוס גבורה התלביש

Daresne equo robur? an indueres collum ejus TONITRU?

צוארו רעמה:

GLASSIUM & hic iterum de Hyperbole cogitare, jam observavit LOESCHERUS, nec mirum, si vulgares retineamus versiones, vel Tremellii, vel etiam vernaculam nostram: *sult gq seinen hals met donder bekleeden?* quasi collo equi hinnientis tribuatur tonitru. Sed tamen quum LUTHERUS recte emphasin foeminini רעמה, cujus masculinum quidem רעם tonitru significat, observaverit: *seinen Hals zieren mit seinem Geschrey*; eumque fuerint secuti Piscator, Schmidius & alii per *fremitum* vertentes illud רעמה, facile apparet omnem prorsus abesse Hyperbolam.

J O B. XL: 12.

Tremell.

יחפץ ונבו כמו ארז

Arrigit candam suam similem CEDRO.

Non diffiteor, & hæc, si retineatur vulgarior versio, videri hyperbolica, ita tamen ut evanescat Hyperbola simulac observaverimus cum CODURCO, GUSSETO, BAIERO, & Cl. imprimus SCHULTENIO זנב de proboscide elephantis sumi, quæ & ipsa inter admiranda certe hujus animalis recensetur, sicut locum ipsum cum Schultenio vertimus: *Inflectit vel projicit proboscide sua ipsas cedros: Proboscidis*

scidis enim in Elephantis vim plane mirabilem esse, ad ipsas arbores celsissimas, quales sunt cedri, funditus evertendas & deturbandas, ex *ÆLIANO Hist. animal. L. v. c. 55.* constat, & *OPPIANO Κυνηγ. B. v. 533.*

Και Φηγες, κοτινυς τε, και υψικαρηνα γενεθλα
Φοινικων, προρριξα κατα χθονος εξετανυσεν
Εγχεψαι θνητοισιν απειρεσιαις γενεεσιν.

Et fagos, & oleastros, & excelsas propagines palmarum radicatus in terram prosternit, Incidens acutis & ingentibus malis. Estque hæc nobis eo probabilior sententia, quia το τῆς, quod in sequenti hujus versus membro occurrit, non tam testiculos designet, ut censuerunt bene multi, quam quidem tale aliquod membrum, quod terroris (proprie enim Terror eo denotatur vocabulo) sedes est, quale procul dubio sunt nares, propria iræ quoque ac furoris sedes, quas Elephas in proboscide gerit, ut egregie ad vocem τῆς annotavit GUSSETUS & Vener. LAMBIUS in Disp. de Cedro. p. 25.

J O B. XL: 18.

הן יעשק נתר לא יחפז : | *Ecce absorbebit fluvium, &*
non mirabitur. &c.
&c.

Portentofam hanc, quam multi fingunt hyperbolen, ejicere pridem conatus est Summus BOCHARTUS Hieroz. P. 11. L. v. c. xv. p. 765. 766. ostendens (1.) Poëtarum fabulas, utut maxime hyperbolicas, ne quidem ad hanc adsurgere hyperbolam, si vera ea sit versio; Porro (2.) sic uni animali tribui, quod de universo Xerxis agmine vix credimus; quod enim ejus copiae, in *Asia Scamandrum*, aut *Meandrum* etiam, in *Thessalia Peneum*, in *Attico solo Ilcicum*, ebibisse referuntur, multi rejiciunt inter fabulas; Neque id

id affirmat HERODOTUS l. VII. c. 127. nisi de solo *Chidoro* obscuri nominis fluviolo: Quin & deridet JUVENALIS Satyra x.

- - - - - Creditur olim
*Velificatus Athos, & quicquid Gracia mendax
 Audet in Historia: constratum classibus iisdem
 Suppositumque rotis solidum mare: credimus altos
 Defecisse amnes, epotaque flumina Medo
 Prandente, & madidis cantat quæ Sostratus alis.*

Præterquam (3.) quod ne quidem cum textu Hebr. ordinaria PAGNINI, ARIÆ, MERCERI, JUNII & aliorum consistere possit versio, quæ juxta Bochartum potius sic erit instituenda. *Ecce premat eum fluvius, non trepidabit, securus erit, quamvis erumpat Jordanes super os ejus:* quam versionem uti calculo suo approbat Doct. SCHULTENS in h. l. p. 165. seq. ita late ostendit, vocabulum *פִּי*, Arabibus inprimis, pro *opprimere injuria, insolenter agere & sim. usurpari*; imo hæc omnia quæ hic dicuntur, non hippopotamo solum, quod BOCHARTUS volebat & JOB LUDOLFUS; sed elephantum quoque convenire cum GUSSETO docet. p. 167. 168. quæ nunc exscribere non vacat.

J O B. XLI: 9. & seqq.

Omnia, quæ DEUS hic de Leviathane mira refert, stylo maxime divino, & emphatico, ea GLASSIO, TOSSANO, & aliis hyperbolica videntur & dicuntur, eo quod in rem creatam vix cadere posse videantur, v. gr. quod *sternutationes ejus LUCERE faciant IGNEM: quod oculi ejus sint instar PALPEBRARUM auroræ: quod ex ore ejus procedant LAMPADES: quod halitus ejus ACCENDERET CARBONES: quod cor ejus durum sit, INSTAR LAPIDIS, & FRAGMENTI LAPIDIS MOLARIS inferioris: quod existimet ut FOENUM FERRUM, & ut LIGNUM PUTRIDUM CHALYBEM: quod LUCERE FACIAT,*
 ubi-

ubique vadit, & reputet quispiam mare, CANITIEM & sim. Verum, uti nondum plane constat, pleneque qualis fuerit piscis Leviathan, ita ex eo, quod omnia ejus attributa nondum uni possumus applicare subjecto, nihil pro Hyperbola Biblica lucrari quenquam posse, certum est. Verum enim vero, & ipsa hæc plurima & magnifica Leviathanis attributa, eleganter & maximo cum doctrinæ omnigenæ apparatu, sane absque Hyperbola, convenire *ceto dentato*, quem ORCAM vocant, ostendit, Celeberrimus Bremensium Theologus & Polyhistor THEOD. HASÆUS, in peculiari quem de *Leviathane Jobi*, ante triennium ferme conscripsit libello, ubi inter alia cap. v. quo sensu ei conveniant *scintilla*, ignis, *fumus*, *faces*, *pruna*, doctissime explicat; Porro quid sint *oculi instar auroræ*; quid sint *מפלי בשר*, cur cor ejus comparetur *lapidi* & quidem *molari*? quomodo mare faciat *instar ollæ ferventis* & *unguenti*? itemque *lucidam maris semitam*? ob candentem orbitam, quam in Oceano post se relinquit, & similia, quæ laudato libello maxima cum delectatione leguntur & fructu perinsigni exponuntur:

P S A L M. vi: 7.

יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי אֲשַׁח בְּכָל
לַיְלָה מִטִּי בְּדַמְעֹתַי עֵרְשִׁי
אֲמַסָּה :

*Defatigatus sum in gemitu
meo, feci ut NATET totam noctem
LECTUS MEUS, lacrymis
meis spondam meam liquefeci.*

L AUNÆUS, GEIERUS, MUNSTERUS, TOSSANUS, & alii, Hyperbolicam hanc venditant locutionem, quod Anima hæc sive Davidis sive cujuscunque fidelis ærumnis preflata atque defatigata dicat, eas eousque procedere, ut perpetuam quasi noctem in meris ejulatibus & suspiriis transigere deberet, imo ut natet lectus ejus præ lacrymarum multitudine: Putarim tamen non inconcinne à QUISTORPIO p. 413. conferri cum hoc nostro locum Jes. xxv: 11. *Expan-*

det manus suas in medio ejus, sicut expandere solet natator ad natandum. Ut sensus sit: Quemadmodum hi qui natant, expansis manibus laborant, ita ego per totam noctem in lecto meo hærens, passis manibus preces fundendo laboro.

P S A L M. viii: 7, 8, 9.

Coccei.

תַּמְשִׁלֶּהוּ לַמַּעֲשֵׂה יָדָיִךְ
כָּל שֶׁתָּה תַּחַת רַגְלָיו: צֹנֶה
וְאַלְפִים כָּלָם וְגַם בַּהֲמוֹת
שָׂדֵי: צִפּוֹר שָׁמַיִם וְדָגֵי
הַיָּם עַבְדֵי אֲרָחוֹת יָמִים:

Facis ipsum potestatem habere in opera manuum tuarum omnia posuisti sub pedes ejus: Oves & boves, universa ista atque etiam bestias agri: Volucres cœli, & pisces maris transiens itinera marium.

Observavimus ad Can. v. n. 9. Hunc locum inter Hyperbolicos itidem connumeratum, ex Emblematica Theologia esse illustrandum quod nunc tribus verbis videbimus. Extolli enim in hoc Psalmo Filii hominis sive Messiae exaltationem, & nominis ejus celebrationem, per universum orbem post præcedentem ejusdem infra Angelos depressionem, ex tenore ejus constat, unde cum in eo sit vates, ut varios ad summum illud gloriæ fastigium gradus explicet a vs. 6-9. quivis videt, cum primo exponere quo pacto gloria fuerit coronatus & honore Messias vs. 6. velut hæc Paulus ad Ebr. 11: 7. ad dominum manifesto applicat. Porro, quomodo Imperium ipsi concesserit Pater, in omnia ejus cum naturæ tum gratiæ opera, vs. 7^a Denique quo modo hæc omnia pedibus quoque ipsius fuerint subjecta ex voluntate patris vs. 7, 8, 9. nimirum, non omnia solummodo absque ulla exceptione vs. 7^b ut nihil plane ipsi ex eo fundamento sit ἀνυποτάκτον, quod ad Ebr. 11: 8. 1 Cor. xv: 27. Eph. 1: 22. ex h. l. elicatur. Sed &, speciatim, omnia illa quæ ad regnum ejus gratiæ pertinere, atque

atque eidem inservire, considerari poterant, *sive* ea ipsam constituerent electorum adductam *gregem*, & *peculium*, sibi a patre destinatum ac datum v. 8^a *sive*, ea recenserentur adhuc inter hostes Ecclesiæ, *feras bestias*, gregi domini insidiantes, adeoque cicurandas vs. 8^b *sive* denique ea nondum connumerarentur neque inter *peculium* ejus hactenus ei proprium, neque tamen etiam inter illos, qui hostili modo adversus *peculium* illud insurgerent, sed inter alienigenas, qui ut *alites* e longinquo, atque ut *pisces* ex profundo *maris* ad regnum ejus adducendi essent. v. 9. Quo pacto, omnem ab hoc loco Prophetico abesse Hyperbolen, luculenter apparet.

P S A L M. XIV: 1, 2, 3.

Vid. ad Rom. III: 9, 10. &sq.

P S A L M. XVIII: 8.

Vid. ad 2 Sam. XXII: 8.

P S A L M. XXII: 7.

וְאֲנִי תוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ I Sed ego VERMIS sum non vir.

GLASSIUS p. 1946. Μεωρις hic quoque hyperbolicam quærit, non attendens ad vocabulorum emphasin. verborumque scenam propheticam; Quum enim Messias hic loquatur, atque ad quantum exinanitionis pervenerit gradum ostendat, quod nimirum ab hominibus non aliter æstimetur ac vermis, quod nullo loco habeatur ab illis, & cruci affixus, non majoris reputetur ac vermis, inde apparet Hyperbolen hic nullam quæri debere, quæ sane Christo, passionum suarum gravitatem coram Patre, explicanti tribui nec posse nec debere videtur; Et proprie sumta verba, modo non suppleas, *sum*, sed *reputor* vel aliud quoddam verbum, vera sunt.

P S A L M. XXII: 11.

מבטן אמי אלי אתה:

Inde AB UTERO MATRIS
MEÆ Deus fortis meus es.

GROTIUS EPISCOPIUS & alii ad Ps. LI: 7. existimant & hanc phrasin Hyperbolice esse concipiendam, itidem uti alteram illam Ps. LI: 7. quando David dicit se in iniquitate esse genitum: sed quantum ad nostrum locum, quum is de Christo agat, qui ab utero sane vel primo conceptionis momento sanctus erat, facile patet omnem hic abesse hyperbolen; de altero vero loco statim agetur.

P S A L M. XXII: 15.

Vid. ad Deuteron. xx: 8.

P S A L M. LI: 7.

הן בעוון חוללתי ובהטא

Ecce in iniquitate sum genitus, et in peccato concepit me
'חמחני אמי, mater mea:

Emphaticum hoc corruptæ naturæ ac vitiatæ inde a prima nativitate, quin ab ipsa conceptione, testimonium, quod a Theologis nostris summo jure ad demonstrandum Originale peccatum adhiberi solet, a SOCINI tamen affectis, ANABAPTISTIS item, & EPISCOPIO, ut vim ejus effugiant in meram transformatur Hyperbolen, sic enim OSTORODUS in Instit. Rel. Christ. cap. XXXIII: p. 275. 276. edit. germ. aperte profitetur: *dieser ort ihut nichts zur Sachen: Erstlich darum das solche art zu reden figurlich und hyperbolisch ist. Welches dann leichtlich zu ersehen aus dem das er nicht von einer Sunde, sondern von vielen redet, und das von solchen*

chen, welche Missethaten sind, das ist, facta oder Werke, in welchen gewislich niemand kan warhaftig empfangen werden. So ist auch solch eine figurliche und hyperbolische art zu reden in H. Schrift nicht neuw als Ps. LVIII: 4. Es. XLVIII: 8. Joh. IX: 34. Mit welcher art zu reden, die peccata actualia, das ist, die Sunden welche man thut, exaggeriret, oder aufgerukt und desto grösser gemacht werden. Wiewol es glaublich ist, das David seine sunde nicht zu exaggeriren, sondern viel mehr zu entschuldigen, also geredet, und in der Beschreibung menschlicher Schwachheit, sich dieser Hyperbole, das ist, solch einer Rede, welche die Sache grösser oder kleiner macht, dan sie an sich selber ist, gebrauchet habe, gleich als wenn die Sunde den Menschen angeboren were, nicht aber, das es warhaftig also sey. Sed ita nemo non videt ipsum sibi contradicere adversarium, & dum Hyperbolam elicere vult ex hoc loco, propriis eum irretiri verbis: dicit *Hyperbolica hac loquendi formula exaggerari peccata, & amplificari*, Davidem vero non velle sua amplificare peccata, sed extenuare fatetur, ergo, saltem, Davidem in h. l. Hyperbola non uti, manifestum est: Sed nullo etiam pacto hic Hyperbola locum obtinere poterit, non, quatenus illa est Auxetica, juxta propriam Ostorodi confessionem, neque etiam, quatenus illa est Miotica, quia ille extenuandi peccata modus, ingenuæ confessioni, & resipiscentiæ veritati, ac sinceritati, plane repugnat: Neque etiam David hic de peccatis in plurali loquitur, ut dicit Ostorodus, sed in singulari, de peccato & de iniquitate; licet intelligat illud, quod omnium peccatorum actualium, fons, origo ac mater est, atque omnia peccata actualia *diva* in se, tanquam in radice, complectitur: Episcopus tamen *Instit. Theol.* L. v. Sect. v. cap. 11. p. 405. 6. instat, & nihil, inquit, vetat credere Hyperbolen, quæ semper ultra verum aliquid addit, his verbis inesse, per quam David significare voluit naturalem temperamenti sui, sanguinei fortasse, ad libidinem a prima statim ætate proclivis, ac proni, conditionem, non aliter quam si cum ipsa libidine natus, ac educatus esset, ut ista scilicet ratione Deum ad misericordiam & gratiam sibi faciendum

flecteret: Itane igitur, Deus flectitur oratione tali, quæ studio, ultra verum aliquid addit?

Itane igitur, *Deus*, quod tamen ipse David statim vs. seq. fatebitur: quodque fundamenti loco ponet, ad impetrandam exauditionem gratiosam. Non amplius *delectatur* *veritate quæ est in renibus*?

Sed pergit, *Hyperbolicam ejusmodi locutionem esse familiarem Davidi, & Scriptoribus Sacris*, quod ex Ps. xxii: 10, 11. Lxxi: 5, 6. Lviii: 4. Jes. xlviii: 8. elicere conatur, & ex Joh. ix: 34. quem ultimum locum *Hyperbolen continere plane similem ὑπερβολῇ huic Davidicæ* affirmat: In quo uti vehementer fallitur Episcopus ita negamus ex ullo horum locorum, probari posse, quod Hyperbola Scriptoribus Sacris sit familiaris illa enim inspicienti, patebit utique terminum a quo in nativitate ponere singula. Quantum vero ad novum illud quod Episcopus excogitasse videtur, argumentum: quando dicit: *Nisi hic Hyperbole statuatur, utri credemus, Davidi, asserenti, se in peccato genitum, an Jobo, assermanti, virtutem misericordiæ ab utero matris sibi adnatam fuisse?* Respondemus, Davidi, qui ex Spiritus S. instinctu hæc verba protulit, non Jobo, si is dicat virtutem misericordiæ ab utero matris sibi fuisse adnatam: *Non solum* enim nimium Jobum in Justitia sua exaggeranda fuisse liquet ex ejus verbis per Spiritum S. quidem consignatis quanquam, non ita, ut ea approbaret omnia, *sed &*, indignationem Elihu ea propter eundem provocasse constat. cap. xxxii: 2. sicut ipse deinceps minime diffitetur culpam. c. xxxix: 37. xlii: 6. ut sane verba c. xxxi: 18. quæ Episcopus intendit, eo quoque referri possint, præterquam, quod aliter ipsa quoque verba accipi queant, ut nimirum indicent, non tam quid ipse fecerit Jobus, quam cui a prima pueritia assuetus sit per parentum educationem: conf. Cel. LAMPE, Præceptor noster devenerandus, atque singulare Præsidium, ad Johan. ix: 34. p. 589. not. locum illum Jobi strenue vindicantem. Ut ex dictis satis appareat, nullum *Hyperboles* in hoc Ps. loco apparere vestigium:

P S A L M. LVIII: 4.

זרו רשעים מרחם חנו
מבטן דברי כזב:

*Abalienant se improbi a vul-
va, Aberrant INDE AB UTE-
RO loquentes mendacium.*

GROTIUS, EPISCOPIUS, OSTORODUS aliique, prout vi-
dimus, & hunc locum ut Hyperbolen probent in su-
periori loco, adducunt; sed invita iterum veritate. Quam-
vis enim concedamus de actualibus hic sermonem fieri pec-
catis, ea tamen non hyperbolice exaggerantur aut figura-
te, sed vere & proprie, videlicet a connata & ingenita na-
turæ corruptione, quæ in alienatione a Deo consistit.

P S A L M. LXVIII: 8, 9.

אלהים בצאתך . . . ארץ
רעשה אף שמים נטפו מפני
אלהים זה סיני מפני אלהים
אלהי ישראל:

*O Deus, quum procederes
. . . Terra movebatur, etiam
coeli destillabant a presentia
DEI, ipse Sinai, a presentia
DEI, DEI Israelis.*

Elegans, inquit ad Judic. v: 4, 5. GLASSIUS, divina ma-
jestatis sese manifestantis descriptio per hyperbolen, quum
ibi in Cantico Deborahæ reperiantur verba parallela: sed tan-
tum abest, ut ulla hic regnet Hyperbole, ut potius magni-
ficum illum Majestatis divinæ processum propriis verbis ex-
plicit vates, quando solenni fœdere, inter ignes & toni-
trua, terræque motus non exiguos, & imbrium multitudi-
nem, sibi obstrinxit populum Israeliticum, quando

Isacide Nilo Domino ductore relicto

Arabum per inhospita saxa

Errarent, tremuere soli penetralia, cælum

Ma-

*Maduit sudoris anhelii
Imbribus: a vultu domini conterrita dura
Tremuere cacumina Sina.*

Quamquam & hæc tamen divinæ Majestatis signa, omnino emblemata exhibuisse censeri debeant, signorum cum erectione oeconomiae novæ & foederis novi aliquando exhibendorum, quando & Ignes micarent Pentecostales & terra cum gentibus omnibus commoveretur, & pluviam verbi ac Spiritus stillantem liberalitate agigaret Deus. vid. Can. vi.

P S A L M. LXXI: 6.

עלִיךָ נִסְמַכְתִּי מִבֶּטֶן מִמֶּנִּי
אִמִּי אַתָּה גִּוִּי בְךָ תַּחֲלֹתִי
תָּמִיד:

*Tibi innitos inde ab utero, a
visceribus matris mee tu abri-
puisti me, in te est laus mea
jugiter.*

Modo vidimus a GROTIUS & EPISCOPIO & hanc Confessionem hyperbolice explicari: sed omnis evanescet difficultas, si observaverimus, Ecclesiam hic de se profiteri, & quidem Christianam, se nihil aliud præter Deum expectasse, i. e. Christum & regnum & gratiam ejus, se recumbere in Jehovam inde ab utero, inde a primis initiis suis, quum ex utero auroræ, ipsi esset ros generationis, se inniti meritis, non propriis, sed Domini & gratiæ ejus, Imo se ab utero matris suæ id est inde a quo nata est Ecclesia N. T. non habuisse motorem alium, nisi Spiritum S. In Deo esse glorificationem ejus, non in carne.

P S A L M. LXXVIIII: 27.

וימטר עליהם לעפר שאר

כחול ימים עוף כנף:

Quum depluisset super eos car-
nem tanquam PULVEREM, &
SICUT ARENAM MARINAM,
volucres alas.

Præter ea, quæ adversus GLASSIUM & TOSSANUM ad Gen. xiiii: 16. notata sunt, observamus solummodo, singularem emphasin in verbo **הַמֵּטֶר** residere, cum eo vocabulo non ubertas solum atque copia coturnicum, sed & origo divina, qua Deo in solidum tribui debebat earundem missio, uti pluvia cœli à DEO descendere immediate dicitur in Scriptura.

P S A L M. CVII: 18.

כל תוכל ההעב נפשם:

OMNEM ESCAM abominata
est anima eorum.

FLACIUS in Clav. Scr. S. *omnis*, inquit, *cibus pro solo Manna ponitur per Hyperbolen*: Sed prius sane probandum foret Manna designari à Vate Sacro, quod cum GERERO negamus, quum vel omnia ciborum genera hic indigentur, quorum fastidio qui tenentur, morti sunt viciniore, vel potius, spiritualis indicetur nausea ad omnem doctrinam salutis, quæ Ecclesiam occupavit ex opinionum varietate, verbi Dei neglectu, studio eloquentiæ sophisticæ & philosophiæ profanæ, quæque eandem ad portas mortis duxit, & eo ut nil propius esset, quam ut naufragium circa fidem facerent: Uti pluribus hæc verba exposuit Magnus COCCEJUS ad h. l.

P S A L M. CVII: 26.

Vid. CAN. i. n. 4. p. 30. & CAN. VI.

P S A L M. CXIV: 4.

Buchananus

ההרים רקרו כאילים

Dura per intonsos salierunt culmina montes

גבעות כבני צאן:

*Ut saturas gessit dux gregis inter oves.**Celsaque frondentes movere cacumina colles**Agnus ut in pratis luxuriare solet.*

Vid. CAN. VI.

P S A L M. CXIV: 8.

ההפכי הצור אגם מים

Qui convertit petram in stagna aquarum, & silicem in fontem aquarum.

הלמיש למעיני מים:

Hanc Hyperbolen esse judicat FESSELIUS advers. S. L. VII: c. VI. qua amplificat, David, Historiam, quæ legitur Exod. XVII: 6. Numeror. XX: 11. seq. Sed refer ad CAN. VI.

„ Mirifice autem placet COCCEJI glossa: Hæc metapho-
 „ rice intelligenda sunt. *Qui cor lapideum emollit, & facit*
 „ *ex illo fluere fluvios aqua viva.* Joh. VII: 38. Alludit ad
 „ promissionem Deuter. XXX: 6. Quo & aliæ prophetiæ
 „ respiciunt ut Ezech. XI: 19. XXXVI: 25, 26, 27. Jerem.
 „ XXXII: 40. XXXI: 33, &c. similis Phrasis est. Es. XLI:
 „ 18. XLIV: 3. Nec tantum conversio cordis sive datio fi-
 „ dei

„ dei per Spiritum Dei significatur utcunque, sed etiam
 „ conversio gentium: quæ patribus promissa per Christum
 „ præstanda.

P S A L M. CXIX: 28.

דלפה נפשי מתונה:

*Stillat anima mea præ anxie-
 tate.*

Quamvis hyperbolicam lacrymarum descriptionem hanc
 esse quidam statuunt, teste GLASSIO p. 1712. ac si a-
 nima ipsa liquefacta in lacrymas resolveretur, ac contabe-
 sceret, tamen Glassium potius hic de metaphora cogitare vi-
 demus, sicuti emphrasis verbi דלפה animæ tributi, aper-
 tissime quoque subinsinuat, unde & Chald. recte per נדמה
contristata est anima mea a mœrore reddit. Conf. notata ad
 DEUTERON. XX: 8.

P S A L M. CXIX: 136.

פלני מים ירדו עיני ערל

*RIVI AQUARUM descendunt
 ex oculis meis, propter eos, qui
 לא שמרו תורתך: non observant legem tuam.*

Hunc locum & THRENOR. III: 48. Hyperbolicum esse
 GLASSIUS censet & LAUNÆUS; Res tamen omnis a ge-
 nuina vocis פלני significatione pendebit, quam cum secta-
 tus fuerit LOESCHERUS, merito cum eo observamus, quod
 ea vox nativa sua significatione divisum quid & simul conti-
 nuatum indicet, frequentissimo autem non quemlibet ri-
 vum, sed divergia aquæ decurrentis notet. Cum igitur ex
 utroque oculo dolor Davidicus lacrymas fluere fecisset, ju-
 stissime dicitur, oculos divergia humoris falsi, vel quasi duos
 ductus lacrymarum, emisisse. Quæ & observatio in locum
 Threnor. III: 48. quadrat, quanquam nec, si vel maxi-
 me hæc ad indolem Hebraismi retulerimus, ulla remanebit

difficultas, cum & נחל & פלג quæ vox Threnor 11: 18. usurpatur & מקור. Jerem. viii: 23. procul dubio nihil aliud significant quam Belgicum *vloed*, dici autem Belgice quoque *een vloed van traanen* sine ulla hyperboles suspitione notissimum est.

P S A L M. CXXXVII: ult.

Tremell:

אשרי שיאחו ונפץ עוללך

Beatus, qui prehendet & dissipabit parvulos tuos allidens ad petram.

אל הסלע:

Author Dissertationis xi. insertæ libro, cui titulus. *Sentimens de quelque Theologiens de Hollande* pag. 229. ex hoc loco Cantici hujus divinitatem evertere conatur, ausu temerario, prætexens imprecationes ejusmodi horrendas nec Legi Mosis convenire nec Evangelio: sed cum ad CAN. vi. potius hæc referenda sint verba, ex iisdem nos concludimus rei naturam efflagitare, ut mysticum sensum huic Psalmo attribuamus, adeo ut עוללים Babelis, hic non sint bimuli criminum expertes sed maligna potius progenies Babelis mysticæ, & excidium, quod pii hic interminantur eis, non impotentis animi diras arguat vel splendidam bilem, sed vel spiritum propheticum, quo quod præsciunt, futurum prædicunt uti Jes. xiiii: 16. idem quoque prædictum legimus, vel desiderium, ut Deus gloriam suam, cujus manifestationem, cum contumacium hostium regni sui interitu, in verbo prophetico conjunxit, revelare non dedignetur Conf. Hieronym. *Comment. in Thren. l. T. V. Opp. p. 168. A. & Apoc vi: 9, 10. xi: 18. xviii: 6. & 20.*

אם אסך שמים שם אתה
ואציעה שאול הנך: אשא
כנפי שחר אשכנח
באחריתים: גם שם ידך
תנחני:

*Si scanderem caelos illic es:
aut stratum ponerem in sepulcro
ecce ades: si assumerem alas au-
rorae habitaturus in extremitate
maris. Etiam illic manus tua
deduceret me, & prehenderet
me dextra tua.*

Quidquid sit, de illa versione Tremelliana, quæ paulo tamen aliter quoque institui posset, ut nimirum nec *שאול* per *sepulcrum* vertatur, nec *שחר* per *auroram* quorum alterum late demonstravit Doctissimus HASÆUS in Hist. Crit. Reip. liter. Tom. x: & Tom. xii. alterum Doctis. WINDET de *Vita functorum statu* p. 12.-62. Sed quidquid sit de illa, GLASSIUS minus recte hyperbolicas hic quærit formulas, quibus omnipræsentia divina ex ejus sententia velut describeretur, Quid enim? An Deus non ubique est præsens? Annon est in cœlo, ubi gloriam suam demonstrat qua omnia implet? Annon in infernis, (voce accepta ex sensu Scripturæ. S.) quoque revera præsens est, demonstrando partim judicium, partim gratiæ potentiam, resuscitando mortuos Deus? Annon porro ejus oculus omnis-
scius & omnipræsens totam peragrat terram, ut nulla sit creatura ἀφανής ἐνώπιον αὐτοῦ, nihil tam absconditum, quod non sit γυμνόν, nihil tam remotum, quod non sit τετραχηλισ-
μενον τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ; Ut sane in ipsa Omnipræsentia divinæ descriptione nihil occurrat Hyperbolici, omnia sint verissima. Sed modus fortasse est hyperbolicus: Ne hoc quidem. Hypothetice veritatem, tum ut vividius exhiberet, tum ut efficacius permoveret, hanc proponit, Hypothesis vero ipsa, ut sit impossibilis, quæ nec aliter, ac est, perhibetur, tamen consequentiæ veritas est manifestissima. Conditio enim nihil ponit in re. Sed vide CAN. xiv.

P R O V E R B. xx: 26.

מורה רשעים מלך חכם

וישב עליהם אופן:

Dispergit improbos rex sapiens, & reducit super illos rotam.

Ad CANON. III. n. 10. p. 39. verbo jam monuimus, locutionem hanc esse, non Hyperbolicam, sed ritualement. Rota enim inservit triturationi Es. xxviii: 28. ut respiciat agricolarum consuetudinem Parœmiastes, quibus reducere rotam est excutere frumenta, quod ex veterum plaustris, quæ duas habebant rotas, latas, & munitas clavis ferreis, illustrari posset, si id nunc ageremus: Rex hic procul dubio ipse Christus est, juxta sententiam Cocceji, qui purgat aream suam, & varias præbet occasiones improbis, ad recedendum & se colligendum in fasces tradendos igni Math. xiii: 40, 41. qui ventilat eos, Judæos inprimis, rotamque super eos reducit, i. e. hostium judiciis variis eos premit, Romanorum inprimis:

P R O V E R B. xxiii: 5.

Vid. ad 2 Sam. i: 23.

P R O V E R B. xxiii: 8.

פתך אכלת תקיאיה ושחת

דברך הנעימים:

Buccellam tuam, quam comederis, evomes, & perderis verba tua suavia.

GLASSIUS & ROB. BAYNUS, quem eximium hujus libri interpretem vocat Lœscherus, hyperbolam hic quærunt, cum luce meridiana clarius sit, metaphoricam hanc esse locutionem, totamque sententiam indigitare saltem, ita rem cum invido esse comparatam, ut quicquid is boni tibi tribuerit,

buerit, id omne iterum, five compensatione, five alio modo velut per vomitum moralem fit erepturus, antequam in usum tuum verti possit.

PROVERB. XXVII: 22.

אם תכתוש את האויל

במכתש בתוך הריפות בעלי

לא תסור מעליו אולתו:

Si tundas stultum in mortario inter ptisanam pistillo, non recedet ab illo stultitia ejus.

Incorrigibilitatem stultorum, laboremque frustra circa ipsos insumtum hoc loco ostendi, nemo non videt, idque eo modo, ostendi, ut indicetur, multa ad multos usus dari instrumenta, quæ feliciter usibus suis apta præstant id, ad quod sunt fabricata, sed nullum instrumentum reperiri, quo stulti vel leves liberentur a sua levitate atque stultitia, ex connexionem cum veris. præced. apparet. Quanquam nunc hypothesis illa, ita sit comparata, ut usu venire nunquam soleat, ne tamen cum GLASSIO hic Biblicam iterum invenias hyperbolam, efficiet Canon XIV. & notata ad Ps. CXXXIX: 8, 9, 10.

PROVERB. XXVIII: 1.

Vid. ad 2 Sam. I: 23.

ECCL. VII: 16.

אל תהי צדיק הרבה:

| *Ne sis nimium Justus.*

Modum excedere vel ipsum hoc præceptum videri posset, quod Justitiæ υπερβολην quandam adtribuit, eamque evitandam esse, præscribit, nisi recte accipiatur. Proprie enim loquendo Virtutes quidem nec ἐλαψιν habent nec

ὑπερ-

ὑπερβολὴν, in mediocritate & forma earundem consistat & materia, quam simulac excefferit non amplius virtus erit sed vitium, si nondum attigeris, virtutis nomen non merebitur actio :

*Est modus in rebus, sunt certi denique fines
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.*

Ut Justitia inprimis sita sit in accurata cum Legis regula adæquatione, veluti hæc regula actionum norma, Lex, se instar numerorum habet, quibus nil addi, demi nil potest, sine mutatione numeri essentiali, nec enim de lege quicquam demere poteris, nisi ejus naturam tollas, nec eidem addere quidpiam, nisi tollas auctoritatem præcipiendi : Verum, sunt hæc πολυθρύλλητα; videndum modo, quo pacto Salomon tamen vere & sapienter præcipere possit, ne quis vel nimium sit Justus, vel nimium quoque sapiens. Dicere possemus, esse quendam, saltem dici posse, *nimum justum*, qui sibi justus, aut alio justior videtur, si hæc satis huic loco convenirent, atque connexioni cum antecedentibus. Potius itaque censemus hoc loco Justitiam præcipi, damnari excessum, quum vero, quo is exprimatur, desit vocabulum, omnino illud *nimis* virtuti additum, ejus excessum designat commode, atque adeo vitium ponit virtuti contrarium, quod dum prohibetur, idem sane est, ac si diceret Salomon. *Inprimis justus esto. Da operam, ut in te justus sis*, velut egregie hæc verba παραφράζει Clarissimus Vir D. Josephus HALLUS in oratione habita Sess. xvi. in Synodo Dordracena, cujus sententiam in summam licebit contrahere ex Actis Synodi Dordrac. p. 57. seq. *ut in Christo. Regula Justitiæ Lex est. Summa legis Justitia. Oportet impleri omnem justitiam. Suum cuique. Vis igitur justus esse da Deo amorem, timorem, fidem. Proximo, & suum semper, & aliquando etiam ipsius tuum. Illi enim & tuum cedit, ubi tibi superfluit, ipsi desit. Tibi quantum & naturæ sufficiat & persona: Supponitur hoc primum JUSTUS ESTO! sequitur quod ve-*
tatur,

tatur postmodum, NE QUID NIMIS. Seu OPINIONE, seu vero RE IPSA. Non OPINIONE. Facile qui paucillum in se habent justitia, intestino quodam fermento sua ΦΙΛΑΥΤΙΑΣ efferuntur, jamque se plus nimio abundare autumant. Talis Phariseus. Tales Pontificii. Tales Puritani. Non RE IPSA. Sunt enim qui vel PUBLICE. VEL qui ipsum legis rigorem in judicando paulo sectantur severius, neglecta interim omnis ἐπιεικείας ratione. VEL qui Sacra legis interpretes, ita se literis ac syllabis mancipio dare solent, ac si ratio divina non in medulla esset, sed in superficie. Emulsor lactis educit butyrum: emundtor nisi educit sanguinem. Quin & huc revocamus illos male cantos justitia divine vindices, qui causam Dei non aliter agendam censent quam suam, vel qui ex altera parte prodigiosam justitiam piisque auribus ne ferendam quidem Deo adfingunt. O HOMO, O LUTUM! SAT EST: SIS TU ILLI, QUEM TE ESSE VOLUIT: SIT TIBI ILLE, QUEM SE FORTE REVELAVIT. PRIVATIM. Qui sive vident res legitimas, quarum nobis usum libere concessit Deus, quales meticulosi sunt & rigidiuscule anxii, sive in agendis suscipiendisque, quae Deus nusquam praescripserit, supersticiosam nimiamque affectant sanctimoniam. Haec ille egregie, & satis accurate. Ex quibus & sensus apparet praeccepti, & quam minime ulla hyperboles in illud cadere queat suspicio.

E C C L E S. X: 20.

כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיד אֶת

הַקּוֹל וּבֶעֱלֵי הַכְּנָפִים יִגִּיד

דְּבָרָם.

Nam vocem vehet volucris caeli, & sermonem indicabit ales.

Vel Proverbialis haec erit locutio & referenda ad CAN. II. vel, per aves exploratores erunt intelligendi, & auscultatores, quos multos habet Rex, juxta pervulgatum illud Proverbium, Aures atque oculi Regum multi, per quos se regiae aures & oculi in omnes regni partes longe lateque spargunt, nulla re regem fugiente ac latente: Ut sane nec

MAIMONIDES in More Nebochim p. 315. nec GEJERUS & MERCERUS in h. l. nec alii, rem aut tetigerint, censentes mirificum hoc Hyperboles Biblicæ esse exemplum: Ne commemoremus singularia illa, quæ PLUTARCHUS refert, de iis qui sero a numine puniuntur & de garrulitate, de Ibyci morte, quam grues, & de Bessi parricidio, quod hirundines indicarunt; utpote quæ huc pertinere proprie non censemus.

E C C L E S. xii: 6.

S. Schmidius.

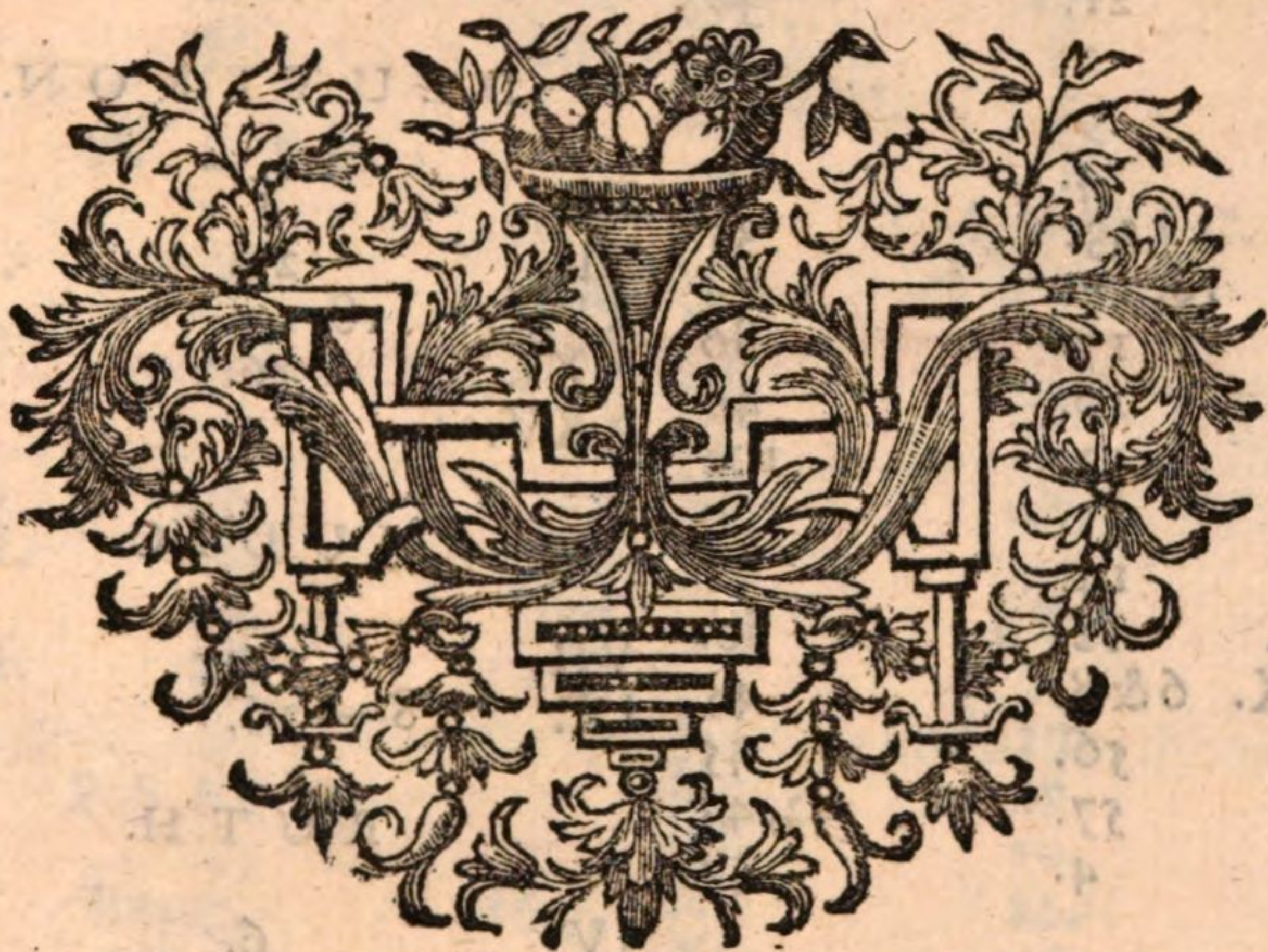
עד אשר לא ירחק הכל
הכסף ותרץ גלת הזהב
ותשבר כר על המבוע ונרץ
הגלגל אל הבור:

*Dum nondum remotus fuerit
funiculus argenti, & confracta
lentitudo auri, & confusus ca-
dus apud scaturiginem & cor-
rupta rota apud cisternam.*

Tantum abest, ut hæc Hyperbolici quid in se contineat descriptio, ut potius & egregium pro divinitate Scripturæ S. per Spir. S. inspiratæ exhibeant argumentum, quæ hic tam clare docet, primo, Spinalem medullam, magna emphasi funiculum argenti appellatam, propterea quod ex nervis ea catenatim sibi velut funiculo innexis constat, & colore est argentea, jam tum sibi in omni sua proptietate fuisse cognitam, quæ simul ac fuerit disrupta catena, aut simulac fluxus ille sanguinis medullæ illi necessarius defecerit, statim interit animal: *deinceps* jam tum sibi fuisse notissimum, quod convulsio illa & quassatio vittæ aureæ, quæ *meninx* vocari solet Anatomicis, sic enim cerebri involucrum ipsis dicitur, sit, uti senibus propria, in quibus siccato cerebro atque imminuto contrahitur velut & corrugatur, ita mortifera quoque, mortemque certo contrahat. Porro, nec incognitum sibi fuisse mysterium illud circulationis sanguinis, quod nemini tamen hominum ejus ævi & seculorum

lorum sequentium erat cognitum, cum superiori demum seculo in lucem sit pertractum, his vero emphatice admodum atque egregie exponatur: Sed otia hic nobis fecit Amplissimus Vir, dum viveret, atque Experientissimus BERN. NIEWENTYD in egregio illo de recto Cosmotheorias usu libro Contempl. xii. §. 7. fin. p. 189--202. late hunc locum explicans, atque exinde pro divinitate Scriptoris sacri argumentum formans eximium.

F I N I S.

I N D E X

Locorum Scripturæ S. quæ obiter velut illustrantur.

Cap.	Vers.	Pag.	Cap.	Vers.	Pag.
G E N E S.			XIII.		
				3.	31

I.	3.	74
	28.	47
II.	15.	47
	16.	43
IV.	3.	156
VIII.	21.	30
IX.	2.	47
X.	9.	34
XI.	4.	67
XIV.	23.	35
XXII.	16, 17.	74
	17.	86
XXIV.	10.	45
XXVI.	12.	101
XXIX.	31.	30
XXX.	14.	31
XXXV.	12.	ib.
XXXIX.	6 & 8.	45
XLI.	56.	45
	57.	42, 43
XLIX.	4.	34

E X O D.

I.	7.	74
XVI.	30.	113
XX.	7	74
XXX.	13.	153, 154

L E V I T.

X.	1.	30
XI.	3.	32

N U M E R O R.

XI.	14, 15.	116
XIII.	33.	67
XIV.	9.	7
XXIII.	10.	87

D E U T E R O N.

IX.	I.	126
XII.	22.	38
XVII.	18, 19.	37
XXI.	6.	144
XXV.	I.	31

J U D I C.

VII.	12.	87
IX.	8—16.	58

R U T H.

IV.	6.
-----	----

I. S A M.

I.	15.	39
V.	34.	35
VII.	6.	38
XIV.	25.	44

II. SAM.

I N D E X.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
III. S A M.			LXXVIII.		
XIII.	12.	64	2.		72
XIV.	17.	152	27.		89
I. R E G.			CVII.	26.	30
I.	40.	56	CXXXIX.	8.	134
IV.	29.	88	18.		89
X.	24.	42, 45	P R O V E R B.		
XIV.	7.	58	VI.	5.	151
XIX.	24.	68	X.	27.	35
XX.	10.	68	XX.	26.	35
XX.	33.	147	XX.	26.	39
II. R E G.			XXV.	13.	35
XXV.	4.	159	XXVI.	8.	35
J O B.			XXVIII.	I.	150
XXX.	16.	39	C A N T I C.		
XXXI.	18.	190	II.	7.	29
XL.	18.	56	III.	5.	29
XLVI.	11.	158	V.	10.	105
P S A L M.			VIII.	ult.	30
VIII.	integr.	186.7.	J E S.		
VIII.	7, 8, 9.	49	I.	16, 17.	74
XI.	6.	95	V.	25.	16
XVIII.	8.	158	VI.	10.	31
XXII.	15.	132	X.	22.	89
XLII.	18.	32	XI.	6.	52
XLII.	2.	72	XIII.	5.	134
XLV.	5.	39	XXV.	14.	185
XLV.	2.	72	XXIX.	5.	89
XLII.	8.	39	XLVIII.	19.	89
LXVIII.	8.	52	XLIX.	14.	32
LXXII.	8.	44		16.	69
				19.	89

I N D E X.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
J E R E M.			N A H U M.		
III.	17.	31	III.	16.	94
IV.	29.	56	H A B A C.		
XIV.	20.	32	I.		
XV.	8.	90		9.	90
XX.	7.	57	Z A C H A R.		
XXXI.	31.	31	IX.		
XXXIII.	22.	90		3.	90
XLIX.	36.	134		9.	104, 105
L A M E N T A T.				10, 11, 12.	66
I.	23.	34	XII.		
II.	19.	144	XIV.	4.	159
III.	48.	195	M A T H.		
E Z E C H.			XVII.	24.	154
XXVIII.	22.	95	XIX.	24.	35
XXXIII.	7-10.	58	XXI.	1-16.	60 seq.
XXXVI.	26.	31	XXIV.	29.	53
XLV.	12.	155	L U C.		
D A N.			XV.	28-32.	60
IV.	I.	44	XVI.	19.	58
H O S.			XXIII.	29.	41
I.	10.	90		47.	43
V.	12.	64		54.	39
	14.	74	J O H.		
XI.	8.	70	IV.	29.	164
A M O S.			XIX.	37.	66
II.	9.	34	A C T O R.		
IX.	13.	51	I.	9.	62
			II.	5.	41
			XXVII.	34.	36

I N D E X.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
A D R O M.			J A C O B.		
VIII.	19-21.	140	III.	2.	41
IX.	3.	116		7.	49
I. A D C O R I N T H.				17.	44
XII.	31.	24	II. P E T R.		
A D P H I L I P.			I.	21.	2
			III.	22.	65
III.	14.	25	I. J O H.		
A D H E B R.				7.	34
XII.	1.	51	A P O C A L.		
H. A D T I M O T H.				7.	65 seq.
				13.	53
III.	16.	2		1.	53

I N D E X.

Vocabulorum Hebraicorum, quorum *emphasis* eruitur.

	Pag.		Pag.
אבך	161	ברח	30
אזוב	167	ברך	10
אכל	125	נזים	129
אלהים	152	דינר	154
אלפים	114	דלף	195
ארץ	44	הביט	66
אשר	85	הביע	72
בלעדי	101	הצג	133
בקע	158	השתחווה	40
			ענ

I N D E X

	Pag.		Pag.
זון	154	נפילים	124
זרע	118	נשה	32
חרש	31	נשבע	40
חול	89, 90	סלע	154
ידע	32	עפר	72
שמי שמים	131	עצם	90
יצר	78	ערד	72
כה כה	120	עשה	102, 31
כי	79	פלג	195
כנים	111	פתח	57
כל	42	צוף	110
כלהארץ	43	הצדיק	31
להה	103	קים	31
לער & לעולם	131	קרה	31
לרב	87	ראה	172, 32
מגדל	177	רגע	176
המטיר	193	רוח	165, 180
מן	129	רעם	182
ממסלותם	139	שבע	40
מקצה	96	שלום	119
מרד	174	שלשים	146
נבקע	159	שערה	142
נש	120	שרץ	92
נסות	162	חלה	103
נפל	53		

I N D E X G R Æ C U S.

Αναθεμα	116, 117	Σπλαγχνιζεσθαι	73
Αναζωπυρειν	69	Συκοφαντειν	73
Ανθρωποπαθειαι	73	Τποσκελιζειν	141
Διακαταριζειν	73	Φερεσθαι	2
Θεοπνευσ & γραφη	2	Χοικ &	95
Πας	43	Ως	34
Σκελιζειν	141		

F I N I S.

cup.

cu.

Gerdes, Daniel,

Vesperae Vadenses S. Diatribae theologico-philologicae

Trajectum ad Rhenum 1728

4 Exeg. 324 d

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10353822-5